

агауз ділі

Гагаузька мова

Olga Kulaksız
Fedora Arnaut
Anna Kazak

Ольга Кулаксіз
Федора Арнаут
Ганна Казак

Tututn aklınızda bu lafların yazılmasını!

A	bayır	D	giim	kayıl
aalaşmaa	beenmää	daava	girgina	kayılık
aalemcä	beklettirmää	dan eri	girginnemää	kayıp
aaranmaa	belli	daran-peran	girginnik	kayış
araştırmaa	bellisiz	dargınnık	git-gidä	kellä
arayan	bennemää	dayama	gogorlanmaa	kıp-kırmızı
aralık	beygir	dayamnaa	göllük	kır-bayır
açıkgöz	bezbelli	denizçi	gözelleşmää	kıyak
adamcasına	biyık	derinnenmää	gözellik	kıyışmaa
adamcilään	biblioteka	diidirmää	göz-kulak	kinni
aferim,	bim-biyaz	diil	güllük	kop-kolay
akıllanmaa	binnik	diiren	günnük	kraa
akıllı	birtaan	diışmää	güüdä	kurt-kuş
akrannar,	bitti	dinni	güüs	kuyu
alan-alan	bollanmaa	domuzçu	güveelik	kuyumcu
alıflenmää	bolluk	dooru	güvennik	küülü
alış-veeriş	booday	doorulmaa	H	L
allaa	borannar	dop-dolu	hallamaa	laam
amazçı	boyacı	doyurmaa	hasset	läözım
ana-boba	bozgunnuk	doz-dolay	hava	lumbur-tumbur
annamaa	buazlamaa	duan	hayır	lüläka
annaşmaa	buu	dumannı	hayırsız	M
annatmaa	buumaa	duşmannık	hodullanmaa	maaleci
anni	buura	duuma	hojma	maanacı
arttırmaa	buyurmaa	dübüdüz	ihtyar	maasul
asillamaa	buzaa	dünnä	İ	mayıl
aşçı	bürüncük	düpä-düz	ii(horoşo)	mukayet
atlayış	büücü	düülmää	ii(vereteno)	N
avadannık	büük	E	iilik	naalet
avcı	büültmää	eer (esli)	iisik	nallı
avşamneen	C	e-he-he	iisilmää	neet
aydattırmaa	Canabin	elli	ilinnik	noyabri
aydınnamaa	Canabisi	ellilik	inanmaa	O
aydinnık	can-cun	en(samıy)	iyä (napilnik)	okuyucu
ayırı	cennet	F	iyä(rebro)	olur-olmaz
B	cız-bız	fasülä	K	oyun
baacı	cimbiz	fevral	kaarä	Ö
baalantı	cömert	fitleyici	kaavileşmää	ödeşmää
baalayıcı	Ç	G	kabaat	ölä
baalı	çaarış-baarış	gecä-gündüz	kalınnamaa	örüyüş
baas	çarmaa	geçennerdä	kallä	ötäänkı
baaşış	çeketmää	geeri	kannı	ötöögün
ballamaa	çıtır-çıtır	gençlenmää	karagöz	P
ballı	çii	genişlettirmää	karma-karış	paalı
barabar	çiinemää	gidä-gidä	kartofi	pam-pak
başça	çiiz	gidiş-geliş	kasavetsiz	panayır
battırmaa	çiizlemää	giidirmää	kayıp	
bayılmaa				

paskellä
payacan
payak
pazesrtesi
pergellemää
piinir
pipi
pöträ
püsküllü

R
raat
raatlık

S
saa
saabilık
saan
sakallı
Sali
sap-sarı
sayı
sayılı
siyircık

siyirmaa
siirelmää
siiretmää
soyucu
soyuk
soyunmaa
suanni
suuklamaa
suulmaa
süündürmää
süüş

Ş
şafk
şanni
şapur-şapur
şüpeli

T
tavşam
telli
tepä
tıımaa
toomnuk

toomruk
tuyannamaa
tuz-ekmek
tüücäz

U
uumaa
uurlamaa
uyuklamaa
Ü
üülen
üünmää
üürenmää
üüretmää
üüsek
üüsürmää
üüsüz

V
vaksa
valla
varak

veresiyä
Y
yaa-bal
yaamur
yaanı
yabanı
yalamaa
yalnayak
yalnızça
yannamaa
yannaşmaa
yannışlık
yanvar
yarı-yarıya
yattırmaa
yayan
yayılmaa
yıllık
yısınmaa
yıslamaa

yortturmaa
yorulmaa
yufka
yuurmaa
Z
zaamet
zakonnu
zanaatçı
zännık
zararcı
zarzavatçı
zar-zor
zeedä
zeet
zerä
zeytin
zından
zırıldamaa
zodiya
zorluk

NASAATLAR

NİCÄ HAZIRLANMAA YAZMAYA AKLINIZDA TUTTUUNA GÖRÄ

1. Okuyun teksti. Çalışın bulmaa zor lafların maanalarını. Çalışın annamaa, ne için gider laf bu teksttä.
2. Bulun teksttä lafları, angılarına läözım yapmaa kontrol. Düşünün, nicä açıklamaa onnarın dooruyazılmasını.
3. Ezberläyin teksti. Alın esaba, nicä yazılêrlar laflar lafbirleşmelerindä.
4. Taa bir kerä dikat okuyun teksti, açık söleyeräk herbir lafi.

NİCÄ HAZIRLANMAA TAKRİRÄ

1. Okuyun teksti. Bulun onun temasını hem öz fikirini.
2. Bulun teksttä dayanak lafları.
3. Kurun plan. Buna deyni läözım bölmää teksti parçalara. Herbir parçanın koyun adını.
4. Bulun lafları, angılarına läözım kontrol yapmaa. Düşünün, nicä açıklamaa onnarın dooruyazılmasını.
5. Taa bir kerä dikat okuyun teksti. Alın esaba, nicä yazılêrlar laflar hem lafbirleşmeleri. **Takrırı yazdıktan sora, unutmayın kontrol yapmaa kendi işinizä.**

Ольга КУЛАКСИЗ, Федора АРНАУТ, Ганна КАЗАК

Гагаузька мова

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Olga KULAKSIZ, Fedora ARNAUT, Anna KAZAK

Gagauz dili

Cümnä orta üürenmäk kurumnarı için
4-cü klasa deyni üürenmäk kiyadı

Чернівці
“Букрек”
2021

УДК 811.512.165.(075.4)
К 90

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 №53)*

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Annaşılmış nişannar:

– kuralı lââzım bilmää

– sözlük

Кулаксиз О. С., Арнаут Ф. І., Казак Г. Д.

К 90 Гагаузька мова: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти.
Чернівці: Букрек, 2021. 136 с. : іл.

ISBN 978-966-997-021-3

УДК 811.512.165.(075.4)

Kulaksız O. S., Arnaut F. İ., Kazak A. D.

К 90 Gagauz dili: 4-cü klasa deyni üürenmäk kiyadı cümnä orta üüretmäk kurumnarı için. Çernovți: Bukrek, 2021. 136 s.: r.

ISBN 978-966-997-021-3

УДК 811.512.165.(075.4)

ISBN 978-966-997-021-3

© Кулаксиз О. С., Арнаут Ф. І., Казак Г. Д., 2021
© Видавничий дім "Букрек", 2021

Aazdan hem yazılı söz

- ◆ 1. Okuyun demekli şiiri. Bu sözä nicä deyeceniz? Neçin? Kaç cümlä var bu şiirdä? Söleyin, söylemək neetinä görä nesoy cümlälär bu teksttä? Nedän düzülü cümlä? Nedän düzülü bu şiir? Yazın şiirin bir parçasını tefterlerinizä.

Ana dilim

Kendi dilim-aklım, kanım!
Seninnän hoş düüler canım.
Göktän dilim! Gözäl dilim!
Dolgun, duruk senin selin!
Ana dilim! Oguz dilim!
Seçkin seninnän milletim.

Dedä, koyup fikirini,
Korumuş temelini.
Derin, kaavi köklerim,
Varkana kendi dilim.
Öter dilim, yaşêêr dilim!
Dünneedä uursuz bän diilim!

Mariya Mercanka

- ◆ 2. Söleyişlerin maanalarını açıklayın. Aklınıza getirin taa 2-3 söleyiş bu konuya görä. Yazın tefterlerinizä.

Nekadar üürenicän – okadar da bilecän.
Çok bilän – açık göz, adamın da sözü – söz.
Er istäärseydin bilmää – läüzım taa çok üürenmää.
Üürenmenin faydası belli – üürenän taa fikirli.

dolgun – повний
seçkin – обраний
millet – народ
uur – напярмак

3. Okuyun. Ne için sölenler bu teksttä? Getirin örnek resim, angıları kullanılır yol nişannarında. Yazın teksti. Yapın kontrol yazılara. Üçüncü cümlelerin bulun baş paylarını. Sölemek neetinä görä bu cümle nesoy?

Şindiki yazılara deerlär bukva-sesli yazı. Bölä ona dedik onuştan, ani biz aazdan sözüümüzü kiyada geçireriz bukvaların yardımınan.

İlerdän insan yazarmış resimnän. Bölä yazıyı dünnein her bir köşesinde şindi da kullanêrlar yol nişannarında hem başka erlerdä da.

K. Vasilioglu

4. Okuyun teksti. Ne annadınız bu teksttän? Yazın tekstin ikinci abzağını.

Söz

Hayvannar çıkarêrlar ses-signal. Bu seslêrlän onnar biri-birinä sesederlär bir korku için, imelik için.

Sözü kullanêr sade insan. Uşak ürener lafetmää başkasından. (anasından-bobasından).

5. Okuyun şiiri demekli. Neçin hepsi seviner sentäbriyä? Nereyi toplanêrlar uşaklar? Annadınız, nicä siz o günü geçirdiniz? Bu sözä nicä deyeceniz? Neçin? Kaç cümle var bu şiirdä? Sölemek neetinä görä nesoy cümlelär bu teksttä? Bulun sade cümleyi. Nişannayın onun gramatik temelini.

Şkola bizi topladı

Tä sentäbri geldi, kardaşlar,
Genä biz birerdä üreneriz.

Yıl – yıldan o bilgi şafkına

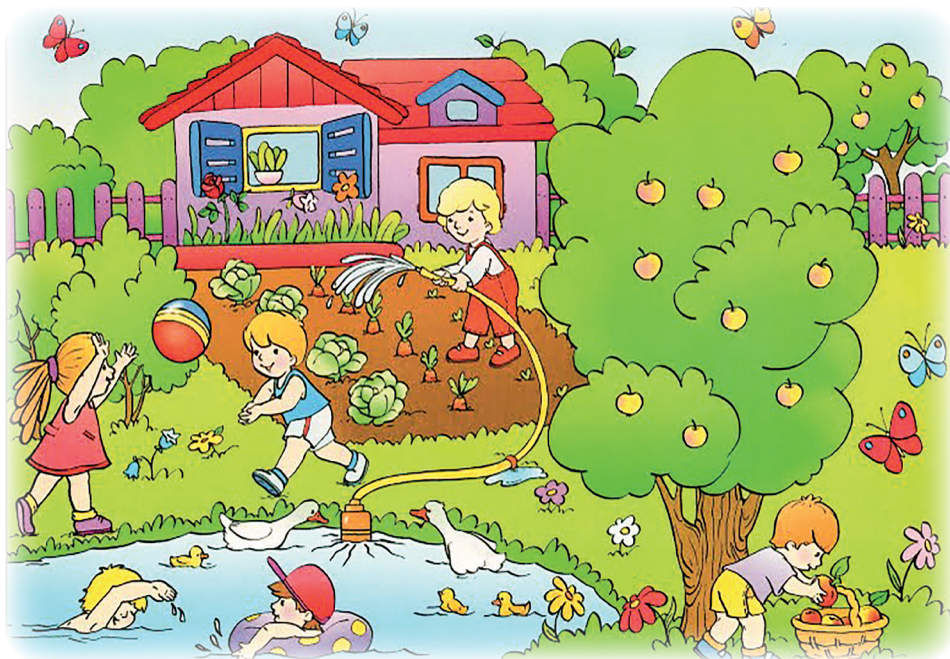
Doorudan, taa girgin biz gideriz!

Genä škola bizi topladı.
Bu klasa açık güz günündä.
Sıkıca şturvaldan sän tutun
Büük bilgi denizin içündä!

Ko essin lüzgärlär bezinä
O uzak, meraklı yolunda!
Hem senin zorunda, kardaşım,
Dostların olsunnar yanında!

K. Vasilioglu

6. Resimä görä düzün bir annatmak. Nedän düzülü bizim sözümüz? Açıklayın. Bu işi tamannamaa deyni, nesoy söz kullandınız? Açıklayın. Düzün annatma, kullanarak aşadaki söyleyişleri, nicä siz dinnendiniz yazın. Yazın onu tefterlerä.

**Yalnız, dost, – şennik olmaz,
Yalnız horu oynanmaz.**

Varkana käämil dostun – hepsindän zengin oldun.

İnsana deyni dostluk – kâr nicä taazä soluk.

Tekst

7. Okuyun bu yazıları. Angı yazıdan siz annadınız ne için söz gider? İnandırın, ani o tekst. Yazın, çizın uzun vokallı hem incä konsonnu lafların altlarını.

a) Varmış üç kardaş. Kaz bir islää maaza. Ciceklär sevindirerlär insanı. Ne zaman bu işlär olmuşlar kimsey bilmer. Kışın uşaklar beenerlär kaarcaazlan atışmaa. Neçin dädu uyuklêêr?

b) İlkyazdı. Sokaklarda çamur artık az kalmıştı. Olurdu kuru yolcaazlar. Ganilerin aulundan görünürdü küüyün kenarında toloka. Orada da artık sade çukurlarda biyazırdı sat-pat kaar. Ama kararan erlär da artık eşerirdilär. Çimen büüyärdi.

Bir yada birkaç cümleyä, angıları baalı biri birinä maanayca, tekst deniler. Herbir tekstin läözüm olsun kendi teması. Tema – bu o, ne için lafediler teksttä. Tema toplêêr cümleleri bir tekstä da olêr baalantılı tekst.

8. Bu teksti okuyun da bulun onun temasını. Avtor neyä benzeder ana dilimizi? Neçin? Siz dä taa nelärlän var nicä araştırırsınız ana dilimizi?

Ana dilim – tatlı bal,
Salkım çiçää kokusu!
Şırasını üklü dal
Vermiş gömeç dolusu.
Ana dilim – gözäl ses,
Maanä – türkü avası!
Onu işidän herkez
Doymaz, geçmüz avazı.

D. Tanasoglu

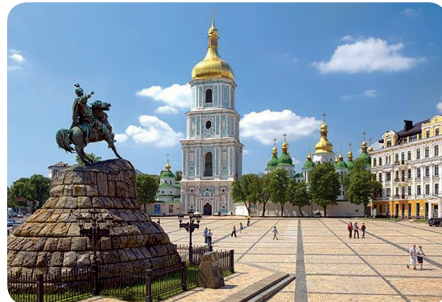
gömeç – бджолині соти
avaz – відлуння

9. Okuyun. Lafları kullanıp, bir yaratma kurun. Adını (başlıını) koyun, yazın.

Yanında, var, evin, bir, bizim, başça, laana, büyüer, türlü, orada, çok, zarzavatlar, patlacan, zengin, toplêêrız güzün, biz, bereket, morkva, hıyar.

10. Dikkat okuyun cümleleri. Cümleleri lââzımını sıraya koyun, ki tekst olsun. Tekstin başlıını koyun, yazın. Bir cümledâ, lafların üstündâ, söz paylarını yazın.

1. Bu yaz aylemizlân Kiyevâ gittik.
2. Bütün gün merkezdâ gezindik.
3. Gezinti pek kââmil hem meraklı oldu.
4. Bân mutluyum, ani baş kasabamıza gittik.
5. Bîz üç muzeya girdik, çok faydalı işlâr gördük.
6. Kiyev – büyük hem gözâl kasaba.

Tekstlerin soyları

11. Okuyun. Annadin ne için bu tekst? Bulun o lafları, angılarında var kolay yannişlık kaçırmaa. Nesoy tekstlär soyu bilersiniz?

Kasım

Kasım gagauzlarda – çok saygılı bir gün. O bir büyük yortu. Onu insan bakêr derin evellerdän. Diil sade hristiannık yortusu deyni. Deyecez nicä Kolada İyisus Hristosun duuma günü ya Paskellä – Hristosun dirilmesi günü, ama Hederlez hem Kasım, uzaktan belli, ki onnar naturadan hayvancılıktan başlanma hem kalma yortular. Laf Kasım var yortunun adı, angısı bakılêr noyabrinin sekizindä. Kasım sayılêr taa Ay Dimitri günü dä.

Bu gündä, taa nasıl eskidän kalmış, çobannar koyunnarı getirerlär kışlalara, neredä kış geçereceklär. Küüylerdä getirerlär çorbacıların evlerindä aullara. Hep bu gündä çobannara ödek veriler hem kurban etinnän hem şaraplan onnarı ikramnêêrlar. Kasımda koyunnarı ayırmaktan kaarä, başka iş yapmaa olmaz. Bu yortu bakılêr nicä işlenmüz günü. Kasımdan sora kış çekeder. Olur hemen bu gündä kaar düşsün. Var eski dedä sözü: “Kasım geldi – gii kürkü!”

N. Baboglu

Tekstlär olêlar: *Annatma, yazdırma, fikirlemä.*

Annatma – tekstlerdä annadılêr ne olêr yada ne olmuş.

Bu tekstelerä var nicä koymaa soruş ne oldu? yada ne olmuş?

Yazdırma – tekstlerdä yazdırılêr predmetlär, insannar, hayvannar, kuşlar, oluşlar.

Bu tekstelerä var nicä koymaa soruş nesoy?, angı?

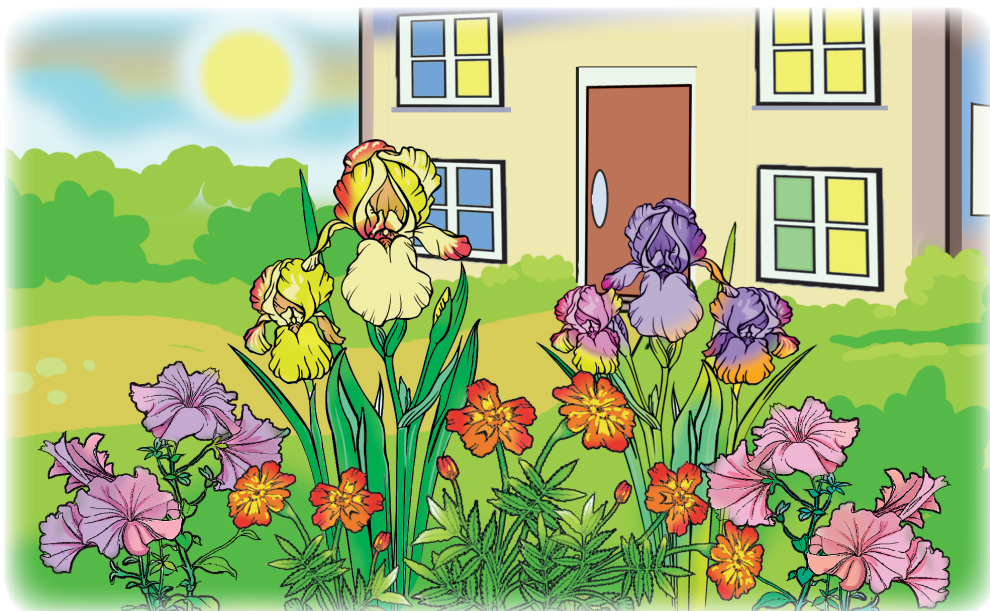
Fikirlemä – tekstlerdä sölener oluşların hem türlü işlerin, yaşamanın sebepleri hem neetleri için.

Bölä tekstlär cuvap ederlär soruşa neçin ?

12. Okuyun teksti. Tekstin bu angı soyu? İnandırın. Geçirin tefterlerinizä.

...Sän gittin, ama çoçeklär, angılarını sän diktiydin, kaldılar burada da büüyerlär. Bän bakêrim onnara da sevinerim, ani benim oolcaazım braktı kendindän sora nesä islää – çiçekleri.

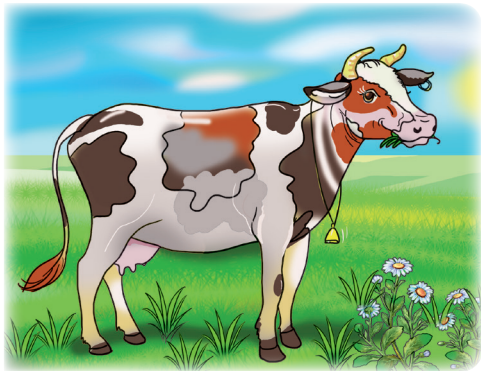
M. Gorkiyä görä, çevirdi K. Vasilioglu

13. Okuyun. İnanırın, tekstin angı soyu bu? Yazın teftelerä. İkinci cümleinin baş hem ikincili paylarını belli edin. Annadın sizin evdeki inääniz için.

Alacayka

Durêr Alacayka eşil çayırda, otlêêr da otladıını çok kerä, sakız gibi, çiiner. İnek diil ölä pek gözäl hayvan, ama süt verer. Annısı geniş, kulakları yayılı iki tarafa; dişleri aazında hepsi yok. Buynuzları büyük, dikinä durêrlar. Sırtı toyan, kuyru – süpürgä gibi, yannarı şiş, tırnakları yarık. O besli hem elini sütlän dolu.

K. Uşinskiy, çevirdi K. Vasilioglu

14. Aşadaki teksti dikkat okuyun. Onun soyunu dooru belli edin. Neredä yaşêr köpek? Nicä onun evcääzi? Neçin onu severlär?

Köpek

Köpään adı Şarik. Onun yapaası pek sık hem sıcak. O bütün kış dışarda ayazda durêr. Evceezi da onun sobasız – taftadan

yapılı yatak. İçindä saman döşeli, ama ona genä diil suuk. Şarik salêr, adamın zenginini koruyêr, fena hem hırsız insannarı aula sokultmêêr. Bu üzerä da onu hepsi sever hem islää doyurêr.

*E. Çaruşın,
çevirdi K. Vasilioglu*

15. Okuyun cümleleri. Söleyin kısıdan, ne için sölen bu teksttä. Bulun onun temasını. Bulun cümleyi, angısında bulunêr tekstin öz fikiri. Koyun tekstin adını. Yazın onu. Neylän benzeşerlär hem başkalanêrlar laflar **datlı – tatlı**?

Çiftçilär çıktılar kıra. Lääzimdi vakıtları biçmää, toplamaa boodayları. Deyni boodayı büütmää lääzim çok zaamet koymaa, ter dökmää. Boodaydan olêr datlı ekmek tä, bulgur da. Adam ekmezsiz yok niçä yaşasın. Koruyun ekmeeci – o bizim yaşamamız!

datlı – tatlı.

Tekstin öz fikiri – o fikir, angısını istedi sölemää avtor. Tema hem onun öz fikiri herkerä baalı biri birinä.

16. Okuyun. Söleyin kısıdan, kimin için sölen bu teksttä? Bulun tekstin öz fikirini. Neçin turna deer kaza “ahmak kuş”? Kayılsınız mı onunnan? Açıklayın kendi bakışınızı bu problemaya. Yazın teksti tefterlerinizdä.

Kaaz hem turna

Üzärmiş kaaz göldä hem seslän lafedärmiş:

– Ne gözäl, käämil kuşum bän! Erdä da gezirim, suda da üzerim, havada da uçêrim! Bän hepsicinin kuşların padişasıyım!

Seslemiş turna kaazı da demiş ona ölä:

– Sän ahmak kuşsun! Var mı nicä sän üzäsin, nicä ştüka; kaçasın, nicä karaca; yada uçasın, nicä kartal? Taa ii bil bir iş, ama islää, nekadar çok ta prost.

K. Uşinskiyâ görä, çevirdi K. Vasilioglu

turna – журавель
karaca – олень

şçuka – щука
kartal – орел

17. Okuyun teksti. Çevirin onu aazdan gagauz dilinâ. Tekstin soyunu belli edin. Tefterlerinizâ yazın tekstin o paynı, angısı açıklêêr Allaayın laflarını bizim toprak için.

Наша земля

(Українська легенда з Південного Прибужжя)

Колись давно Бог створив народи і кожного наділив землею. Наші ж предки пізно спохватилися, тому землі їм уже не дісталось. От вони й прийшли до Бога, він у цей час молився, то не сміли йому щось сказати. Стали чекати.

По якісь хвилі Бог обернувся, сказавши, що вони чемні, хороші. Дізнавшись, чого прийшли до нього, запропонував їм чорну землю.

– Ні, – відповіли наші предки, – там уже живуть німці, французи, іспанці, італійці.

– Ну, тоді я вам дам землю, ту що залишив для раю, там усе є: ріки, озера, ліси, степи. Але пам'ятайте: якщо будете її берегти, то вона буде ваша, а ні – то ворога.

Оселилися наші предки на тій землі й живуть досі. А країну свою назвали УКРАЇНОЮ.

(Фольклорний збірник, упорядник І. В. Туржанський)

18. Bakın resimi da ona görâ kurun cümlâ. Cümleleri düzün osoy, ani olsun tekst. Koyun onun adını. Kullanın türlü sölemäk neetinâ görâ cümleleri. Teksti yazın tefterlerinizâ. İkinci cümledâ vokal sesini gösterân bukvaların altlarını çiziz bir çizgiylân, konson sesi gösterân – iki çizgiylân.

Teksti başıklamaa (tekstin adını koymaa) – bu kısa-dan sölemää onun adını yada öz fikirini.

**19. Okuyun. Bulun bu tekstin temasını em öz fikirini. Başlık-
layın onu. Ne açıklanêr tekstin başlında: tema mı osaydı
öz fikiri mi? Neyä üüreder bu tekst bizi? Bitki abzatı geçi-
rin tefterlerinizä**

Nezaman-sa, çoktan, bir karannık güz avşamsı, bana razgeldi üz-mää bir duruk sibirdeki deredä. An-sızdan o erdä, neredä derä başka yolu kapardı, önümüzä, kara bayırların aardından, sansın kendisini bir şafkçaaz titiretti. Peydalandı, keskin şılarak, birdän pek yakında.

– Allahım – dedim bän sevinmeklän, – konak yakında.

Kürekleri çekän adam döndü, omuzu aşırı safka baktı da genä, kahırsız küreklerä abandı. “Uzacık” – dedi.

Bän inanamadım: şafkçaaz ölä dä durardı, çıkıp karannığın önünä. Ama kürekleri çekän adamın doorulu vardı: ölä dä çıktı – o pek uzaktaydı.

...Bu gecedeki şılaklar öläydilär: yaklaşmaa, karannı enseyeräk-da yalabıtmaa, adamaa, çaarmaa kendi yakınınnan. Geler ölä, ani taa iki-üç kerä küreklän urmaa – da yol biter. Ama, nicä dä olmasa, taa pek uzak. Taa çok üzdük biz bu karannık deredä. Yarlar hem kanaralar sansın su içindän çıkardılar, üstümüzä gelärdilär, ayırıldılar, geeridä kalarak, kaybeleräk bu dinsiz uzaklarda. Ama şafkçaaz hep durardı ilerdä, diiştireräk benizini hem çaararak, – hep ölä yakın hem hep ölä uzak.

Benim aklıma dayma gelir bu karannık göl dä, bu diri şafkçaaz da. Çok şafkçaaz çaarardı ilerdän dä, şindi dä diil salt beni, kendi yakınınnan. Ama yaşamak hep gider o duruk göl kenarlarında, ama şafklar hep uzakta... Da genä läüzüm olêr direşmää küreklär elindä. Ama nicä dä olmasa... nicä dä olmasa, önümüzä şafklar.

T. Haritova

20. Okuyun. Nesoy tekst bu? Angı üüreniciyä deerläär nazık? Açıklayın.

Nazık üürenici

Birkaç nasaat sesleyin, paalı dostlarım.

– Klasa girdiynän ilkin seläm verin üürediciyä, sora unutmayın seläm vermää kafadarlarınıza da.

– Eer sizin üürediciniz yannaşık durarsaydı başka üüredicilärlän, düşmeer seläm vermää sade ona. Lääzım deyäsiniz sade: “Zaman hayırlı olsun!”

– Seläm lääzım vermää hepsinä şkolada işleyennerä, sokakta tanıdık insanara.

– Şkoladan yada musaafirliktän evä dönärkän, unutmayın demää: “Saalıcaklan!” (“kalın saalıcaklan!”).

– Unutmayın, ani büülü lafların kuvedi baalı sizä. Onnari kullanarkan, lääzım bakmaa üzünä, laflar da çıksınnar ürektän, candan. Hem dargınnık, keskinlik laflarınızda duyulmasın.

(Nasaatçı дәdü) K. Vasilioglu

nazık – ввічливий
dargınnık – образливий

Ne o cümlä?

- ◆ **21. Okuyun yazılı sıraları. Angı sırada bulunêr cümlä? Açıklayın. Neyä deniler cümlä? Açıklayın sizin düşünmelerinizä görä.**

a) Gitti, pınardan, kaçarak, su getirmää, Vani.

b) Yaz. Uşaklar sevinerlär onun gelmesinä.

v) Uşaklar aldılar bibliotekadan meraklı kiyat okumaa.

Cümleleri yazın

Cümlä – o bir yada birkaç laf, angıları göstererlär bitirilmiş fikiri.

Örnek: *Sabaa. Horozlar öterlär bütün küüyä.*

- ◆ **22. Okuyun. Herbir sıradakı laflardan cümlä kurun da yazın. Tekstin başlıını kouyn, yazın.**

şılêr, aulunda, şkolanın, güneş, sıcak

aralıkta, çıkêr, kapu önünä, üürenicilär

kalêr, sade, klasta, izmetçilär

pençerä gözünü, onnar, açêr, hem, kapuyu

siler, klası paklêêr, taftayı pak, raat, klasta, işlemää

Cümlelerin yardımınnan insannar söyleyâbilerlär kendi fikirini, duygularını, sorêrlar biri birinä, teklif ederlär, isteerlär birbişey.

- ◆ **23. Okuyun. Cuvap verin soruşlara. Cuvapları yazın tefterlerinizä.**

Nasıl senin adın?

Kaç yaşındaysın sän?

Kaçıncı klasta üürenersin?

Nicä ananın adı?

Nicä bobanın adı?

Kim senin dostun?

Nezaman cümlelerin bitkisinde kyulêr ., !, ?, nişannarı?
– Sölemäk neetinä görä nesoy cümlä var?
Verin örnekle aazdan.

Cümleler var nice bir bişey açıklasınlar, birbişey için annatsınlar. Bölä cümlelere *annatma* cümlä deniler. Annatma cümlelerin sonunda nokta (.) koyulêr. Göldä ördeklär ikanêrlar.

Cümleler duygulu fikiri dä var nice göstereşinler. Bölä cümlelere şaşma cümlä deniler. *Şaşma* cümlelerin sonunda şaşma nişanı (!) koyulêr. Ya ne gözäl çiçekler başçada!

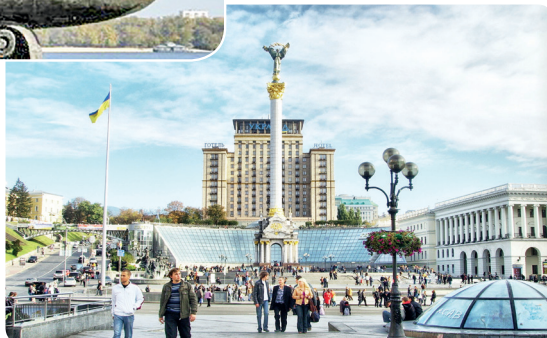

Var cümleler, angılarında birbişey için sorulêr. Bölä cümlelere *SORUŞ* cümlesi deniler. *SORUŞ* cümlelerin sonunda *SORUŞ* nişanı(?) koyulêr. Neredän sän gellersin?

24. Teksti dikkat okuyun. Cümlelerin sonunda durguçluk nişannarı kouyn da yazın. Tekstin başlıını koyun.

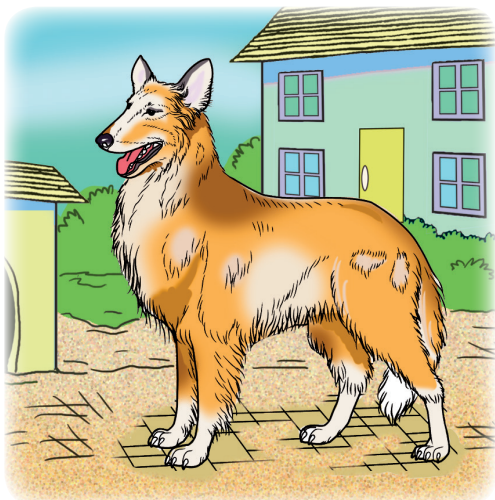
Ne gözäl hem zengin bizim Vatanımız kim Ukrainayı zenginner çalışkan insanımız onu zenginner bu käämil kasabaları kim gözelleder bizim çalışkan insanımız kasabalrı gözelleder ne gözäl merkezimiz, Kiyevimiz, olêr ko dünne dä usluluk olsun biz birliktä yaşamaa isteeriz.

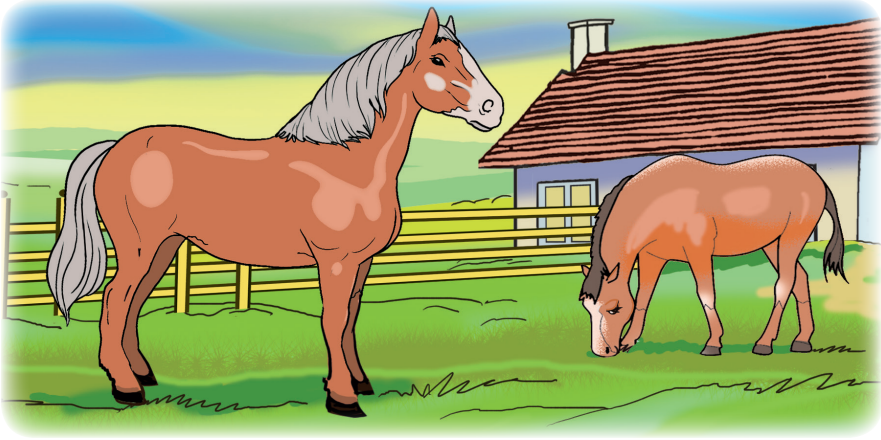

◆ **25. Aşadaki şoruşlara yazılı cuvap verin.**

Kaar angı zamanda yaayêr? Hava ne vakıt sıcak olêr? Üzüm-
nâr ne vakıt olêrlar? Yılđa kaç zaman var? Herbir zamanda kaç
ay var? Her ayda kaç afta var? Aftada kaç gün var?

◆ **26. Hayvannar için üç türlü cümlä düzün da tefterlerinizä yazın.**

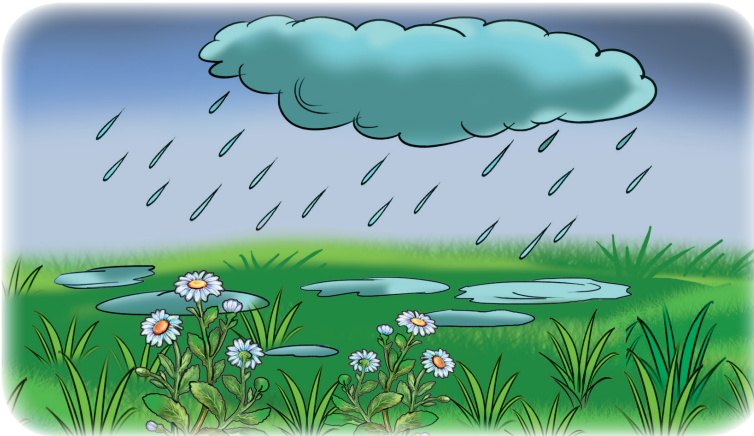

Örnek: *Neredä yaşêêr tilki?
Tilki sever tauk lokması.
E-e-e, ne şalvir o!*

27. Okuyun bilmeyceyi. Bulun cevabını.

Kim bütün gecä
Örtüyü düüyer,
Yıkayıp paklêêr
Uykuya sarêr?
(*rumaay*)

Bilmeycenin cevabınnan düzün sölemäk neetinä görä üç türlü cümlä. Yazın onnarı, açıklayıp dooru yazılmalarını hem dooru nişan koymalarını cümlenin bitkisindä.

Cümlenin baş payları

- ◆ 28. Okuyun. Belli edin cümleleri. Nedän onnar düzülü? Kimin için annadılêr ilk cümledä? Ne annadılêr sülük için? Bölä soruşlara görä yapın analiz üçüncü cümleyä.

Üfkeli sülük

Geler sülük üfkeli.
Ateş çakêr gözleri.
Bir karımca kuyruundan
Çimdiklemiş ansızdan.
"Kendini gündä kızartma!
Üfkemi benim çıkartma!
Çok-çok zerä bakmaycam,
Buynuzlarla saplaycam!"

D. Tanasoglu

Cümlenin var payları.

Subyekt hem predikat – cümlenin baş payları.

Baş paya, angısı gösterer, kimin için, ayda ne için sö-
lener cümledä, – **subyekt deniler**.

Subyekt cevap eder soruşlara **kim?**, yada **ne?**

Subyektin altı çiziler bir çiziciklän.

Baş paya, angısı gösterer, ne sölenler subyekt için
predikat denuler.

Predikat cevap eder soruşlara **ne yaptı?**, **ne yapêr?**, **ne yapacak?**

Predikatın altı çiziler iki çiziciklän.

Cümlenin başka paylarına deniler **ikincili** paylar.

- ◆ 29. Aşadaki cümleleri okuyun, bulun subyektı hem predikatı.

1. Doktor bizi ilaçlêr.
2. Oyuncu pek kıvrak oynêr.

3. Kara beygir çayırdā otlêêr.
  4. Komuşuların köpää sesli salêr.
  5. Bân okuyêrım bir meraklı hem gözâl kıyat.
- Yazın tefterlerinizdä. Çizin onnarın altlarını

30. Cümleleri tefterlerä yazın. Subyektlerin soruşlarını gösterin.

1. Kurbaa hızlı baarêr.
2. Balık üzer derindä.
3. Dimu yaptı bir tekir uçurdak.
4. Yolcu dinnener aacın gölgesindä.
5. Aulda açtı çiçek.

Örnek: *kurbaa (kim?) baarêr.*

31. Yazın cümleyi. Bulun da çizin cümlenin gramatika temelini. Okuyun lafları, angıları girmeerlär cümlenin gramatika temelinä. Var mı nicä cümlelär olsun onnarsız? Neçin onnar läözım?

Meyva başçasında biz gördük çok tavşam izi. Küüyün ortasında varmış bir büyük başça. İlk yazın gitmiş karının oolu tarlayı sürmää. Bizim dedelerimiz çoktan geldilär Bucak tarafına. Gagauzlar pek severlär kendi ana topraanı.

Hepsicii cümlä payları, baş paylarından kaarä, – ikincili cümlä payları.

Örnek: *Mamu aldı Tanasa bir eni gölmek.*

32. Yazın cümleleri. Subyektın, predikatın hem ikincili payların altlarını çizin.

Sıcak havalar geeridä kaldılar. Yazın yaayêr güneşli yaamurlar. Kuşlar uçêrlar sıcak taraflara. Güz getirdi gür bereket. Kaba bulut söküler. Kızaklar uçêr üklü uşaklarlan. Üzüm salkımı güzün doluşêr.

- 33. Düzün beş cümlä ikincili paylarlan olsunnar. Teftelerä onnarı yazın. Cümlelerin baş payların altlarını çizİN. Kullanın lafları:**

Aaçlar, eşil, geldi, kuşlar, eşil-kırmızı, yaamurlu, yavrular, sevgili, uşaklar, güz zamanı, bereket, büyük, zenginnik, karpuz, deniz, gök kuşaa, tepelerin, zarzavatlar, levent bir aaç.

Cümlenin birsoy payları

- 34. Okuyun. Yazın. Herbir cümledä baş payların altlarını çizİN. Kaç subyekt var ilk cümledä? Angıları. Nesoy soruşlara onnar cevap ederlär? Kaç predikat var üçüncü, dördüncü, beşinci cümlelerdä? Nesoy soruşlara onnar cevap ederlär?**

1. Çiçek başçasında büüyärdi güllär, zambaklar, gecä – sefalar.
2. Onnar açardılar, kokardılar, büüyärdilər.
3. Ukrainada yaşêrlar ukrainnar, gagauzlar, bulgarlar, albannar hem başka halklar da.
4. Tä kaar ekeleer, eleer, sepeleer hem silkeer yerä.
5. Bulutları lüzgär kapêr, saurdêr da aşaa silker.

Cümlenin birsoy payları cevap ederlär hepsi bir soruşa.

Onnar baalaşêrlar hep bir lafa.

- 35. Herbir cümledä birsoy payları bulun. Neçin onnar birsoy paylardır? – Nicä baalaşêr cümledä birsoy paylar?**

a) Güzün kıra çıktılar üürenicilär hem studentlär.

Çıktı (kim?) üürenicilär
studentlär

b) Şkolada üürenicilär okuyerlar, yazêrlar hem resimnerlär.

üürenicilär (ne yapêrlar?) okuyerlar
yazêrlar
hem resimneerlär

v) Baka almıştı eni emeni, kalpak, gölmek.

almıştı (ne?) emeni
kalpak
gölmek

Birsoy paylar cümledä var nicä olsun baş paylar da ikincili paylar da.

Birsoy paylar cümledä baalaşêrlar sıralamak intonaşyasınnan yada baalaycılarla (hem, ama, yada, da, ya)
Örnek: *Mamu hem baka gittilär kasabaya.*

Birsoy payların arasına koyulêr virgül (,) yada baalaycı hem.

36. İş çiftlerdä. Düzün kendiniz birär cümlä birsoy subyektlärlän, birär dä cümlä birsoy predikatlarla. Yazın onnarı.

37. Nesoy cümlä uydurulêr te bu shemalara? Düzün onnarı. Yazın tafterlerinizä.

= —, =, =.
—, —, —, — =.

38. Bu cümlelerdä birsoy payları bulun. Okuyun sıralamak intonaşyasınnan. Yazın bu cümleleri.

Yazıcılar uşaklara deyni masal, annatma, şiir, pyesa yazêrlar. Bizim ana tarafımızda büüyêr ekin, üzüm, zarzavat, mayva. Bizdä bulunêr tavşannar, tilkilär, kirpilär hem canavarlar.

Testlər “Cümlä”

1. Angı cümlä duygulu sölemäk neetinä görä?

- a) Pazar günü biz gideriz kasabaya.
- b) Brak beni raata! Sokulma bana!
- v) Sän, Miti, hazırlandın mı şkolaya?

2. Angı cümlä gösterer güzün gelmesini?

- a) Havalar taa sıcaktılar, ama aaçların yaprakları başladıydılar sararmaa.
- b) Havalar artık sıcaktı, başladıydı peydalanmaa eşil çimen.

3. Bulun cümleyi, angısında yok ikincili pay.

- a) Bori kiyat yazêr.
- b) Mamuylan baka oturêrlar başçada.
- v) Küüyün uşakları ikanêrlar göldä.

4. Bulun subyektı bu cümledä.

Koli ekmek iyer.

- a) Koli.
- b) Ekmek.

5. Bulun predikatı bu cümledä.

Bati çeketti kazmaa kartofileri.

- a) Çeketti.
- b) Çeketti kazmaa.

6. Bulun cümleinin gramatika temelini.

Hepsicii kızlar hem çocuklar çıktılar şkolanın önünä.

- a) Hepsicii çıktılar.
- b) Hepsi kızlar hem çocuklar çıktılar.

Lafların baalaşması cümledä

- ◆ **39.** Bu cümleyi pay edin baş paylara hem ikincili paylara, lafları da ikişär-ikişär baalı olan biri birinnä. Kaç çift laf buldunuz? Yazın onnarı tefterlerinizä.

Eni maşına ilin gider geniş şöşedä.

Koyun soruşları.

Maşına gider.

maşına (**nesoy?**) eni
gider (**nicä?**) ...

gider (**nända?**) ...
şöşedä (**nesoy?**) ...

Laflar cümledä baalaşêrlar ikişär-ikişär maanalarına görä.

Lafların cümledä baalaşmasını bulêrız soruşların yardımınnan laftan lafa.

40. Lafların cümledä baalaşmasını shemada gösterin.

maşına (<i>nesoy?</i>)	gider (<i>nicä?</i>)	eni	ilin
	(<i>nända?</i>)		
	şöşedä		
	(<i>angı?</i>)		
	geniş		

Laf çiftleri: eni maşına
maşına gider
gider ilin
gider şöşedä
geniş şöşedä

41. Soruşlara görä cümlä düzün.

Kim?	ne yaptı?
angı?	neredä?
nicä?	

Lafbirleşmesi

42. Okuyun bu cümleyi. Bir laftan öbürünä koyun soruş. Bel-li edin cümlelerin gramatik temelini. Bulun lafları, angıları baalı biri birinä.

Meyvalar oldular pek tatlı.

Örnek: oldular (*nicä?*) tatlı,
tatlı (*nesoy?*) pek,
meyvalar (*ne yaptılar?*) oldular

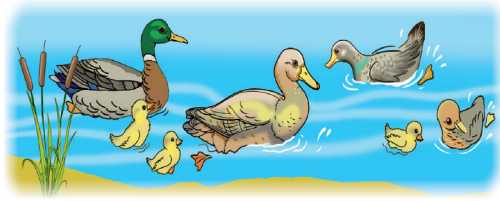
İki laf, angıları baalı biri birinä maanayca düzerlär – lafbirleşmesi.

Lafbirleşmesindä bir laf mutlak baalı öbürünä. Subyektlän predikat lafbirleşmesi kurmêêr.

Kızçaaz toplêêr olmuş alma.
toplêêr (*ne?*) alma,
alma (*nesoy?*) olmuş.

43. Okuyun. Yazın cümleleri tefterlerinizä. Lafbirleşmelerini çıkarın ayırı. İlk cümledä bulun onun baş paylarını.

Oturêr Vasi suyun boyunda. O siireder, nicä ördeciklär su içindä tepesi üstünä durêrlar. Kürek gagalarını su içinä saklêêrlar. Sarı bacacıklarını da güneştä kurudêrlar.

K. Uşinskiy, çevirdi K. Vasilioglu

44. Okuyun. İläzımını lafı alın, lafbirleşmesini kurun da yazın.

Çiskin , olgun , islää , verdi , uşak , küü ,
ilin , ool , duuma , kraa , gözäl .

İläzımını laflar: yalpak, saalık, yıldız, booday, büük, düştü, yaamur, käämil, saabi, yorgan, günü

45. Teksti dikkat okuyun. Soruşların yardımınnan, cümlelerdän lafbirleşmelerini çıkarın, yazın.

Geç güz geldi. Boz bulutlar göktä üzer. Suuk lüzgär açları büker. O sarı yaprakları erä atêr. Kuşlar sürülerä toplanêrlar. Onnar sıcak taraflara giderär.

- ◆ **46. Okuyun. Lafbirleşmelerini kullanıp, bir yaratma kurun. Yaratmanın başlığını koyun, yazın.**

Şeremet kızlar, çalışkan çocuklar, zengin bereket, kırmızı biber, olmuş, şıralı patlacan, dolu sepetlär, kazan içinä, iiri mor patlacannar, laana başları, uşaklar sevinerlär, morkva toplamaa.

Seslär hem bukvalar. Kısım. Urgu

- ◆ **47. Okuyun şiiri. İslää mi annadınız onu? Bulun sesi, angısı dolaşmış. Okuyun dooru.**

Kabaa **d**ulut söküler,
Zucaktan tüü döküler.
Onna**b**ı kar**ı**p, lüz**v**är,
Saurdu**l**, aşaa silks**r**.

Mariya Mercanka

- ◆ **48. Annadın seslär için. Annadın bukvalar için. Okuyun kuralları. Neyä deniler ses? Neyä deniler bukva?**

1. Laflar, angılarını biz söleeriz hem işideriz, kurulu seslerdän. Laflar, angılarını biz yazêriz hem okuyêriz, kurulu bukvalardan.
Bukva – var sesin nişanı yazmakta.

2. Var vocal hem konson seslär:
Vokal ses kurulêr sade sestän:

Vokal ses

düzüler sade sestän:

a	o	u	ı	ê	ä	ö	ü	i	e
aa	oo	uu	ıı	êê	ää	öö	üü	ii	ee

– soluk bol-bol geçer aazımızdam
– düzer kısım: ku-lak, yu-mu-ruk

Konson ses

3. konson seslär var sesli da, tutnuk ta:

çiftli	seslilär	b b' c d d' v v' g g' j z z'
	tutnuklar	p p' ç t t' f f' k k' ş s s'
çiftsiz	seslilär	l l' m m' n n' r r' y
çiftsiz	tutnuklar	h h' ı

4. Konson seslär var nicä olsunnar çetin da, yımşak ta. Konson seslerin yımşaklığını yazıda göstererlär sade incä vokallar: ä(ää), ö(öö), ü(üü), i(ii), e(ee).

- konson ses kurulêr sestän hem şamatadan (b, c, d, ...)
- yada sade şamatadan (ç, k, f, ...)
- düzer kısım vokallan bilä: tur-ta, no-ta, ka-fa-dar;
- söyleyärkän, aazında soluk karşılaşêr engellän.

49. Koyun laflara kaçırılmış bukvaları. Onnar konson, yada vokal sesli mi? Herbir bukveylan düzün birär laf, koyup bukveyı lafın çeketmesinä. Yazın şiirin bir parçasını, çizip koyulmuş bukvaları.

Kışın

Yivêr, yivêr yivinnik,
Kaybeler herbir annik.
Dolay kaba kabalık.
Bütün dünnä biyazlık.
Here■sini kaar göm■üş –
Güneştä haliz gümüş.
Bitm■er yamaçta gül■üş, –
Durmasın, ■im üşümü■.
İilik dallar püsküllü,
Tellär sarkık pülüzlü.
Kızaklar uçêr üklü, –
Yok arada küsülü.

Mariya Mercanka

annık – межа
püskül – бахрома
pülüzlü – пошарпаний

gümüş – срібло
yamaç – схил
kusur – вада

- ◆ **50. Verilmiş lafları yazın alfabet sıralında. Koyun urguları. Lafları, angıların urguları düşer ilk kısım, atlarını çizın.**

Uşak, genclık, jurnal, ev, savaş, yaz, kelebek, insan, çiçeklär, ekmek, kır, dost, eşık, hamut, alma, ayaz, tenecik, çekerdek, kloçka, eşek.

- ◆ **51. Verilmiş adlıklara bulun, maanayca onnara uygun nişan-nıkları. Lafbirleşmelerını yazın tefterlerınızä. İlk 5 adlı paylaşırın kısımına görä.**

Kiyat, kollar, adam, kafa, aaç, kaun, biber, kış, su, çeşmä, penal, ürenıcı, saçak, derä, yaprak, gölmek, kuyu, kardaş, çorba, top.

- ◆ **52. Resimä görä düzün bir annatmak.**

Yazın onu tefterlerınızä. İkinci cümlelın laflarını aazdan paylaşırın kısımına görä.

Laf kuruluşu

- ◆ 53. Bulun bu cümlelerde birköklü lafları. İnandırın. Angı laflara deniler birköklü? Nesoy paylardan kurulêr laflar?

Bu gecä eni kaar yaamış ne gözäl. Hadı kaarcaaz topu oynayalım, çocuklar! Yapalım sokakta kaardan bir adam.

kök }
afiks } lafın payları

daalık denizlerin oyuncaklar

- ◆ 54. Bulun da yazın birköklü lafları (türlü söz payları). Nişannayın kökleri. Neyä deniler lafın kökü?

- a) köktän çiçek,
b) köktän laana,
v) köktän kiyat

Örnek: temiz – temizlik – temizletmää.

Senselä maanalı, yada birköklü lafların birtürlü, diişilmäz payına deniler lafın kökü.

el, ellär, ellerindä, elcäöz

- ◆ 55. Kurun da yazın birköklü lafları. Nişannayın söz paylarını.

- a) **Laflardan:** kaç, siz, uyu, gez
(-inti, -inti, -untu, -üntü)
- b) **Laflardan:** göz, yorgun, güz, em, eşil, avcı, sarı, gün, daa
(-luk, -lük, -lık, -lik, -nuk, -nük, -nik, -nık)
- v) **Laflardan:** ihtär, kurba, babu, genç, kedi, ev, düş
(-lar, -lär)

Afiks o lafın parçası, angısı bulunêr kökün ardında hem kullanilêr eni laf kurmaa hem lafın formasını diiştirmää deyni.

daa – daa-cı, daa – lar, daa – lar – dan;
buz – buz-çu, kaar – kaar – caaz; er – erlik.

56. Bu köklerden düzün başka laf, diiştirin. Üç laflan düzün cümlä.

Ver, kedi, tut, as, aç, eş, hamur, eşil, el, al, saman, dut.

57. Bu lafları daadın paylarına lafkuruluşuna görä.

Yatık, yatak, yatmaa; odun, odundan, odunnar, oduncu; kızlar, kızcaaz, kız; kaardan, kaarlar, kaarcaaz; kesik, kesmä, kesmiş; üüren, üürenmiş, üüredici, üürenici; umut, umutlar.

58. Okuyun. Bulun da nişannayın adlıkların afikslerini. Yazın bu teksti tefterlerä.

Ama çiçeklär en çok sevgili ilkyazın. Yazın ortasında kurak havalarda çiçeciklerin çoyu senmää başlêrlar. Ozaman kalêr oyanda-buyanda birär kokar süüt açık çiçeciklerinnän. Onun çiçecikleri küçücük, sarı, ama ya yaklaş o kokar süüdün yanına da seni o gözäl koku sansın sarfoş eder... Kuannar da süüdü doz-dolay sarmışlar...

Çiçeklär naturanın baaşışları insannara. Seviniz siz da çiçecikleri!

N. Baboglu

Vokalların hem konsonnarın laflarda dooruyazılması

59. Okuyun. Açıklayın tekstin adını. Yazın teksti, koyarak kaçırılmış bukvaları. İnandırın, ani yazdınız dooru.

Pelin otu

...Bän çöktüm otl█k içinä, da s█nsın daaldım bir büülü obana, ner█dä serincäydi, herbir tar█ftan da gelärdi kafamı semleyän kokular. Hepsindän pek duyulardı pel█n k█kusu: pelin bulundu fit yanımda. Gözäl bu ot. Alaca kes█li gümüş yapracıkları yapêrl█r onun boyunu donakl█hem şenni.

Mariya Mercanka

60. Okuyun. Kolverilmiş bukvaları koyun erinä. Onnarın dooruyazılmasını çalışın açıklamaa. Şindiki evlär nesoy? E bu resimdä ev, angı zamandan? Siz vardır mı gördünüz bölä ev? Annadın.

...Tä şindi islää evlär yapêrlar: duvrları taştan, temenli.

Sora çorbacı attı gözünü evin alçak saz örtüsünä, o da vakıtlardan çürümüştü. Lääzımdı indirilsin da sora duvrlar kaldırılsın iki-üç sıra kerpiçlon da enidän tavannar bastırılsın da sora örtülön şiferlän. Ozaman olaceydı biraz-biraz nicä aalemdä.

N. Baboglu

61. İş çiftlärän. Kullanarak zamandaş kolaylıkları kurun aazdan annatma şindiki zamanın evlerin düzmesi için.

Lafları dooru yazmaa deyni, läözım en ilkin bilmää vokal garmoniyasını. Gagauz dilindä lafların taa çoyu yazılêrlar vokal garmoniyasına görä.

Lafın ilk kısmında varsaydı kalın vokal, kalan kısmnarda da läözım olsun kalın vokal (**a, o, u, ı, ê**): *ar-mut-lar, ba-şak-lar-da, ku-van-nar.*

Lafın ilk kısmında varsaydı incä vokal, kalan kısmnarda da läözım olsun incä vokallar (**ä, i, ü, ö, e**): *genç-lär, ev-ler-dä, gün-när, ki-rez-ler-dä.*

62. Okuyun. Yazın lafbirleşelerini bir laflan. Kalın vokallı lafları hem incä vokallı lafları ayırı yazın.

Bobanın kardaşı, sutkanın aydınlık vakıdı, yılın suuk zamanı, insannarı üüredän, koyunnarı güdän, uçaa kullanan, resimi düzän, fiçı yapan, türküläri çalan, oyunnarı oynayannar.

63. Okuyun. Yazın lafları. Çizin bukvaları, angıları yımşadılı incä vokallarlan. Üç laflan, sizin bakışınıza görä, düzün cümlä. Yazın onnarı tefterä.

Cömert, ellilik, sali, Canabin, pipi, üüsüz, piinir, arif, bürüncük, diiren, geeri, gecä-gündüz, çiiiz, zeytin, girginnik, ilinnik, beygir, birtaan, öbür, kümes, maavi, keptar, piliç, kedi, istedik, kirpik, cibrä, zaamet, girliç, delik.

Gagauz dilundä yımışak nişan yok. Onun funkçiya-sını kullanêrlar incä vokallar (ä, ü, ö, i, e) yımışadêr konsonnarı iki tarafa:

bän – [b'än'] gül – [g'ül'], düün – [d'üün']

Konsonnarın dönmesi hem dooruyazılması

64. Aşaadaki laflara koyun dooru bukveyi. Açıklayın. Nişan-nayın lafların köklerini.

p → b?

ka□lar

ka□ın

şire□

şire□ın

çora□çık

çora□a

di□lerä

di□inä

t → d?

da□lı

da□ını

armu□lar

armu□un

kili□lemää

kili□i

gi□miş

gi□ecek

ç → c?

u□undan

u□luk

aa□ta

aa□ın

çeki□

çeki□i

yama□

yama□ın

Gagauz laflarında yazılêr çiftli konsonnarın seslisi sade vokalların önündä:

cep → *cebi*, *dat* → *dadı*, *çekiç* → *çekici*.

Sade bir kısmını laflarda vokalın önündä tutnuk konsonnar sesli konsonnara dönmeerlär:

ip → *ipi*, *laf* → *lafı*, *ilk* → *ilki*, *h. b.*

Lafın bitkisindä herkerä [s] [z] sesin erinä, ama yazıda diişilmeer. Herkerä yazılêr z:

kaz → *kazı*, *kaaz* → *kaazi*, *tuz* → *tuzun*, *buz* → *buzun*, *h. b.*

- ◆ **65. Okuyun. Koyun kolverilmiş bukvaları. Açıklayın onların dooru yazılmasını. Çizin onların altlarını birär çizgiylän.**

Mamu aldı ooluna iki çift çorapıık. Oli kaçırıldı kazanı pınarın dişinä. Kapuya her zaman koy kilişi. Maninin ceşindä uşaklara deyni bulunêr bonboni. Otuşa koyduynan iki, olacek otuşiiki.

- ◆ **66. Aşadaki lafların dooru yazılmasını açıklayın. Düzün onlardan birär cümlä. Yazın tefterlerinizä. Lafların dooru yazılmasını açıklayın, cümleleri tefterlerä yazın.**

Avcı, çüven, duvar, düven, güvää, avlanmaa. Düzün birär cümlä.

Konson v yazılêr laflarda: av, avcı, avlanmaa, suvazlamaa, suva; tavşam, avşamnamaa; duvar, duvarcık; savsak; güvää; çüven, düven, hava.

- ◆ **67. Okuyun. Yazın bu tekstı tefterä. Çizin lafı, angısında yazılêr bukva v.**

Yolumuzda gölgä

Şansora avşamnaardı, ama güneş ta ii yısıdardı. Vaniylän Koli gidärdilär yolca. Birdä onların yoluna düştü gölgä. Koli

birdän attı gözlerini yukarı. Onnarın üstünda uçardı bir büyük kuş. Bu duandı. O seçti avını. Bir kıpımda duan kaptı pilici da birdän kalktı yukarı. Bu oluşu Vaniylän Koli çok vakit tutaceklar aklılarında.

duan – яструб

Bukva v bu laflarda yazılmêêr: suan, kuan, daul, aul, kaun, duan, sua (diil derin), suamaa (ennerini), susmaa, autmaa, aurt, kauş, kauşmaa, saurmaa, saurgun.

68. Kullanarak kuralları yazın dooru. Angı laflarda bukva V yazılêr? Geçirin tefterlerinizä.

Bu çocuk beni genä a $\square$ uttu. A $\square$ vşam üstü a $\square$ urt dişim pek acıdı. Eni du $\square$ var tez kaldırılêr. Su $\square$ anı durayacan – pek çok yaş dökecän. Ka $\square$ uş – evelki, üç strunalı muzika instrunendi (kemençä soyundan). Bu işi havessiz, üstün-körü yaptınız – sa $\square$ vsaklınızı gösterdiniz. Evelki zamannarda dü $\square$ ven – pek läázımnı bir tedarıkmış.

Ne o vokal dönmesi?

69. Okuyun. Nişanni lafları dooru yazın. Dooru yazılmayı tutun aklınızda.

Kati dikkat **sesleer** urokta üürediciyi. Yapraklar aaçların altında **nemnemişlär**.

Adamnar **cengä** gittilär saa, ama döndülär geeri sakat. Çocuk **işlemiş** corbacıda üç yıllan üç ay.

Adlıkların bitkisindä urgu altında yazılêr ä, ama urgusuz – e.

Örnek: lülä – lüleyi, laalä – laaleyi, aylä – ayleyi.

İşliklerin izin formasında yazılêr ä, ama diilkenä lafın bitkisindä, yazılêr – e.

İşlä – işlemiş.

Afikslerdä ä (-lä, -nä, -dä, -sä, -ümsä) yazılêr e (-le, -ne, -de, -se, -ümse): Seslä – sesledi, nemnä – nemnedi, gürüldä – gürüldedi, gülümsä – gülümsedi – gülümsemää.

Konsondan sora işliklerin gelecek zamanın 3-cü üzündä [a], [ä] döner [e] – yä:

alacam – alacek, verecäm – verecek, gidecäm – gidecek.

Çokluk sayısının urgusuz formasında afikslär (-när, -lär) döner (-ner, -ler) afikslerinä:

güllär – gülleri, günnär – günneri, emniklär – emnikleri, emnär – emneri.

70. Okuyun. Annadın nişanı lafların yazılmasını. Kolverilmiş bukvaları kouyn erinä. Yazın, dönär vokalların altlarını çizin. Nekadar ekmek läüzim almaa? Neçin? Nicä sän koruyersın ekmää?

Tükändä serg nnär dolu ekmeklän. Ama sän al okadar ekmek, nakadar läüzim s nin ayl nä. Sofrada yarım yada dalanmış dilim kalmasın. Kaldısaydı da kurudusaydı n mnet onu da ver köpä , yada kuşlara. Kışın sa kuşlar sevinm ktän türkü çalêcklar. Kooru ekme cii. Ekm kleri kazanmaa deyni çok ter döküler.

Vokal *a, c* hem *y* bukvaların önündä dönmeer:

almayı, almacık, dolayı, sopayı, sopacık.

Vokal *ä* urgulu kısımda *y* önündä herkerä kalêr:

gidäydim, geläydim, biläydim, gecäydi.

Var mı gagauz dilindä sölenmäz (işidilmäz) seslär?

71. Okuyun. Nişannı lafları dooru söyleyin. Cümleleri yazın.

Çiftçilär güzün sürüyerlär tarlaları.

Ziftçi düzdü çatlak kazanı, da şindi akmêêr.

Liftçi düzdü lifti da biz kolay etiştik sekizinci kata.

Gagauz dilindä sesbirleşmeleri *zç* sölenir hem işidiler nicä [*şç*], ama yazıda kalêr *zç*:

kazçı – [kaşçı], domuzçu – [domuşçu].

Laflarda: çiftçi, liftçi, ziftçi ses *t* işidilmeer (düşer) [çifçi], [lifçi], [zifçi], ama yazıda kalêr, çünkü o kökün bitki sesi çift, lift, zift.

72. Yazın dooru:

seki■, doku■, otu■, kı■, kı■ çaaz, hayla■, u■, sö■, gü■ çääz, gö■ çääz.

73. Laflarlan:

sö■, otu■, hayla■, doku■ – düzün birär cümlä.

Bulun onnarın baş paylarını. Yazın terfterlerinizä.

Söz payları

74. Okuyun. Yazın. Açıklayın, neyä deniler adlık, nişannık hem işlik. Bulun teksttä onnarı da üstlerindä yazın (adl., niş., işl.)

Daa yatakları

Çillär, yaban horozları, çalı horozları hem kimi başka kuşlar yatêrlar kışın kaar içindä, nicä sıcak yorgan altında. Lüzgär

esmeer. Ayaz dondurmêêr. Duşmannar onnarı görmeerlär. Avşam olduynan bu daa taukları atêrlar kendilerini kaar yataklarına, gömülerlär bütün-bütünnä kaar içinä da sabaayadan kahırsız uyuyêrlar. Sabaalen, kafalarını kaldırıp kaar içindän, bakınêrlar her tarafa da daalışêrlar.

Ama onnarın oymakları – yatakları kaar içindä kalêrlar.

N. Sladkova görä

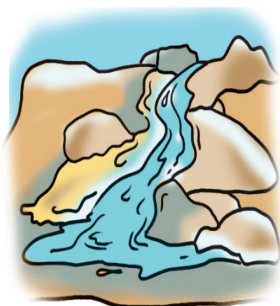
75. Aazdan afikslerin -lar, -lär yardımınnan düzün eni laf, o laf-radan da düzün cümlä. Altı cümleyi yazın terfterlerinizä.

Läüzımnı laflar: kış, yatak, kaar, güz, alma, erik, kiyat, sepet, kızak, armut, oyuncak, kompyutêr, masa.

Örnek: *kalendar – kalendarlar. Kalendarlar göstererlär günnerin sıralını.*

76. Verilmiş laflardan (adlıklardan) düzün nişannık hem işlik. Üç laflan düzün cümlä. Yazın onnarı tefterlerinizdä.

Şennik, yalpak, beslemäk, yaşlık, gecä, iş, sabun, kazmak, hatır, okumak, brakmak, yol, örnek, su, uyku, batak, ilinnik, kül, yıl, kazma, ustalık, bal, yıkık, fırlak, tangırtı, indirim, kullanmak, baalantı, kabarık, soluk, su, tukurlak, üklük, fasıl.

77. Okuyun. Annadin. Bulun teksttä adlıkları. Koyun onnara soruş. 4–5 abzaıları yazın tefterlerinizä. Adlıkların altlarını çizin birär çizgiylän. Neçin aalamış Vladik? Kim almış ona bisikleta? E neçin Vladik sıbtmış bisikletasını?

Bisikleta

Üç gün innemiş, aalamış Vladik: mamusu birtürlü bilä ona bisikleta alamaazmış. Hep uymaazmış işi.

Dördüncü günü mamusu dönmüş evä bisikletaylan.

Kavramış Vladik bisikletayı – hızlı-hızlı onu önündä itirärmış...

Ama, açan bakmış geeri, ardına, korkudan ödü patlamış: mamusu hiç birerdä görünmääzmiş!

Bisikletasını o hızlı sıbtmış, kâr yol üstündä brakmış da – kaçarak geeri, mamusuna!

N. Esinenku

78. Getirdin aklınıza 5–6 söyleyiş analar için. Açıklayın onların maanalarını. Yazın tefterlerinizä.

Örnek: *Mamudan gözäl yalpak, kimsey yoktur dünnedä.*

79. Okuyun. Nesoy tanıdık söz paylarını kullanêr avtor? Nicä adlıkları başka söz paylarından ayırmaa? İlk dört sırayı yazın aklınızda tuttuuna görä.

Büük kısmet

Pek bekleerim bän yazı,
Çünkü dilim da nazlı.
Havalar olsun güneş,

Gecedä yakmaa ateş...
Daalarda kuşlar çalsın,
Maavi gök açık olsun.
Milletlär dünnemizdä
Yaşasın, nicä aylä.

K. Vasilioglu

Adlık – söz payı, angısı gösterer predmetlerin adlarını hem cevap eder soruşlara *kim?* yada *ne? kim?* Nasti, *ne?* kiyat.

Adlıklar var canını hem cansız. Canını adlıklar cevap ederlär soruşa *kim?*

***Kim?* çocuk, eşek, hayvan, lelü, üüredici, doktor, kuş-çaaz.**

***Ne?* fistan, çiçek, göl, taş, kırlar, bayırlar, yapılar.**

Adlıklar diişerlär sayılara hem hallara görä:
el-ellär, ellerdä, ellerin, ellerä.

Gagauz dilindä var altı hal:

Temel (**T.**), Saabilik (**S.**), Doorudak (**D.**)

Gösterek (**G.**), Erlik (**E.**), Çıkış (**Ç.**)

80. Okuyun. Lafın angı payı diişildi?

Temel	kim?	kuş,	ne? laana
Saabilik	kimin?	kuş-un,	neyin? laanan-ın
Doorudak	kimä?	kuş-a	neyä? laana-ya
Gösterek	kimi?	kuş-u,	neyi? laana-yı
Erlik	kimdä?	kuş-ta	nedä? laana-da
Çıkış	kimdän?	kuş -tan,	nedän? laana-dan

Ne o hallamak?

Adlıkların diiştirilmesinä soruşlara görä hallamak deniler.

ne? kapu, neyi? kapuyu, nedä? kapuda, h. b.

- ♦ **81. Belli edilmiş lafların hallarını bulun, soruş onnara koyup-ta. Yazın tefterlerinizdä. Hal afikslerini çizin. Nicä yaşayarmış iki adam küçüktän? Nesoy yaşamak olmuş bu adamnar büüdünän? Tuturmuş mu aklında zengin küçüklük dostluunu?**

Yaşayarmış iki adam. Onnar taa küçüktän kafadarmışlar. Ama açan büümüşlər, birisi **zengin** olmuş, öbürü sa ona çoban olmuş. Zengin yaşayarmış düzgün **evlerdä**, çoban da yaşayarmış bir küü içindä bordeydä. Birisinin **zenginnikleri** sayısızmış, **çobanın** sa bütün **zennginii** beş köpekmiş.

Zengin unutmuş küçüklük dostluunu. **Pek az ödärmiş çobana.** Ama un, kartofi, fasülä verärmış ona salt ödünç, da sora onnarın paasını onun ödeendän tutarmış.

D. Kara Çoban

Belli edilmiş cümlelerin baş hem ikincili paylarını bulun.

- ♦ **82. Okuyun teksti nicä var, sora da nişannıksız. Nişannı lafları bulun, koyun onnara soruş. Ne söz payı bu laflar? Neçin? Angı nişannar göstererlər, ani onnar nişannık? Angı laflarlan baalı nişannıklar? Angı söz payın nişannarını gösterer nişannıklar?**

Ana tarafım

Da genä gözlermi öper
Serin ilkyaz lüzgerleri,
Ürääm **pek şen** dalgalanêr,
Seni duyup, duuma erim.
Aklım tutêr küçüklüümdän
Türlü renktä çiçekleri

Kuan onnarın üstündä,
Alatlan toplayan balı.
Bakmaa severim horuda
Al duvaklı kızlara,
Gerdannarı kollarında,
Sedefleri sıra-sıra.

Kök halkımı severim pek:
Becerikli, cömert kalbi,
Kadıncayı çakêr, çemrek
Şu alayda – cıvan, **kaavi**

G. Gaydarcı

cıvan – струнка дівчина

Nişannık – o var bir söz payı, angısı gösterer predmetlerin nişanını hem cevap eder soruşa nesoy?, angı?

Cümledä nişannıklar baalı adlıklarlan.

Nişannıkların yok ne sayısı, ne da soyu: *gözäl çiçek, gözäl çiçeklär, gözäl çiçeklerin...*

Nişannıklar, bulunarkan yalnız, (adlıksız) kablederlär adlıklardan hepsini onnarın funktiyalarını: kaavi – kaavilär – kaavilerdä.

83. Okuyun, bulun nişannıkları. Belli edin adlıkları, angılarınan onnar baalı. Tanıdınız mı kimin için söz gider?

Küçücük sıçancık çıkmış gezinmää. Aulun içindä o görmüş iki yabancı. Birisi çirkin, ama öbürü yalpak. Çirkin gezer bu takım: bacakları onun kara, ibii kırmızı, gözleri fırlak, ama burnusu çengel gibi. Kim o?

Öbürü yatardı güneştä da yısınardı. Ensecii onun beyaz, bacacıkları boz. Kendi kendisinin güüdesini yalaardı hem kuyruunu sallardı. E o kim?

L. Tolstoy, çevirdi K. Vasilioglu

84. Bulun lafları, angıları göstererlär predmetlerin işlerini. Kullanın resini.

Gelmiş ilkyaz. Başlamış kaar suları akmaa. Uşaklar almışlar bir taftack, yapmışlar ondan kayıcak da salvermişlər suya, üzsün. Kayıcak üzärmiş, uşaklar da onun ardına kaçarmışlar, baararmışlar, bişeycik önnerindä görmäämişlər. Otakım onnar kaçmışlar taa, kösteklenip, bir gölcük içinä düşmeyincä.

L. Tolstoy, çevirdi K. Vasilioglu

İşlik – o bir söz payı, angısı gösterer predmetlerin işlemini hem cevap eder soruşlara – *ne yaptı? ne yapêr ne yapacak? – ne oldu? ne olêr? ne olacek?*

İşliklâr diişilerlâr sayılara görâ: *yazêr – yazêrlar;*

Zamannara görâ: *yazdı, yazêr, yazacak, geldi, gelir, gelecek.*

İşliklâr cümledä taa çok kerâ predikat olêrlar. **Kati gitti su getirmää.**

Nicä ayırmaa geçmiş zamanın işliklerini şindiki yada gelecek zamanın işliklerindän?

85. Okuyun. Açıklayın söyleyişlerin maanalarını. Belli edin işlikleri.

Bütün yaz çalışacan – kışın raatlık bulacan.

Yatma yazın gölgedä, büümer ekmek sergendä.

Turnalar uzaa uçêr, güz kışa hazırlanêr.

Ev boyunca kürtünnâr – bereketli olacêklar ekinnâr.

Uşaklar yazı kıştan bekleerlâr.

Varsaydı martta yaamur – olur teknedä hamur.

86. Okuyun. Bulun işlikleri. Sizin bakışınıza görä, nicä götürmüşlar kendilerini çocuklar? Angı zamanda durêlar işlikär? Neçin? Var mı nicä bu tekstin işliklerini koymaa şindiki yada gelecek zamanda? Neçin? Düşünün bu anlatmayın bitkisini, ekleyip ona taa 3–4 cümlä.

Bir da, onnara karşı üç çocuk kaçarak gelärmişlär. Birisi başaşırı atlarmış, tekerlek gibi dönärmiş.

Karılar ona pek mayıl olmuşlar. Öbürü türkü çalarmış – bülbü gibi sesi ötärmiş.

Karılar seslärmişlär da sevinärmişlär. Ama üçüncüsü – yaklaşmış mamusuna: almış onun elindän aar kazannarı da götürmüş onnarı evä.

V. Oseeva, çevirdi K. Vasilioglu

İşliklär geçmiş zamanda cevap ederlär soruşlara *ne yaptı?* (yazdı) *ne oldu?* (düştü).

Geçmiş zamanın işliklerindä üçüncü üzdä var afikslär: *-dı, -di; -tı, -ti; -du, -dü; -tu, -tü; verdi, kaçırdı; koydu güldü; güttü, oturttu; gitti, attı, hem da afikslär -miş, -miş; -muş, -müş: -vermiş, kaçmış; küsmüş, koymuş.*

87. Okuyun. Bulun işlikleri. Belli edin onnarın zamannarını. Açıklayın uygun söylemeklerin maanalarını.

1. Sabaa hava bozulacak.
2. Sanda gitmiş dolaşmaa Tudorkayı.
3. Garga sakladıysadı gagasını kanadın altına – hava bozulacak.
4. Baa bozumunda gök gürläärseydi – güz sıcak olacek.
5. Eer meşä hem kayın aaçların yaprakları birdän düşmäärseydilär – kış ayazlı olacek.

Beşinci cümleinin bulun gramatika temelini hem ikincili paylarını. Nesoy ihtyar sözü siz bilersiniz tabiat için?

Adlık. Adlının birlik sayısı

88. Bulun lafları angıları cüvap ederlär soruşa ne? Ne gösterlär bu laflar? Lääzım mı onnar bizim sözüümüzdä?

İnsanda bolä da bir adet var: ilkyazın ilk günündä uşaklar kollarına martacık baalêêrlar. Kär büüklärdä. Da taşıyêrlar onu bütün ay. Martacıkları yapêrlar ipliktän, ipek ipliklerindän – kırmızı hem biyaz; örüyerlär, kıvradêrlar onnarı da olêr kırmızı-biyaz, alaca, yalabık. Martacık yapêrlar güüsünä da tuturmaa – kıvrışık ipliklerin başlarında baalêêrlar püskülcük.

D. Tanasoglu

89. Okuyun. Belli edili adlıkların hallarını dooru bulun. Kimi bulmuşlar çocuklar daada? Nicä götürmüş kendini kirpi? İçmiş mi o südü? Nereyi kaçmış kirpi?

Kirpi

Gezärmişlär çocuklar daa içindä. Gümenin altında bulêlar bir kirpi. Orada kirpi korkudan yumacık olmuş. Hiç yok nicä kirpiyi elinä almaa. Kirpinin iineleri dozdolay dikinä durêlar. Tukurlêlar kirpiyi kalpaan içinä da götürêrlär evä.

Koyêrlar onu erä, dökerlär bir çanacaa sütçaaaz. Kirpi durarmış yumacık bir saat. Sora aralanmış tikennär da onnarın içindän ilkin görünmüş kirpinin burnucuu. Naşey sanki ölä gözäl koksun?

Yayılêr kirpi, görer önündä südü da çekeder imää. İyip, genä yumak olêr.

Ama çocuklar başka iştän tutunmuşlar da kirpiyi heptän unutmuşlar. Bu vakit kirpi genä daaya kaçmış. Kirpidän izlär da kalmamış.

*E. Çaruşına görä,
çevirdi K. Vasilioglu*

İlk cümlelerin baş hem ikincili paylarını bulun.

Adlıkların hallarını tekrarlamak

Temel	kim?	ana,	ne?	filiz
Saabilik	kimin?	ana -nın ,	neyin?	filiz -in
Doorudak	kimä?	ana -ya	neyä?	filiz -ä
Gösterek	kimi?	ana -yı ,	neyi?	filiz -i
Erlık	kimdä?	ana -da ,	nedä?	filiz -dä
Çıkış	kimdän?	ana -dan ,	nedän?	filiz -dän

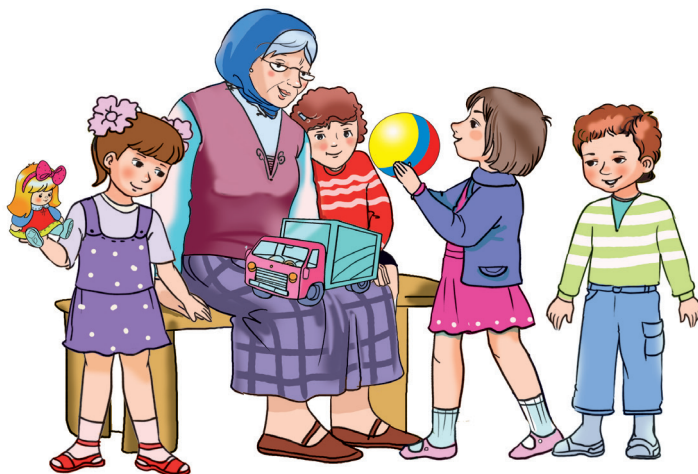
- ♦ 90. Yazın şiiri, koyarak kaçırılmış bukvaları. Söleyin, hangi halda dururlar adlıklar?

Mali

Mamu, baka yok e...dä,
B...tün gün hep zaamettä.
Mali bizi doy...rêr,
Ezn...kleri suvazlêr,

Üül...nniktä ya...tırêr,
Cicilerimi topl...êr,
Sora genä iş yap...r.

T. Zanet

Lafları *mamu* hem ev diıştirin hallara görä.
Yazın onnarı.

91. Düşünün, lafın angı payını lâazım diiştirmää. Nicä onnara kontrol yapmaa?

Abanın(cöp), (aaç)ın altında, başlamışlar (işlä), geçmişlär (ara), gelmişlär(derä), (göl) boyunda, ördeklär gelmişlär(çayır), (sürü) aydamışlar tırlaya.

Yazın, açarak parantezaları hem koyarak lafları lâazımını forma-ya. Bulun adlıkların hallarını. Üç lafbirleşmesinnän düzün birär cümlä.

92. Okuyun. Angı soruşlara cüvap ederlär adlıklar temel halında? Bulun cümlelerin baş paylarını. Koyun subyekta soruş. Angı halda durêlar adlıklar – subyektlar?

1. Uşaklar pek severlär kendi malilerini.
2. İştän sora babu çalışardı doyumaa onnarı.
3. Malisi alardı unukalarına tatlılık.
4. Gani istäärdi taa tez büüsün.
5. Goguş türlü-türlü düşünmüş.
6. Hazırlamış dädü taligayı.
7. Dädü verer kıza biröz erik.

Adlık, angısı durê temel halında, subyekt olabilir.

Örnek. Uşaklar getirerlär su pınardan.

93. Okuyun. Cüvap edin soruşlara. Neçin zaamet sayılêr “yaşamının kökü”? Ne sayılêr en büyük kısmet bu dün- nedä? Yazın bu teksti. Nişannı adlıkların hallarını bulun. Cümlelerin angı payları onnar var?

Zaaamet

Zaaamet. Ne käämil bu laf. **Zaaamet** etmää. **Zaaametçi** olmaa. Laf “zaamet” çok başka lafların kökü. Ama “zaamet” diil sade la- fın kökü. **Zaaamet olabilir bütün yaşamının kökü.** Bunu hepsi biler, ani ne var dünneenin üzündä, taa çoyu yapılmaa adamın zaametinnän.

En paalı bu dünnedä, en büyük kısmet, açan adam sever kendi işini. Açan çalışêr havezlä. Açan zaamet getirer kısmet.

K. Vasilioglu

♦ **94. Yazın. Belli edin cümlelerin paylarını. Angı halda bulunêrlar subyektlar? Kalan adlıkların hallarını belli edin. Kimä yardım etti Goguş? Neçin? E siz yardım edersiniz mi ihtârlara? Annadın.**

Goguşların yanında yaşardı bir babucuk. O diildi okadar ihtyar, nekadar yufkaydı. Gücülä gezärdi Tudorka babu. Bir gün Goguş yardım etti getirmää ona bir kazan su.

– Saa ol, uşam! Allaa saalıcaynı versin! – dua etti babu.

K. Vasilioglu

♦ **95. Yazın aklınızda tuttuuna görä. Söleyin, angı halda durêrlar nişannı adlıklar? Kurun onnarlan birêr cümlä, aazdan, kullanarak adlıkları başka-başka halda.**

Kediciin duuma günü,
Donanmış, benzeer **çiçää.**
Kedicii büün **gündöndü**
Gezdirer **tepeciindä.**

T. Marinoglu

Söleyin hem yazın dooru:

çanaan **içindä**, teknenin **dolayında**, kazın **ardında**,
pınarın **önündä**, hastanın **yanında**, damın **altında**,
sofranın **üstündä**, tarlanın **başında**, derenin **dibindä**

♦ **96. Yazın cümleleri tefterlerinizä esaba alarak belli edilmişlerin dooru yazılmasını. Bulun adlıkların hallarını.**

Gagauzların **evin yanında** mutlak meyva başçası büüyêr.
Sofranın üstündä vardı türlü-türlü datlı imeklär. **İçerin dibindä**

durardı, hazır dokumaa deyni, düzen. **Evin içindä** var çok düzülü oda. İlaççılar kaçınardılar **hastanın yanında**. Meraklı yaşamak var nicä görmää denizin **dibindä**. **Tarlanın başında** vardı, bümnerin çeşitini gösterän, nişan. Hayvannar hem insannar durardılar **pınarın önündä**. **Örtünün altında** kuruyardılar çiçeklär.

O. Kulaksız

Adlıkların halanması

97. Okuyun tablişayı.

Esaba alın adlıkların hallanmak bölümnerini.

Hal lar	Konsonnan bitän	Vokallan bitän	K konsonunnan bitän
T.	Ne? ad el un güz	aba küpä horu küsü	kulak elek pamuk gözlük
S.	Neyin? ad-in el-in un -un güz -ün	aba-nın küpä-nin horu-nun küsü-nün	kula-an elä-än pamu-un gözlü-ün
D.	Neyä? ad -a el -ä un -a güz -ä	aba-ya küpä-yä horu-ya küsü-yä	kula-a elä-ä pama-a gözlä-ä
G.	Neyi? ad -ı el -i un -u güz -ü	aba-yı küpä-yi horu-yu küsü-yü	kula-a elä-ä pamu-u gözlü-ü
E.	Nedä? ad -ta el -dä un -da güz -dä	aba-da küpä-dä horu-da küsü-dä	kulak-ta elek-tä pamuk-ta gözlük-tä
Ç.	Nedän? ad -tan el -dän un -dan güz -dän	aba-dan küpä-dän horu-dan küsü-dän	kulak-tan elek-tän pamuk-tan gözlük-tän

Tutun aklınızda halların afikslerini hallanmak bölümünä görä.

Gagauz dilindä adlıklar bölüneerlär üç hallanmak bölümünä.

İlk hallanmak bölümünä girerlär hepsicii adlıklar, angıları temel halında biterlär *konsonnan*: kol, ev, aul., uvan, em, en, hem bir kısmını **k** konsonnan bitän adlıklar: **ek, ük.**

İkinci hallanmak bölümünä girerlär hepsicii adlıklar, angıları temel halında biterlär *vokallan*: oka, keçi, ava, köprü, derä, köşä, ayva, aza, burnu, cadı, yazı.

Üçüncü hallanmak bölümünä girerlär sade çok kısmını *k konsonnan bitän adlıklar*: uymuruk, gözlük, küllük, inek, aaçlık, acılık, aalamak, ayak, aylak.

98. Paylaştırın verilmiş adlıkları üç hallanmak bölümünä. Yazın onnarı üç direciktä. Herbir bölümdän birär adlık, sizin bakışınıza görä, hallayın. Kurun üç cümlä.

İş, uşak, ana, dädü, mani, eşek, ük, papşoy, kiyat, tefter, içer, pat, küp, ok, ekmek, aul, daul, göz, kök, dost, sergen, yardımcı, neet, bela, sokak, makak, mera, lekä, yaz, ilkyaz.

ak – білий

tazı – хорт, гончак

mera – угіддя

lekä – пляма

NASAAT

Adlıkları angı hala girerlär bulmaa deyni läüzım:

1. Bakmaa neylän biter laf.
2. Hallanmakta mutlak kullanmaa vokal garmoniyasını:
ev – evin – evä – evi – evdä – evdän; mera – meranın – meraya – merayı – merada – meradan.

9 Okuyun. Bu nasaatları mutlak kullanın yaşamakta. Angi nasaatları tuttunuz aklınızda? Neçin lââzım bu nasaatları tamannamaa? Yazın tekstin bir parçasını. Angi halda bulunêrlar nişanni adlıklar?

– Sınaşın **gimnastikadan** sora yıkamaa güüdenizi belädän içêr derecesindä suylan.

– Yatacazaman yıkayın **üzünü-zü (suratınızı)**, serinnädin içêrsini.

– **Ekmek** imää deyni, iştan hem tualettän sora, herkerä yıkayın ellerinizi.

Temizlik

– Hergün kalkın bir **vakıtta**, açın **pençereyi** yada onun bir gözünü, yapın gimnastika.

– Sabaalen yıkanın, paklayın dişlerinizi, yıkayın kulaklarınızı hem enselerinizi.

– Ellerinizdä hem ayaklarınızda tırnaklar herkerä kısacık olsunlar.

– Üürenin kullanmaa **basmayı**.

– Üsürärkän hem ansırarkan insandan bir tarafa dönün, basmaylan kapayın aazınızı.

– Herkerä saçlarınız tertipli

olsunnar: kırkınılmış, taranılmış yada pelää örülmüş (kızçaazlarda)

- Bakın yakalarınız hem en kolannarı pak olsunnar.
- **Şkolaya** girecääzaman silin ayakkaplarınızı. Çocuklar, şkolaya girdiynän läözım şapkalarını çikarsınnar.
- Başkalarına engel etmeyeräk, soyunun da asın rubalarınızı askıya.

(Nasaatçı dädü) K. Vasilioglu

en kolanı – манжета
askı – вішалка
pençerä gözü – квартира
tertiplik – охайність

100. Yazın altışar laf herbir hallanmak bölümündän, kullanarak sözlükleri.

Herbir bölümündän üçär laflan kurun aazdan cümlä.
 Herbir bölümündän birär lafı hallayın örnää görä. Yazın onnarı.

Konsonnan bitän adlıkların afiksleri

101. Okuyun dikkat adlıkların hallanmasını. Esaba alın onnarın afikslerini.

Kalın konsonnan bitän adlıklar

T.	<i>ne?</i>	çuval,	don,	duvar,	vakit
S.	<i>neyin?</i>	çuval ın ,	don un ,	duvar ın ,	vakid ın
D.	<i>neyä?</i>	çuval a ,	dona a ,	duvar a ,	vakid a
G.	<i>neyi?</i>	çuval ı ,	donu u ,	duvar ı ,	vakid ı
E.	<i>nedä?</i>	cuval da ,	dond da ,	duvard da ,	vakitt a
Ç.	<i>nedän?</i>	çuval dan ,	dond dan ,	duvard dan ,	vakitt an

Angı hallanmak bölümündän bu adlıklar?

İncä konsonnan bitän adlıklar

T.	<i>ne?</i>	piliç,	sepet,	kilim,	güz,	göl
S.	<i>neyin?</i>	pilicin,	sepedin,	kilimin,	güzün,	gölün
D.	<i>neyä?</i>	pilicä,	sepedä,	kilimä,	güzä,	gölä
G.	<i>neyi?</i>	pilici,	sepedi,	kilimi,	güzü,	gölü
E.	<i>nedä?</i>	piliçtä,	sepettä,	kilimdä,	güzdä,	göldä
Ç.	<i>nedän?</i>	piliçtän,	sepettän,	kilimdän,	güzdän,	göldän

Ne ayırılmak var bu iki hallanmak bölümnerindä?
Belli edin hal afikslerini. Yazın tefterlerinizdä.

102. Lafları:

Merdiven, aul, kenar, bilim, millet, hal, kazanç, mezar, sabun, zeet, adam, manastır, çuval, nişan.

koyun Saabilik hem Erlik hallarına.

Hal afikslerini belli edin.

Onnarın dooru yazılmasına kontrol yapın örnää görä.

Üç laflan düzün birär cümlä.

Yazın tefterlerinizdä.

103. Okuyun. Parantezaları açıp, dooru hal afikslerini ekleyin laflara. Cümlülerin birsoy paylarını belli edin.

1. Derenin içindä mamusu buldu kızçaazın (terlik, çorap, emeni).

2. İnsannar gelerlär (bostan, aul, ev, teatr).

3. Kaçtım (iş, ev, klas, kır).

4. Sevindim (dost, telefon, çüven, tabiat)

Örnek: *kalktım erdän, erimdän, uykudan.*

Yazın tefterlerinizdä.

104. Okuyun. Tutun aklınızda bu nasaatları.

Büülü laflar

– Zamansêersınız, körpä dost-larım! Vereyim sizä birkaç nasaat.

– Eer kafadarınız yada birkim-sey yaptısaydı sizä bir iilik: yardım yada baaşış, unutmayın demää “Saa ol” yada “Saa olunuz”.

Sofraya oturacaazaman lää-zım demää: “Bereketli olsun”. İdi-kitän sora mutlak şükür edin ona, kim sizi doyurdu, deyeräk “Saa ol”, “Saa olunuz”.

– Eer sizä dediseydilər “Saa ol”, lääzım cuvap edäsiniz: “Siz da saa olunuz”.

– Büklerä yada kafadarınıza birbişey teklif edärkän, unutma-yın demää: “buyur”, “buyurun”: “Buyurun, oturun”, “Buyurun, alın kiyadı”...

– Eer birisinä iliştiysediniz, ayaana bastıysadınız, mutlak lää-zım afolasınız: “Yalvarêrım, afedin beni”.

– Unutmayın afolmaa, açan başkasının yada büklerin lafını kestirersiniz: “Yalvarêrım, afe-din beni, Nikolay Petroviç, bana lääzım sölemää”... Da sade izin verdiktän sora, başlêersınız annatmaa, ne sizä lääzım.

– Uykudan kalktıynan, unutmayın evdekilerinä demää: “Sabaa hayırlı olsun”, avşammen da, yatacaazaman: “İi gecelär” (“Tatlı uykular”)

(Nasaatçı dădu) K. Vasilioglu

oturacaazaman – перед тим, як посидіти
kafadar – друже
teklif etmää – запросити
afolmaa – просити вибачення

- ◆ **105. Verin yazılı cevap soruŖlara. Bulun konsonnan bitän adlıkları da söläyin, angı halda onnar bulunêrlar. Parantezaların içindä yazın halları.**

Nesoy büülü laflar var nicä kullanmaa, er sizä iilik yaptıysadılar?
 Ne läüzim söylemää sofraya oturarkan hem idiktän sora?
 Nesoy laflar kullanılêr birkimseyä teklif edärkän?
 Nesoy selämnär bilersiniz hem nezaman onnar kullanılêr?

- ◆ **106. Okuyun. Bulun konsonnan bitän adlıkları. DiiŖtirin onnarı hallara görä. Belii edin afiksleri. Birlik sayıda bulunan adlıkları kouyn çokluk sayıya, çokluk sayıda bulunannarı da – birlik sayıya.**

Çayırda olsun otçaaaz,
 Aullar dolsun kuşçaaaz.
 İneklär sürülensin,
 Koyunnar saalmaa gelsin.
 Kuzular gözäl sesinnän
 Üreemi Ŗennendirsin.

K. Vasilioglu

Yazın tefterlerinizdä.

Vokallan bitän adlıkların hallanması

- ◆ **107. Okuyun. Esaba alın, angı afikslär eklenerlär vokallan bitän adlıklara.**

Temel	<i>kim?</i>	mamu, baka,	<i>ne?</i>	derä, türkü
Saabilik	<i>kimin?</i>	mamu- nun , baka- nın ,	<i>neyin?</i>	dere- nin , türkü- nün

Doorudak	<i>kimä?</i>	mamu- ya , baka- ya ,	<i>neyä?</i>	dere- yä , türkü- yä
Gösterek	<i>kimi?</i>	mamu- yu , baka- yı ,	<i>neyi?</i>	dere- yi , türkü- yü
Erlık	<i>kimdä?</i>	mamu- da , baka- da ,	<i>nedä?</i>	dere- dä , türkü- dä
Çıkış	<i>kimdän?</i>	mamu- dan , baka- dan ,	<i>nedän?</i>	dere- dän , türkü- dän

Herbir lafa hal afiksleri eklenerlär vokal garmoniyasına görä:

lülä – lüle – nin (vokal **ä** döner **e** vokalına)

Vokallar *u, ü*, angıları bulunêr adlıkların bitkisindä, saabilik hem gösterek hallarında afikslerdä da hep bu vokallar yazılêr:

sürü – sürünün – sürü-yü; kapu – kapu-nun, kapu-yu

108. Okuyun. Belli edilmiş adlıkların hallarını bulun. Afikslerini dooru yazın. Parantezaların içindä yazın halları. Yazın tefterlerinizdä.

Tä gözüm ilişti gengereyä, ani büüyärdi hendeciin **boyunda**. Tiken-ni onun yaprakları, ama kaba leläka **çiçää** olêr pek sevgili Dragayka yortusunda. Bu **yortuya** karşı gençlär kırkêlar gengerä **çiçään uççaazını**. Yataceykan koyêlar onu başı **ucuna**, neetleyip bir **kismet**. Yatêlar uyumaa bir bük umutlan, ani bu **gecedä** o kırkık uççaaz büüyecek enidän, da gösterecek, ani **kismet** yakında.

Mariya Mercanka

109. Okuyun. Ayırın konsonnan bitän hem vokallan bitän adlıkları bölümnerä. Yazın onnarı.

Klasa, kuzunun, makazın, teknedä, yazala, kalemdän, eli, aulu, kiyadı, sergeni, aulda, yaamurdan, koyunun, koynuyu, fistanda, däduun.

Yazın lafları iki bölüm virgül aşırı.

Üçär laflan herbir bölümdän düzün cümlä.

Yazın tefterlerinizdä.

110. Okuyun, açıklayarak vokallan bitän adlıkların dooruyazılmasını.

Çıkêrız sokaa

Zamansêêrsınız, körpä dostlarım! Buyurun sesleyin taa birkaç lääzımın nasaat.

Birkimseyä gidärkän, şkolaya, yada, geeri, evä dönärkän – biz mutlak geçëriz sokaktan. Ama sokaa lääzım çıkmaa pak hem temiz rubaylan. Sokaa çıkacaazaman paklayın ayakkaplarınızı, rubalarınızı, tarayın başınızı. Bakın aynaya – hepsi mi sizin üstünüzdä, nicä lääzım. Kirli hem palaçor, daanık saçlarlan sokaa çıkmaa ayıp. Bunu unutmayın, paalı dostlarım!

Gezin sokakta dik, kamburunuzu çıkarmayın, kollarınızı sallamayın, dermen kanadı gibi, ayaklarınızı sürütmeyin, tutmayın ellerinizi ceplerinizdä.

Sokakta gübür yapmayın (semiçka kırmayın, ceviz, karpuz kapçıklarını sıbtmayın nereyi olarsa, alma-armut kemirintilerini yol üstünä atmayın).

Kär ayıp sokakta pek sesli da (saarlar

gibi) lafetmää, baarmaa, gülmää, ki başkası sizä aykırı baksın. Eer siz gidärseydiniz iki kişi, kaplamayın bütün yolu, başkalarına engel etmeyin. Eer siz yolda birkimseylän buluşusaydınız da sizä lääzımsaydı durup lafetmää – çekilin yolun bir tarafına.

(Nasaatçı dādu) K. Vasilioglu

◆ **111. Verin yazılı cevap koyulmuş soruşlara? Yazın, çizeräk vokallan bitän adlıkların altlarını.**

1. Nelär siz lääzım biläsiniz sokaa çıkacaazaman?
2. Nicä lääzım olsun sizin rubalarınız hem ayakkaplarınız?
3. Nicä siz lääzım götüräsiniz kendinizi sokakta?
4. Nicä siz lääzım götüräsiniz kendinizi yolda?

◆ **112. Yazın vokallan bitän adlıkları. Üç adlı, üüredicinin bakışına görä, hallayın, belli ederäk hallamak afikslerini. İşleyeräk çiftlän, adlıklarlan düzün aazdan ikişär cümlä.**

Su, ayı, garga, hasta, gecä, araba,yuva, güvä, hava, gayda, ay, araba, burgu, dayka, buu, yortu, şaka, türkü, kazma, perdä, pomana, rendä, kada, rökä, rakı, pläna, kadı, yolcu.

K konsonnan bitan çokkısını adlıkların hallanması

◆ **113. Okuyun. Bulun k konsonnan bitan çokkısını adlıkları. Tabliğanın yardımınnan hallayın onnarı.**

Açan içerdä saalık
Dünnedä hem usluluk,
Sergendä taazä pesmet –
Taa büük diil lääzım kısmet!

K. Vasilioglu

Hallar	Kalın vokallılar	İncə vokallılar	Afikslär
T.	<i>ne?</i> Kazık, ayak	<i>kim?</i> sülük, lelek	-----
S.	<i>neiyñ?</i> kazııñ, ayaan	<i>kimin?</i> sülüün, lelään	(k düşer) -än, -an; -ın, -in; -un, -ün;
D.	<i>neyä?</i> kaza a , aya a	<i>kimä?</i> sülä ä , lelä ä	(k düşer) -a, -ä
G.	<i>neyi?</i> kazıı, aya a	<i>kimi?</i> sülü ü , lelä ä	(k düşer) -i, -ı; -a, -ä; -u, -ü
E.	<i>nedä?</i> kazık ta , ayak ta	<i>kimdä?</i> sülük tä , lelekt ä	-ta, -tä
Ç.	<i>nedä?</i> kazık tan , ayak tan	<i>kimdä?</i> sülük tän , lelekt än	-tan, -tän

Herbir lafa afikslär eklenerlär sade vokal garmoniyasına görä, ama **k** konsonnan önündä duran vokallar **i** hem **i**, **u** hem **ü** Doorudak halında dönerlär **a** hem **ä** vokallarna. **Bakın tablıtaya.** Vokal **e** Saabilik, Doorudak hem Gösterek hallarında döner **ä** vokalına. **K** konson bu hallarda düşer.

Adlıklarda, angılarında **k** konsonun önündä vokallar **a** yada **e**, Doorudak hem Gösterek hallarında onnarın afiksleri – **a** yada **ä** (**vokal garmoniyasına görä**).

114. Okuyun. Yazın lafları virgül aşırı, üç paya böleräk: konsonnan, vokallan hem k konsonnan bitennär.

Kuşaa, dama, kolu, saattan, eşiin, tepeyä, susakta, basamaan, kapuyu, üzümdä, küüyü, kuzuda, uykuya, denizin, parmaa, elin, alıcıya, diştä, peliin, fıçıda, karpuzun, sokaan, keçidä, pelini, tefterdä, kiyäta, eşää, ördään, kapunun.

Yazın, lafların üstlerindä yazıp, angı halda durêrlar.

Örnek: *kolu* (G. h.), *kapunun* – (S. h.)

- ◆ **115.** Okuyun. Nişannanılmış adlıkların hangi halda bulunmasını belli edin, üstündä yazıp halların adını. İlk cümlelin bulun gramatik temelini. Belli edilmiş adlıklar cümlelin hangi payları? Yazın teftelerinizdä.

Tä ansızdan gözäl donaklı kelebek kanatçınnan suvazladı yanaamı. Hızlı uçup, kondu pam-pak pamucaa, ani sararardı sol tarafta. Onda çok oyalanmadı, da atladı ballaban susay çiçeenä. Bu ilin kanatlı kelebek sansın gezdirärdi bir şenni haber çiçek-tän çiçää, ottan ota. Te o braktı susayı sallanarak, da uçtu ileri dooru.

Dolayı yok nasıl doymaa siiretmää. Tä payak germiş görünär-görünmüz tanteli gengeredän palamidaya.

Mariya Mercanka

- ◆ **116.** Okuyun. Koyun kolverilmiş bukvaları. Yazın, koyarak doorudak hem gösterek hallara. Afiksleri nişannayın.

Mamu

Çok var laf, ama nazlı,
Aydınnı hem meraklı
Halkların arasında
“Mamu” hepsindän paalı.
Anamız yaşêêr bizimnän,

Biz yaşarkan bu eñdä.
 Kısmettä da, belada da
 O paalı bu dünnedä.
 Mamu – bizim şkoamız,
 Mamu – şen yortulaımız,
 Mamuda zaamet pek ok,
 Mamuan paalı hiç yok.
 İlk lafçaaz bu ömüñdä,
 Mamu – güneçik göktä.
 Vataa salt pek uyêr,
 Mamu adı yakışêr.

P. Zadnipru

117. Yazın, belli ederäk adlıkların afikslerini.

Örnek: *mamu – mamuya, mamuyu.*

Lafları: kaku, mamu, ana, bela, gök, ömür, merak, yortu, kismet, laf, halk, maanä, lülä, satmak, makaz, sergen, hayat, haygır.

118. Yazın lafbirleşmelerini, koyarak lafları läüzimni formada.

1. Beenerim (**kimi?, neyi?**) Oliyi, kakuyu, maniyi, armudu, dereyi.

2. Bu çiçeklär (**kimin?**) (Koli, kaku, dädu, lelü, dayka)

3. Etişeriz (**kimä? neyä?**) (kaku, başça, baa, aul, deniz)

4. Durêrız (*kimdä? nedä?*) (eniştä, yol, derä, aul, toloka)

5. Aldık (*kimdän? nedän?*) (eşek, kouyn, tokat, eşik, laalä)

Yazın, belliederäk adlıkların afikslerini

- ♦ **119. Okuyun. Annadın. Yazın üç tepeciktä: adlıkları, nışanıkları, işlikleri. Adlıkların afikslerini belliedin. Nereyi gitmiş Hastradin? Nicä götürmüş kendini Hastradin musaafirliktä? Çarmışlar mı Hastradini başka sefer musaafirlää? Neçin?**

Musaafirliktä

Nastradin gitmiş bir kerä aşırıda dostuna musaafirlää. Çorbacı sormuş:

– Naşey yapsın karı, paalı dostum, – borç mu osa bulgur mu?

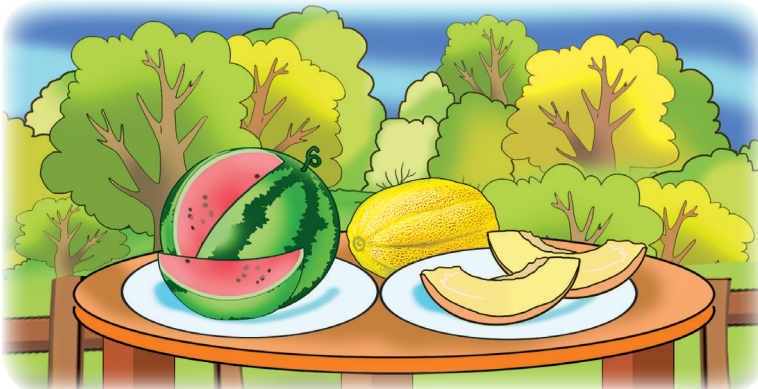
– Bän herkerä borçatan sora iyerim bulgur, – cuvap etmiş Nastradin.

Yok ne yapmaa. Karısı yapmış hem çorba, hem bulgur.

Borcu hem bulguru idiktän sora Nastradinin canı çekmiş karpuzlan kaun. Yaklaşarmış vakit yatmaa, ama karpuz hem kaun vermääzmişlär. Ozaman Nastradin yapmış kendisini ahmak da sormuş:

– Paalı dostum, karpuz hem kaun idiktän sora neredä yatacez?

Çorbacı genä yokmuş ne yapsın. Getirmiş karpuz da, kaun da, ama ozamandan sora Hocayı kendisinä musaafirlää çarmazmış.

Adlıkların çokluk sayıları

120. Okuyun teksti. Bulun adlıkları. Yazın onnarı iki tepcää – birlik sayıda bulunan adlıkları hem çokluk sayıda bulunan adlıkları, nişannayarak çokluk sayıda bulunan adlıkların afikslerini. Kaç şey göstererler çokluk sayıda bulunan adlıklar? Alın esaba.

Çiidemnerin açması bitär – bitmäz, **lelüm** başlayardı getirmää **kırdan**, **çayırdan** maavi gözçeezli menevşa çiçeciklerini, taa sora inci çiçeciklerini – bunnardı **kırdan** koparıлма çiçeklär. Ama onnarın ardına bizim **başçamızda aulda** açardı laalelär, negris çiçecikleri, ergivannar, zambaklar. Hem sora taa bütün **yaz** açardılar geçmüz karanfillär. Evdeki çiçecikleri biz lelümnan ikimiz bakıp sulardık. Sora güzün, angıları sevmääzdzilär suukları, kazıp, maazaya saklardık – donmasınнар deyni. Ama ilkyazın genä erlerine başçacıımıza dikärdik.

N. Baboglu

Nicä ayırmaa birlik sayısında bulunan adlıkları çokluk sayısında bulunan adlıklardan?

Çokluk sayısında bulunan adlıklar göstererler iki yada taa çok şey: *alma – almalar, makaz – makazlar, gül – güller, gün – günür, maymun – maymunlar*

121. Yazın verilmiş lafları çokluk sayısında Temel halında. Çizin afiksleri.

Kiyat, kazan, makaz, kır, eşik, mum, pınar, biblioteka, oda, soba, kaar, saat, bulgur.

Esaba alın, nesoy afikslerin yardımınan düzüler adlıkların çokluk sayısı?

Adlıkların çokluk sayısında temel halında kullanılır bu afiksler: *kum – kumlar, çidem – çidimler, tilki – tilkiler, göl – göller, aul – aullar, mutlak esaba alarak vokal garmoniyasını.*

122. Okuyun. Bulun çokluk sayıda bulunan adlıkları. Belli edin onların afikslerini. Çizi aşırı yazın adlıkları birlik sayıda. Bulun bu şiiirdä adlıkları, angıları birlik sayıda, koyun onların çokluk sayıya, afikslerini belliedin.

Örnek: *fiçılar – fiçi.*

Sabaa

Kukurika, kukurä
Ötüşeerlä horozlar.
Şırlidêêr duruk derä,
Uyanêrlar uşaklar.
Kukurika, kukurä,
Çıvlaşêrlar piliçlä.

Gün girdi içerlerä –
Verilerlär selemnär.
Kukurika, kukurä
Gecedän biz saa çıktık.
Gözälim çiçeklerä
Genä hepsimiz şaştı.

T. Marinoglu

◆ 123. Kurun verilmiş adlıklardan onların çokluk sayısını.

Yalan, aralık, yaamur, soluk, bulut, aaç, gül, göl, kaku, baka, eşik, top, don, kuan, lülä, küpä, gün.

Yazın, üç laftan kurun birär cümlä. Açıklayın kimi adlıkların dooruyazılmasını.

◆ 124. Okuyun teksti. Yazın. Açıklayın, angı hallarda durêrlar nışanı laflar. Çokluk sayıda bulunan adlıkların çizim afukslerini.

Tilkinin ardına kaçarmışlar avcılar. O pek yorulmuştu da gücülä soluyardı. Köpeklär ne kalmıştı tutsunнар **tilkiyi**. **Tilki** sa birdän sindi otların içinä. Sora haydutka saklandı **gümelerin ardına**. Okadar da onu gördülär.

Adlıkların çokluk sayısında hallanması

T.	kim?	uşaklar, koyun nar ;	ne?	güll är , çiidem när
S.	kimin?	uşak lar ın, koyun nar ın;	neyin?	güll er in, çiidem ner in
D.	kimä?	uşak lar a, koyun nar a;	neyä?	güll erä , çiidem nerä
G.	kimi?	uşak lar ı, koyun nar ı;	neyi?	güll er i, çiidem ner i
E.	kimdä?	uşak lar da, koyun nar da;	nedä?	güll er dä, çiidem ner dä
Ç.	kimdän?	uşak lar dan, koyun nar dan;	nedän?	güll er dän, çiidem ner dän

Çokluk sayısında adlıklar bölünmeerlär hallık bölümnerinä.

Onnar hepsicii hallanêrlar, nicä konsonnan bitän adlıklar.

125. Okuyun. Bulun bilmeycenin cevabını.

Açan bizä dostum geler,
Evin üstündä yaşêêr.
Kurbaaları deredä,
Nicä sızırma yudêr.

Yazın aklınızda tuttuna görä. Çokluk sayısında bulunan adlıkların altlarını çiziniz.

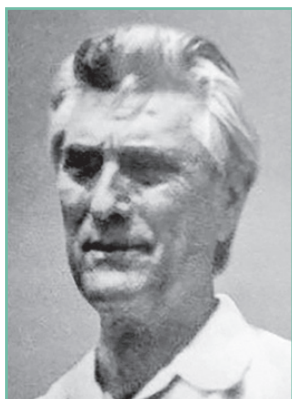

126. Verilmiş adlıkları kouyn çokluk sayısında hep o hala. Yazın, afiksleri hem halları nişannayarak.

Örnek: kızın – kızların(S.), elä – ellerä (D.)

Kazaa, turnaya, kulaan, elin, elektä, daada, eşiktä, kiyatta, güldä, auldan, pençeredän, evdän, göldän, şkolanın, kapunun, eşiin.

127. Okuyun demekli, duygulu. Neredä duumuş insanın yıldızı? Neredä insanın Vatanı? Neçin? Yazın, çıkarıp şiidän çokluk sayıda bulunan adlıkları. Nişannayın afiksleri. Angı halda onnar bulunêrlar? Cümlelerin angı payıdır onnar?

D. Tanasoglu

Vatanım

Näända çayırlar geniş,
Baalarlar dolu emiş,
Näända şendir başçalar,
Çöşmedä tatlı sular.
Näända yamaçlar yası
Podişlär dä düzbaşı;
Näända kırlar çirtmalı,
Sürülär da trakalı,
Näända yalpak lüzgerlär
Yıldızlı da gecelär –
Orda duudu yıldızım,
Orda benim Vatanım

D. Tanasoglu

128. Okuyun, açıklayarak tekstin içindeliini. Neçin bu takım koyulu tekstin adı? Var mı A. P. Çehovun doorulu? Neçin? Nasaatçı dädunun angı nasaatlarını kullanêrsınız? Neçin? Bu soruşlara verin yazılı cevap. İlk abzaтта bulunan çokluk sayıda adlıkların altlarını çizirin. Afiksleri belli edin.

Ruba pak - adam kırnak

Zamansêersınız, körpä dostlarım! Bir vakıtlar yazıcı, Anton Pavloviç Çehov, demişti: “Adamda hepsi läözım olsun gözäl: üzü da, rubası da, canı da, fikiri da”.

Bununnan yok nicä kayıl olmamaa. Onuştan läüzım:

– Çalışasınız herkerä giimni olmaa pak hem kırnak. Rubalarınız olsun ütüyä urulmuş. Şkolaya deyni giiyäsiniz şkola rubalarını, ama evä döndüynän, giiyasınız ev rubalarını. Musafirlää gitmää deyni giinäsiniz yortuyca, olasınız donaklı.

– Herkerä olsun cebinizdä pak basma hem dooru kullanasınız.

– Evdän çıkacaazaman bakınasınız aynaya: hepsi mi üstünüzdä, nicä läüzım.

– Koruyasınız kendi rubalarınızı hem ayakkaplarınızı, bakasınız, ki herkerä olsunnar pak.

– Üürenäsiniz gözäl taşımaa rubalarınızı hem ayakkaplarınızı. Ya bakın başkasına, nicä gözäl durêr onnar kırnak giimniykän!

Siz artık kendiniz läüzım beceräsiniz:

– tertiplemää kendi rubalarınızı: ütüyä urmaa yakalarınızı, şiritlerinizi, paklamaa ayakkaplarınızı;

– dikmää kopçalarınızı, yakalarınızı şkola formasına, yamaamaa çoraplarınızı;

– yıkamaa basmanızı, yakanızı, çoraplarınızı.

Bunnarı yaparsaydınız, tamannayarsaydınız, paalı dostlarım, çok kolay olacak kendinizä dä, evdekilerinä dä büyük yardım. Saalıcaklan!

(Nasaatçı dădu)

K. Vasilioglu

129. Bulun zeedä lafı da yazıda onu sıraya koymayın. Yazın. Zeedä laflarlan kurun birär cümlä, koyup onnarı çokluk sayıya. Açıklayın, neçin onnar uymêêrlar bu sıraya.

1. Traktorcu, üüredici, talıgacı, agronom, şkolacı, zararlı, bibliotekacı.

2. Elek, kuşlar, evcimannarın, aullar, armutlarda, kahramanarın.

3. Lelü, bulü, sıncap, baka, batü, çiçü, dayka, mani, babu.

4. Ot, çiçek, kuşak, laana, aaç, ergivan, üzüm, gümä, gül.

130. Okuyun. Açıklayın tekstin içindeliini.

Eni şkolada

Eni şkolada Nüra kimseycii bilmääzmiş. Onuştan o taa çalışarmış annamaa, kim nesoy şkolacıların hem üüredicilerin arasından.

Bir gün büyük aralıkta yaklaşmış ona hep bir klastan Galä da sorarmış:

– Sän taa kimseylän mi dostlaşmadın?

– Yok, – demiş Nüra.

– Bän da kimseylän dostlaşmêêrim, – soluunu içinä çekip, demiş Galä. Yok ne olsun bizim kızçaazlardan. Oli – sade üüner, Vari – şiret, Nadi – yalancı, İra – sade hepsinä ilişer...

Galä may hepsini klasın kızçaazlarını sıralamış – da çıkmış, ani birisindän da yok ne olsun. Sade kendisi için bişeycik sölämemiş.

– Hiç bilmeerim, kiminnän sän var nicä dostlaşasın.

– Sän kahırlanmaa, – demiş ona Nüra. – Kiminnän dostlaşacam bän taa bilmeerim. Ama kiminnän düşmeer dostlaşmaa, bunu bän pek islää bilerim.

*O. Buşen. Ukraincadan
çevirdi K. Vasilioglu*

131. Yazın. Cuvap edin soruşlara.

Angı kızçaazı siz taa pek beendiniz?

Neçin?

Ne annamış Nüra Galäylan lafettiktän sora?

132. Oynêêrıız bir oyun “Kim taa çok?” Bulun lafları, angıların çokluk sayısında eklener afikslär **-nar**, **-när**.

Örnek: gül – güllär, can – cannar, ...

Dört laflan; ikisi – birlik sayıda, ikisi da – çokluk sayıda bulunan, düzün birär cümlä.

Adlıkların nazlı-küçüldek forması

- ◆ **133.** Verilmiş adlıklardan düzün nazlı-küçüldek formayı. Nicä tanımaa adlıkların nazlı-küçüldek formasını?

Aaç, kirez, su, daul, koyun, fistan, mamu, baka, bati, aul, kız, ördek, yastık, laana, laalä, tavşam, erik, üzüm, boncuk, araba, yol, oyun, genger, papşoy, alma, kirez.

Örnek: *yalak – yalacık, armut – armutçuk, gül – gülcääz...*

Adlıklar nazlı-küçüldek formada kullanılmêêrlar afiksiz **-caaz, -cääz, -çcaaz, -çcääz, -çuk, -çük, -cuk, -cük, cik, -cık, -çik, -çık:**
dalcaaz, evcääz; kuşcaaz, sütçääz, kuzucuk, sürücük; omuzçuk, öküzçük; danacık, tenecik; sakızçık, cevizçik.

- ◆ **134.** Alın esaba afikslerin **-caaz, -cääz** dooru yazılmasını hem kullanmasını.

kaar	dan	ev	kül	
su	yan	bel	el	
don	dam	er	göl	
un	-caaz	yaa	-cääz	en
can	cam	em	gün	
kan	kum	gül	düün	

Yazın lafları virgül aşırı.

Laflarlan *selcääz, kumcaaz hem evcääz, güncääz düzün birär cümlä.*

135. Afikslärlän **-cık, -cik** savaşın yapmaa bölä shema, nicä 133 iştä.

Örnek: *ufak – ufacık, eşil – eşilcık*

Dört laflan, sizin ayırmanıza görä, düzün birär cümlä. Yazın onnarı.

136. Okuyun. Savaşın tutmaa aklınızda afikslerin **-çaaz, -çääz** dooru yazılmasını.

dut	kız	küp	diş
kuş	ad	set	ip
ot	saat	et	göz
kurt	-çaaz but	söz	-çääz iz
top	saaz	ek	ses
aaz	aaç	iş	süt

Yazın lafları virgül aşırı.
İki- üç laflan düzün birär cümlä.

Adlıklar nazlı-küçüldek formada hallanêrlar hep o kurallara görä, angılarınınan biz tanıştık taa illeri:
konsonnan bitän, vokallan bitän, K-konsonnan bitän hallanmak bölümnerinä görä.

el – elin – elcääzin, kumcaaz – kumcaazin

İncä vokallı variantlarda vokal **ä, afikstä, döner **e** vokalına.**

sütçääz – süütçeezin; ipçääz – ipçeezin, köpücäk – köpüceklerin

137. Afikslärlän **-cuk, -cük** savaşın yapmaa bölä shema, nicä 135 iştä.

Örnek: *küçük – küçücük, hamur – hamurcuk*

Üç – dört laflan düzün birär cümlä. Yazın onnarı.

- ◆ **138.** Esaba alın – nicä dooru hallanêrlar nazlı-küçüldek forma kızçaaz hem çocucak adı.

- Örnek:** T. kim? Kolicik, Kinacık
S. kimin? Kolicin, Kinacın
D. kimä? Kolicä, Kinacaa
G. kimi? Kolicii Kinacıı
E. kimdä? Koliciktä, Kinacıkta
Ç. kimdän? Koliciktän, Kinacıktan

Hazırlanın kendibaşınıza hallama iki kızçaaz, iki da çocucak adı.

- ◆ **139.** Verilmiş lafları, adları, geçirin nazlı-küçüldek formaya. Beş laflan nazlı-küçüldek formada düzün cümlä. Cümlelerin baş paylarını belli edin. Yazın tefterlerinizä.

Anika, Vanika, Tudora, Lişku, Todur, Sandika, Tanku, Vasilka, Mitrani, Andruş, Tani, Oli, İvanka, Ligor, Deniz, Petrana, Rusa, Lodi.

Örnek: Kati – Katicik

Nişannık

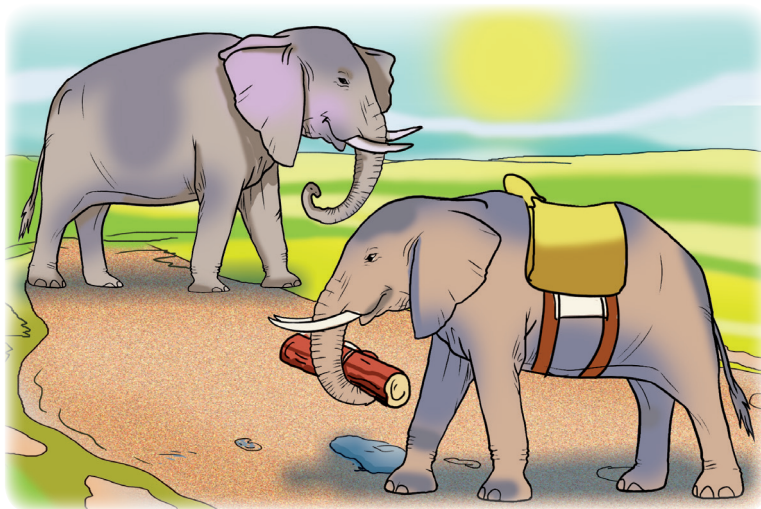
- ◆ **140.** Resimä görä düzün bir annatma, kullanarak lafları, angıları cuvap ederlär soruşlara *nesoy?*, *angi?* Yardım ederlär mi onnar, deyni annatmak olsun taa dolu, açık, maraklı? Nicä düşünersiniz, ne yardım etti sizin annatmanız olsun bölä meraklı. Açıklayın. Nişannıkların nesoy rolu bizim dilimizdä? Ne onnar göstererlär? Nesoy soruşlara cuvap ederlär?

- ◆ **141.** Okuyun. Bulun da annadın, kimin için söz gider bu teksttä. Angı laflar yardımnadılar sizä bulmaa, ne iş için söz gider bu teksttä? Koyun tekstin adını. Yazın. Koyun soruş adlıklardan nişannıklara.

Zooparkta uşaklar görmüşlär pek büyük bir hayvan. Onun kulakları genişmiş, burnusu uzunmuş. Varmış iki fasıl biyaz diş, angıları kıvrakmışlar boynuz gibi. O yaşaarmış sıcak taraflarda. O yardım edärmış adama taşımaa ar ükleri. Ona deermişlär ... . Yavrusu onun yarım tonnuk. Dört – beş tonnuk büyük hayvan.

Nişannıklar göstererlər şeylerin nişannarını. Onnar uygunnadêrlar hem gözâllederlər bizim sözüümü.

Örnek: Toprak yardım eder açsınnar *saarı, kırmızı, koyu kırmızı* laalelər.

142. Aşadaki cümleleri yazın tefterlerinizä. Belli edili laflardan soruş koyun. Söleyin, angı adlıkların nişanını onnar göstererlər?

1. **Eşil** ot kilim gibi döşenmiş erä.
2. İki olak bir **dar** köprüdä buluşmuşlar.
3. **Şen** uşaklar başçada oynêêrlar.
4. Bizim küüyün **geniş** sokakları var.
5. Aul içindä **genç** kuzular oynaşêrlar.

Örnek: *eşil (nesoy?) ot kilim gibi döşenmiş erä.*

143. Aşadaki adlıkların nesoyluunu gösterän lafları bulun da çift-çift onnarı tefterlerinizä yazın.

kiyat

ev

patlacañ

ekmek

kaar

uşak

küü

bayır

derä

ruba

çiçek

kuş

Örnek: *sıcak soba.*

Üç çiftlän düzün birär cümlä.

144. Aşadaki laflara adlık uydurun.

Çetin	taş	Kuru	☐
Kalın	☐	Küçük	☐
Derin	☐	Zengin	☐
Biyaz	☐	Akıllı	☐

İki lafbirleşmelerinnän kurun birär cümlä

Herbir işin nişanı vardır:

nesoyluu, boyası, dadı, büüklüü.

Predmetlerin nişanını gösterän laflara nişannık deniler. Nişannıklar cuvap ederlär soruşlara *nesoy?*, *angi?* hem kullanılêlar taa çok yazdırma tekstlerindä. Nişannık adlıın önündä durêr. Cümlädä ikincili pay olabilir.

145. Aşadaki parçayı okuyun. Adlıkları hem onnarın nişannıklarını tefterlerinizä geçirin.

Gözäl havalar gelir. Sıcak gün hepsini yısıdêr. Geniş yol kıra çıkêr. Taazä soluk saalık verer. Şeremet kızlar kırdä işleerlär. İnsannar zengin bereket büüderlär. Daalarda var çok balaban aç. Mantardan datlı manca olêr.

Örnek: *gözäl havalar.*

146. Aşadaki nişannıklara tersmaanalı nişannık bulun, örnää görä.

Şeremet –	haylaz.	İlin –	☐
Biyaz –	☐	Uzun –	☐
Eski –	☐	Kuru –	☐
Haşlak –	☐	Büük –	☐
Tatlı –	☐	Geniş –	☐

İki çift nişannıklarla kurun birär cümlä. Yazın onnarı tefterlerinizä.

- ◆ **147. Hazırlanın demekli okumaa. Bulun nişannıkları bu şi-irdä.**

Bucak
(bir parça)

Paalı Bucak tarafım,
Canabinä var lafım.
Nicä bolä kısından
Diiştirmiş seni insan?!
Gelmeyincä yanıma,
Zordur hemen tanımaa.
Ne takım köklü sözün,
Yıldızıdır hem gözün.
Yap-yalnız ani derä,
Hep küsü tutan erä,
Sarp yaşêêrlar uygunnu,
El uzadıp duygunnu.

V. Filioglu

V. Filioglu

1–4 sıraları yazın aklınızda tuttuuna görä. Nişannıkları çizin.

- ◆ **148. Okuyun. Koyun kolverilmiş bukvaları. Açıklayın onnarın dooruyazılmasını.**

Tä çeke■ti ötüsmää sesli horozlar. Onnar sölbordilär, ani duêr sentäbr■nin gözäl, serinni ilk sab■ası.

Ştef■na babu hızlı y■kti ateşi da çeke■ti pişirmää piinirli gözlemä. Kufnä, kapu önü doldu g■zäl tatlı kokuylan. Ama çemrek Girgina şindän sora hızlanmıştı şk■laya.

Yazın teksti, bularak nişannıkların adlıklarlan baalantılarını. Nişannıkların altlarını çizin.

- ◆ **149. Kurun cümleleri bu shemlara görä. Yazın.**

N. –

A.

N. –

A.

nesoy?

nezaman?

nesoy?

neredä?

150. Aşadaki cümleleri paylarına görä analiz yapın. Nişannıklar cümledä angı paydır?

1. Göktä şafklı ay yanêr.
2. Küü tatlı uykuyaa daalmış.
3. Serin sabaa yaklaşêr.
4. Käämil gün olacek.

**Nişannık cümledä ikincili pay olêr.
O her kerä baalanêr adlıklan.**

151. Demekli hem duygulu okuyun şiiri. Cümlä payların analizi yapın. Nişannıkların rolunu cümledä söyleyin. Annadın kimin için hem ne sölenêr bu şiirdä? Ee, sizin esabınıza görä, dünnedä mamudan paalı var mı? Ezberleyin şiiri.

Mamu

(bir parça)

Türlü gözäl karılar	Mamu gibi fikirli –
Gök altında çok.	Pek az bulunar.
Mamu gibi güzeli –	Hepsi mamular işleer,
Dünnedä hiç yok.	Hepsi çalışêr.
Akıllı da çokçana	Açan mamucuum işleer –
Dolaylarda var.	Ortalık şaşêr.

K. Vasilioglu

152. Okuyun. Tekstı, aazdan, çevirin gagauz dilinä. Beş cümleyi yazın tefterlerinizä, belli ederäk nişannıkları.

На городі

У бабусі Ганни і діда Богдана великий город. Вони гарні господарі.

Навесні онуки Олег, Ігор і мала Галинка гуртом допомагали бабусі з дідусем. Вони підготували ґрунт для посадки городини. Галинка з дідусем садили капусту. А Ігор та Олег допомагали бабусі садити помідори.

Усе літо діти поливали рослини.

Nişannıkların hem adlıkların barabar kullanması

153. Okuyun. Esaba alın.

Birlik sayısı

Sarı gül

Büük ev

Kara bulut

Körpä yaprak

İhtär insan

Yazın tefterlerinizä.

Çokluk sayısı

Sarı güllär

Büük evlär

Kara bulutlar

Körpä yapraklar

İhtär insannar

154. Esaba alın nişannıkların hallanmasını.

T. ne?

şen

türkü

S. neyin?

şen

türkünün

D. neyä?

şen

türküyä

G. neyi?

şen

türküyü

E. nedä?

şen

türküdü

Ç. nedän?

şen

türküdü

Adlıklarlan kullanılan nişannıklar hallara hem sayılara görä dişilmeelär.

Örnek: kırmızı gül – kırmızı güllär – kırmızı güllerdän

155. Aşadaki örnekleri çokluk sayısına koyun. Onnarlan birär cümlä düzün.

Biyaz kaar. Suuk su. Kaba toprak. Uz yol. Şeremet uşak. Şiret tilki.

Üüsek aaç. Fikirli üürenici. Fena adam. Gözäl çiçek.

Genişledin cümleleri ikincili paylarlan.

İki lafbirleşmelerini, sizin ayırmanıza görä, hallayın.

Tefterlerinizä yazın.

Nişannıklar hallanêrlar sade ozaman, açan onnar kullanılêrlar kendibaşına adlık erinä: *şeremet uşak, şeremet uşaan, şeremet uşaa...*

ama adlıksız: *şeremet, şeremedin, şeremedä, şeremedi, şeremettä, şeremettän.*

Nişanıklar, kendibaşına hallanarkan, diişilerlär adlıkların hallanmak bölümünä görä: konsonnan bitän, vokallan bitän, k konsonnan bitän:

Uzun – uzunu, kara – karayı,

duruk – duruu – duruun – durukta – duruktan.

- 156.** Okuyun. Angı cumledä nişannıklar kullanılêrlar kendibaşına? Onnarı hallayın kurala görä. Yazın.

Karannık çöktü dışarda. Şeremet kızlar tez tertiplidilär babunun evini. Şeremedin işi belli mecidä. Hasta uşak yamandı anasına. Hasta kabletti yılaç üüsürük için.

- 157.** Bulun bu nişannıkların karşı maanalarını (antonimlerini).

Örnek: *sesli – sessiz, siirek – sık ...*

Kara, şen, tok, ufak, siirek, akıllı, pak, haşlak, tuzlu, derin, gözäl, alçak, uz, sıcak, kuru, kalın.

Tefterlerinizä yazın. Dört nişannıklan düzün birär cümlä.

- 158.** Bulun nişannıkların eşlerini.

maavi	hıyar	yakıcı	yol
tatlı	pınar	taazä	kiyat
acı	gelin	eni	dost
gözäl	bal	eski	ekmek
derin	gök	uzun	biber

İkişär lafbirleşmelerinnän, herbir direciktän, düzün birär cümlä.

◆ **159. Herbir nişannı dııştirin yakın maanalı laflan da yazın.**

İşçi insan, güneşli gün, lüzgersiz hava, serin hava, akıllı çocuk, gözäl insan, ii ürekli adam, yımışak çamur, koyu bulamaç, datlı manca, üüsek bayır.

Kontrolcu laflar: balaban, käämil, sulu, cetin, hatırlı, uygun, (yakışıklı), arif, lüzgerli, sak, sıcak, çalışkan

◆ **160. Okuyun. Nişannıkları bulun. Nişannı lafların bulun yakın maanalarını. Yazın teksti tefterlerinizä, nişannıkların altlarını çizeräk. İki lafbirleşmelerini (nişannık-adlık), sizin ayırmanıza görä, hallayın.**

Daalarda hem o alçaklıkta hepsi dıışmişti. Eriyärdi **bitki** kaar. Er örtüler **körpä** çimennän. Aaçların altlarında, üüseklerdä peydalanêr açık – maavi hem biyaz çiçeklär. Dolaylarda, eski kaardan eriyän, sular damnêêrlar, akêrlar, řuruldêêrlar.

Kızçaaz durêr, şaşa kalıp görülmüşä. O birdän başlêêr toplama nazlı eşil-biyaz çiidem çiçeklerini.

161. Okuyun demekli. Sade nişannıkları çevirin gagauz dilinä. Uydurun onnara adlık. Yazın tefterlerinizä.

Сонечко

У садочку навесні
Чути співи голосні.
Це Марійка та Оксанка
Заспівали вдвох веснянку:
– Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко...
Виліз крихітний жучок,
Став навшпиньки на сучок,
Сплеснув крильцями:
– Ой, нене,
Та це ж пісенька про мене!

Л. Цілик

162. İslää bakın, gözdän geçirin da yazdırın bu resimi.

Yazın teksti tefterlerinizä, nişannıkların altlarını çizerek.

Aderlik

- ◆ **163.** Okuyun. Annadınız mı ne için söz gider bu şüirdä? Angı laf yardım etti tekrarlama lafı yaamur? Kimi yaamur uyandırdı? Okuyun.

Çalışkan yaamur

Geçenin bir vakıdı,
Pençereyâ kim urdu?
O beni uyandırdı,
Bir fasıl bana geldi.
O-sa yaamur oynaşêr,
Pençereyi o yıkêr.
Sansın isteer erkennäâ
Bizdän tatlı lafı işitmäâ.

M. Kösä

Laflar bän, biz, sän, siz, o, onnar – **var aderlik. Aderlik o bir söz payı.**

- ◆ **164.** Okuyun. Bulun aderlikleri. Ne göstererlär aderliklär?

1. Mamular yapêr ekmek
Zerä o en ii imek.
2. Baarışêrlar kuzular – onnarı doyursunnar.
3. Çiidem, çiidem, gel bana,
Pek sıcak aucuma.
Bän seni yısıdacam,
Kızkardaşıma verecäm.

M. Kösä

Aderliklerin yok kendi maanaları, onnar sölämeerlär şeylerin adlarını, ama sade doorudêrlar onnara.
O – güneş, o – kızcaaz, o – çiçek.

165. Okuyun. Belli edin aderlikleri.

1. Bän isterim gezeyim da göreyim türlü devletleri. **Biz** kafadarımnan okuduk çok meraklı bir kiyat. **2. Sän** beenersin hayvannarı da onun için siz Vaniylän düzdünüz şkolada bir “diri köşecik”. **3. Benim** var kızkardaşım Oli. **O** dostlarınnan gider muzeyä. **Onnar** beendilär tanışmaa eni insannarlan.

Aderliklär – bän, biz, sän, siz, o, onnar – üz aderlikleri.
1 üz – bän, biz; 2-ci üz- sän, siz; 3-cü üz – o, onnar.
Üz aderliklär kullanılêrlar birlik hem çokluk sayıda.

166. Okuyun. Bulun aderlikleri da belli edin onnarın üzlerini hem sayılarını. Nesoy meyva aaçları başçada büüyer? Angı aacı avtor taa pek beener? Neçin armut aacını o beener? Aaçta nesoy armutlar büüyer? Bu soruşlara dolu, dooru, yazılı cuvap verin.

Armut aacı

Bizim başçada çok türlü meyva aacı var. Var orada alma da, erik ta, kirez da, şefteli da hem ayva da. Ama hepsindän pek bän armut aacını beenerim. Bouy onun üüsecik, kıvracık. Yaprakları küçürek, çetin hem yalabık. Lüzgär onnarı fişirdadêr, sansın benim kulaklarıma naşey-sa saklıdan söleer.

Güzün bitkisindä armutlar aaçlarda asılı durêrlar. Hepsi onnar sarı, kâr güneşçää benzeerlär. Bän dattım – bal gibi tatlı, aazında eriyerlär. E sän vardır mı idin armut?

K. Vasiliogluya görä

167. Okuyun.

Guz

Çiseer güz yaamuru. Aaçlar hem gümelär yıslanmışlar bitki yapracaadan.

Daa sus olmuş. Yaamurdan kurtuluş yok kimseyä.

Bir da pedalanêr näändansaydı yabanı. O bakınêr iki tarafa da çekeder ulumaa. Bezbelli, kendi dostlarını isteer çaarmaa. Yabanılar başladılar toplanmaa.

Tezdä bir sürü oldular. Ölä da sürüylän neresaydı gittilər.

Cuvar edin soruşlara:

- Ne yaper güz yaamuru?
- Ne olmuş aaçarlan hem gümelärlän?
- Yabanı ne yapmış?

Angı laflar yardım ettilär bizä anamaa ne oldu?

Ne göstererlär onnar?

Bulun kalan cümlelerdä da lafları, angıları göstererlär şeylerin işlemini. Angı söz payıdır onnar? Neyä deniler işlik?

168. Okuyun. Söleyin, hangi söz payını gösterer herbir laf. Yazın onnarı üç direcää. Üç laflan düzün birär cümlä.

Açıklık, açıklamaa, açıklı; bal, ballı, ballamaa; yol, yollu, yollamaa, şen, şennik, şennenmiş, hasta, hastalık, hastalanmış; tatlı, tatlılamaa, tatlılık; hamur, hamurlamaa, hamurlu.

Örnek: *Uşakların anası yollamış onnarı şkolaya.*

Cümlenin hangi payı olabilirler taa çok kerä?

169. Okuyun. Açıklayın bu sözlerin maanalarını. Vardır mı siz esaba alaysınız bu oldukları. Deneyin.

İhtyar sözü

1. Kaaz durarsaydı bir bacaan üstündä – ayaz olacek.
  2. Gök gürläärseydi kışın – lüzgerlerä, ama güneş kauşarsaydı bulutların ardına – borana.
  3. Eer kırç düştüyse gecä – ertesi günü kaar yaamayacek.
  4. Eer tütün bacadan çıkarsaydı uz yukarı – ayaza
- İşlikleri bulun. Onnarın rolunu cümledä bulun. Kurala görä onnarın altlarını çiz

İşliklerin temel forması

Ne o işliklerin temel forması?

İşliklerin temel forması sayılêr o forma, angısından kurulêr onnarın zamannarı, sayıları, üzleri. İşliklerin infinitiv formasından aldıynan afiksleri – **maa** yada – **mää** kalêr o forma, angısı cuvap eder soruşa **ne yap?** *Yazmaa – yaz, okumaa – oku, gezmää – gez, çizmää – çiz, sürmää – sür.*
Ne yap? *yaz, oku, gez, çiz, sür, solu.*

İşliklər temel fopmasında var nicä bitsinnär konsonnan da: yat, gel, git, kaldır...
vokallan da: i, uyu, kapa, kürü, elä ...

170. Okuyun. Verilmiş işliklerden düzün onların temel formasını, yazıp onları iki direcää: konsonnan bitennerä hem vokallan bitennerä.

1. Eer sıcak kuşları sürüylän çekedärseydilär cıvırdaşmaa – havalar yısınacak.
2. Sıyırıcı gördüseydin – karşıla ilkyazı.
3. Lelek geldiseydi – suuklar tezdä biteceklär.
4. Sürmak ayı suuksaydı – yıl bereketli olacek.

Örnek: çekedärseydilär – (ne yap?) çeket; cıvırdaşmaa – (ne yap?) cıvırda.

171. Okuyun. Neçin tekstin bu takım adı? Aazdan sıralayın işlikleri, koyup onnara soruş.

Herkerä insanız

Paalı körpä dostlarım, zamansêâr-sınız! Unutmayın, ani yolların üstü dolu türlü transportlan. Kendinä hem başkasına problema yapmamaa deyni, yolu aykırılarken, läüzım pek dikkat hem kuşku olmaa. Svetoforlu yollarda birkerä bilä geçmeyin, onun kırmızı gözü yanarkan! Bu ölüm yada sakatlık! Sade sarı gözü yandıynan, hazırlanın. Ama yolu aykırılaysın, eşil göz yanarkan. Küülerdä yolları aykırılaysın sade ozamaan, açan göreceniz, ani yok yakında (sol tarafta da, saa tarafta da) gidän transport.

Unutmayın, körpä dostlarım, ani yolun üstündä oyunnar da korkunçlu, çünkü var nicä belaya getirsinär sizi. Çalışın yardımcı

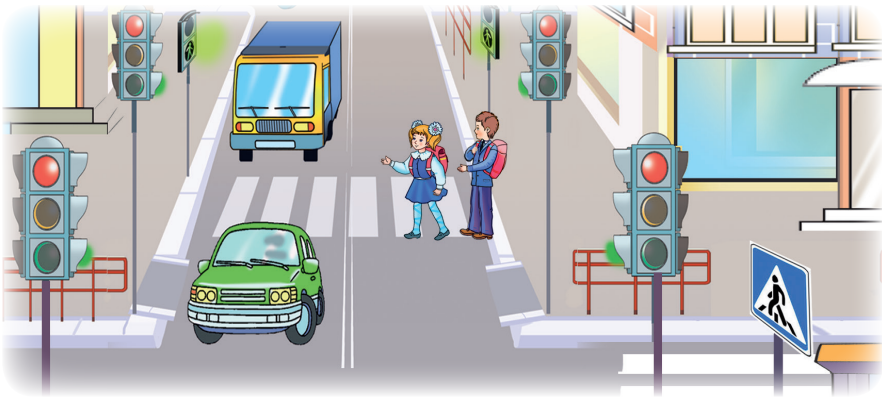

olmaa küçüklerä hem ihtyarlara yolu aykırlamaa deyni.

Pek yalvaracam sizä, arif dostlarım, ki herkerä hatırlayasınız ihtyarlari: yapın onnara er transportta, beklämeyin sizi kaldırsınnar; acı, fena, karşı laf sölämeyin, kuvedinizä görä yardım edin onnara.

Hem taa bir teklifim var sizä, paali dostlarım. Yalvaracam sizä, ki çalışasınız çok vakit bakmamaa adamın üstünä, angısının var bir kusuru, çünkü bununan siz onu acıdaceniz. Eer gördüysediniz birisi düştü, yardımınayın ona kalkmaa hem toplamaa danık şeylerini. Bununan siz göstereceniz ani siz akıllı hem nazık uşaksınız. Unutmayın – biz herkerä insanız!

(Nasaatçı dädü) K. Vasilioglu

aykırlamaa – переходити
korkunçlu – небезпечний
yardımcı – помічник
arif – розумний

172. İşleyin çiftlärän. Kurulmuş soruşlara verin yazılı cuvap. İşliklerin altlarını çizizin ikişär çizgiylän.

1. Ne läüzım biläysiniz çıktıynan yola?
2. Angı kuralları läüzım tutasınız aklınızda?

3. Lääzim mı oynamaa yolların üstündä? Neçin?
4. Kimi sayêrlar akıllı hem nazık insan?
5. Ne lääzim tutmaa aklımızda?

173. Yazın uygun söylemekleri. Bulun onlarda işlikleri. Angı formada, zamanda, sayıda, üzdä onnar bulunêrlar.

1. Bilgi adamın gözünü açêr.
2. Okuyarsan, dostum, çok – köstek bu dünnada yok.
3. Herkerä koru eni evini hem eski dostunu.
4. Nekadar az adam biler, okadar taa çok lafeder.
5. Haylaz adam taa ölüncä hep hasta yapınêr.
6. Korkutmuş kediyi kaymaklan.
7. Akıllı adam aarêêr kusuru kendisindä, ama ahmak olanı – aalemdä.
8. Yoksaydı kimi sevmää, düşmeer eri çiinemää.
9. Daayı, dostum, koruyarsan – saalını koruyacan.

174. Sökün bilmeyceleri. Bulun onnarın cuvaplarını.

Yapraanda ipek böcää
 Yapêêr koza bürüncää.
 Altında sepedi tut, –
 Silkenecek sana...

(1np)

O kökendä bostanda,
 Käämil sulu dat onda.
 Her yanarsaydın susuz, –
 Aara kan içli...

(karuz)

Yazın bilmeycelerin tekstlerini. Bulun işlikleri. Söläyin onnarın zamannarını, sayılarını, üzlerini. İşliklerin afikslerini nişanayın.

- 175. Okuyun. Koyun verilmiş infinitiv formasında işlikleri üç türlü: temel formasında, geçmiş hem şimdiki zamannarın üçüncü üzündä.**

Kazdırmaa, kaldırtmaa, eşelemää, islamaa, gelmää, acılamaa.

Örnek: *sallamaa – salla, salladıı, salladêr; ...*

İşliklerin ifinitiv forması

- 176. Okuyun cümleleri. Bulun işliklerin zamanını, sayılarını.**

Eer istäärseydin bilmää – läözım taa çok üürenmää.

Üürenmää utanmaa, bilmemää utan.

Tabiatı korumaa – bu herkezin borcu.

Adam yaşamêêr imää deyni, ama iyer yaşamaa deyni.

Nicä deniler işliin formasına, angısında yok nicä bulmaa onun zamanını, sayısını, üzünü?

İşliklerin başka formalarında gösteriler işlemin zamanı, üzü, sayısı. Ama infinitiv formasında onnar gösterilmeer.

Vokal garmoniyasına görä infinitiv forması kurulêr **-maa** yada **-mää** afikslerin yardımınnan, angıları eklenir temel formasına:

yat-maa, gel-mää, üüren-mää, oku-maa, bas-maa...

- 177. Yazın teksti, işliklerin yanında parantezaların içindä koyarak onnarı infinitiv formsında.**

Padişaa can sıkılmasından bütün padişaalıına bildirmiş, ani toplêêr serayına hepsini yalancıları. Yarım padişaalıı adamış ona, angısı annadacak ölä bir yalan, ani padişaa da yalan sayacak. Ama annadılmış yalanı padişaa aslı bularsa, ozaman yalancı kırk kamçı sırtına kabledecek.

- ◆ 178. Okuyun teksti, koyarak parantezaların içindän işlikleri lââzımını formada

Şkola bizi topladı
(bir parça)

Sıkıca şturvaldan sän (tutunmaa)
Büük bilgi denizin içindä!
Ko (esmää) lüzgärlär bezinä
O uzak, meraklı yolunda!
Hem senin zorunda, kardaşım,
Dostların (olmaa) yanında!

K. Vasilioglu

Yazın teksti tefterlerinizä.

- ◆ 179. İlerledin yazıyı. Angı formada bulunêrlar bu işliklär?
Angı soruşlara cuvap ederlär?

Kuşlar severlär (ne yapmaa?) uçmaa, atlamaa, ikanmaa,
İnsannar isteerlär (ne yapmaa?) üürenmää, gezmää,
Çiçeklär isteerlär (ne yapmaa?) sulanmaa, büümää,
Balıklar beenerlär (ne yapmaa?) uçmaa, gitmää,

İşliklar infinitiv formasında cuvap ederlär soruşa ne yapmaa?:

seslemää, kaçmaa, vermää, sürümää, kazımaa, toplamaa, almaa, getirmää.

- ◆ 180. Okuyun. Yazın tefterlerinizä, işlikleri çizeräk.

Bu gecä ne olmuş –	Herersi tertipli,
Genä kaar tä konmuş!	Sansın bez döşeli,
Ama da ne gözäl –	Sakınasın basmaa ,
Pamucaan pek benzär.	Bu kaarı kirletmää.

M. Kösä

Aazdan koyun işlikleri ifinitiv formasına. Fikirleyin bölä: (ne yaptım?) *oldum* – (ne yapmaa?) *olmaa*.

181. Okuyun demekli şiiri. İşliklerin zamanını belli edin. Aazdan işliklerä uydurun karşı maanalı laflar. Bir parçayı, üüredicinin bakışına görä, yazın tefterlerinizä.

Kış aazı

Dışarda te kış aazı,	Aaçlar yapraanı attı,
Dünnää bekleer ayazı.	Ap-açıp tabiatı.
Poyraz lüzgeri keskin,	Dalda kaldı salt güven,
Çalkanmaz kırdä ekin:	Yısıtmaz, artık, üülen.
Tavlı mera sürülü	Salt mercanka şıralı
Bekleer derin kürtünü.	Başçamda düzer halı.

Mariya Mercanka

İşliin inkärlik forması

182. Okuyun. Koyun işliklerä soruş? İşliin angı formasında bulunêrlar bu işliklär? Koyun işliklerä urguları. Angı kısımä onnar düşeerlär? Ne gösterelär onnar?

Hiç utanma üürenmä, çalış taa çokça bilmää.
Atılma dilindän, halkım!
Akıllı duşmandan korkma, ahmak dostundan sakın.
Annatma, ne okudun, annat, ne annadın. Ekmää ertesi gününä brak, ama işi brakma.
Aalemä kuyu kazma – kendin düşärsin orayı.

İşliklerin inkärlik forması inkär eder işlemin oluşunu, cuvap ederlär soruşa **ne yapmamaa?**: *kaçmamaa, gelmemää, atlamamaa, alatlamamaa, inanmamaa*. İşliin inkärlik formasında mutlak kullanêrlar afiksleri **-ma, -mä**.

İnkärlik formasında urgu taa çok kerä bitki kısımdan atlêêr lafın ilk kısmına, afikstän geçer lafın kökünä: *almaa* → *almamaa*, *kaçmaa* → *kaçmamaa*; *düşmää* → *düşmemää*, *sürtmä* → *sürtmemää*.

183. Okuyun teksti, aazdan diiştirin işliklerin tamannık formasından inkärlik formasına. Uydurun bu iki avtorun şiirlerini. Bulun şiirdä o renkleri, angıları göstererlär güzü. Taa nelär olêr güzün?

Güzün

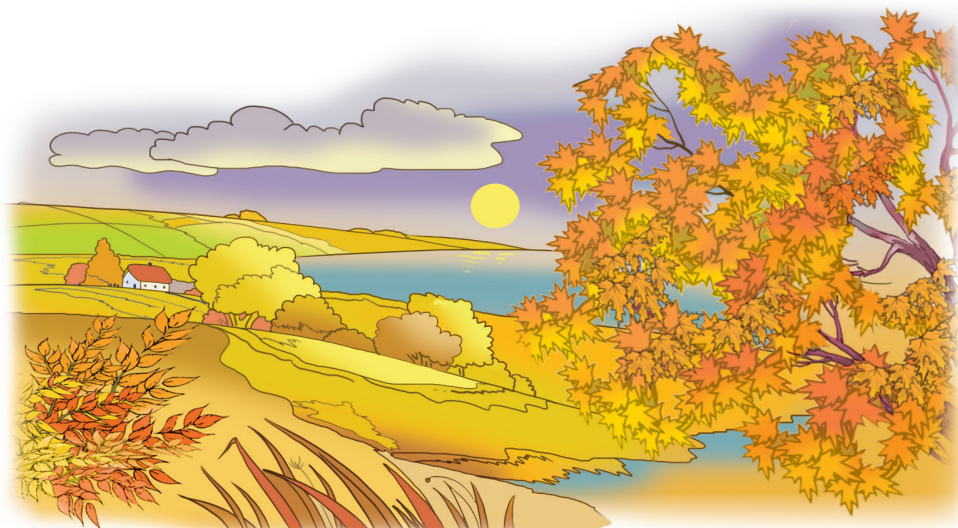
Güz artık gelir,
Sendi çiçeklär.
Darsıcak bakêr
Pek eşilliklär.

Bulutlar örttü gökü,
Güneşçik yısıtmêr.
Kendini lüzgâr dürdü,
Hep çıvgınnadêr.

Sarardı çoktan bizdä
Çayırda otlar.
Salt eşil durêrlar
Kırda güzülklär.

Bulanık sellär
Dereyâ kaçtı.
Yok göktä seslär –
Turnalar uçtu.

A. Pleşçeev. Çevirdi K. Vasilioglu

Yazın tekstin bir parçasını. İşlikleri ayırın geçirerek onları tamannık formadan inkärlik formaya.

Örnek: *geler – gelmeer, sendi – senmedi, ...*

İşliklerin zamannara görä diişilmesi

◆ **184. Okuyun söyleyişleri. Bulun işlikleri. Koyun onnara soruş. Angı zamanda bulunêlar işliklär**

1. Erä bakêr, ama can yakêr.
2. Pat üstündä yatarkan tarla sürülmäz.
3. Korkutma canavarı koyun derisinnän.
4. Kim yazın gölgedä yatarmış, o kışın aaç gezärmış.
5. Almanın iisini domuz iyärmış.

Yazın söyleyişleri tefterlerinüzä aklınızda tuttuuna görä. Kurun üç cümlä işliklärän şindiki zamanda hem geçmiş zamanda.

İşliklär diişerlär zamannara görä. Onnarın var üç temel zamanı: mutlak geçmiş, şindiki hem mutlak gelecek. Onnar cevap ederlär soruşlara:

mutlak geçmiş zaman – *ne yaptı?* okudu, aldı, ...

şindiki zaman – *ne yapêr?* okuyer, alêr, ...

mutlak gelecek zaman – *ne yapacak?* okuyacak, alacak, ...

◆ **185. Okuyun, koyarak kolverilmiş uygun işlikleri.**

Zaatlı Andreyi küçükkenä, bobası o olsun ii, kimsey-cää fenalık, çalması, ilinnetmää insannarın yaşamasını.

Zaatlı, büüdüynän, bobasının ii üüretmesini da tamma, haseet, ikiüzlü hem aldadıcı. “ kendimä varlık, da sora çekedecäm iilik yapmaa” – düşünmüş o da çeketmiş dooruluk-suzluk tamaa toplamaa varlık.

Kontrolcu laflar: üüredärmış, yapması, yardım etsin, brakmış, olmuş, Toplayım.

Yazın teksti. İşliklerin üstündä yazın angı zamanda onnar durêlar.

- ◆ **186.** Verilmiş işlikleri: *yat, getir, kaldır, yol, aara, uyu, çalış* koyun üç zamana da yazın. Üç işliклän duzun birär cümlä.

Geç. z.	şind. z.	gel. z.
kurtardı	kurtarêr	kurtaracak

- ◆ **187.** Okuyun uygun sölemekleri. Açıklayın onnarın maanalarını. İşliklerin zamanını belli edin. Aklınıza getirin da yazın taa dört uygun sölemek.

Çok, dostum, işleyecän – tatlı ekmek iyecän.
Ekmekelär açta bümüz, tersiz sana verilmüz.
Sıkacak oolu boba – olacak ekmek kaba.
Malay attıysan fırına – çıkmayecek ordan kırma.
Alatlama dilinnän, taa ii alatla elinnän.

İşliklerin mutlak geçmiş zamanı

- ◆ **188.** Okuyun. Bellili işliklerin kullanılmasını esaba alın. Angı zamanda onnar bulunêrlar? Angı afiksiär göstererlär mutlak geçmiş zamanı? Nicä diişilerlär işliклär mutlak geçmiş zamanda?

Goguş sokakta kaçındı, hızlı girdi aula da taa uzaktan baardı:
– Ma-mu-u, bän acıktım, ma. Koysana da iyeim.

Patlacan mancası kotlonda artık pişardı, gözäl kokardı. Ama mamusu taa naşey sa yapardı ateşliin yanında.

– Nasıl koyayım sana, çocuum, acan hepsi taa toplanmadı, cuvap etti mamusu da baktı işinä.

N. Baboglu

İşliklər mutlak geçmiş zamanda diişilerlər sayılara hem üzlerä görä:

Birlik sayısı				
1. bän	at- tı-m	koy- du-m	gör- dü-m,	ver- di-m
2. sän	at- tı-n	koy- du-n	gör- dü-n,	ver- di-n
3. o	at- tı	koy- du	gör- dü,	ver- di
Çokluk sayısı				
1. biz	at- tı-k	koy- du-k	gör- dü-k,	ver- di-k
2. siz	at- tı-nız	koy- du-nuz	gör- dü-nüz,	ver- di-niz
3. onnar	at- tı-lar	koy- du-lar	gör- dü-lär,	ver- di-lär

Çokluk saysında 3-cü üzün afiksi **-lar, -lär** var nicä kullanılsın, ama var nicä kullanılmasın da.

Üürenicilər okuyerlar meraklı kiyadı.
Üürenicilər okuyer meraklı kiyadı.

Cümlelerin ikisi dä dooru.

189. Verilimiş işlikleri diiştirin sayılara hem üzlerä görä. Afıks-lerin dooru yazılmasına kontrol yapın. (Bakın tablıtaya)

Durgun, düz, getir, geç, baar, ver, kırk, git, düz.
İki-üş laflan düzün birär cümlä.

190. Sıralarda bulun zeedä işlikleri.

1. Görer, kaçêr, gider, oynêêr, gelmiş, üürener.
2. Aldı, uyudu, gezindi, aşlêr, oynadı.
3. Yazacak, gelecek, verecek, kaçêr, pinecek.
4. Dönärmişlər, kaçarmışlar, düzdü, okuyarmışlar, yapaceklar, geldilər.

Yazın işlikleri(zeedä lafları yazmayın). Söläyin işliklerin zamann-rını, sayısını, üzünü.

Zeedä işliklärlän düzün birär cümlä, koyup onnarı mutlak geç-miş zamana.

İşliklerin şindiki zamanı

- ◆ **191.** Okuyun. Ne görmüş Tanku yolda gideräk? Dooru mu o götürmüş kendini? Nicä siz annêrsınız bu lafları “Bunu kör da görer”? Açıklayın.

Kör da görer

Dönärmiş Tanku şkoladan evä. Görer – gider sokakça bir kör adam, sopacınınan yolu yoklayarak. Çatıraa etiştiiyän **dur-gunêr**. Sansın **seslener**. “Bu o **bekleer** yol boşansın”, – düşünmüş Tanku. Yaklaşmış adama da demiş:

– Bän Canabinizi yolun ötäyanına geçirecäm.

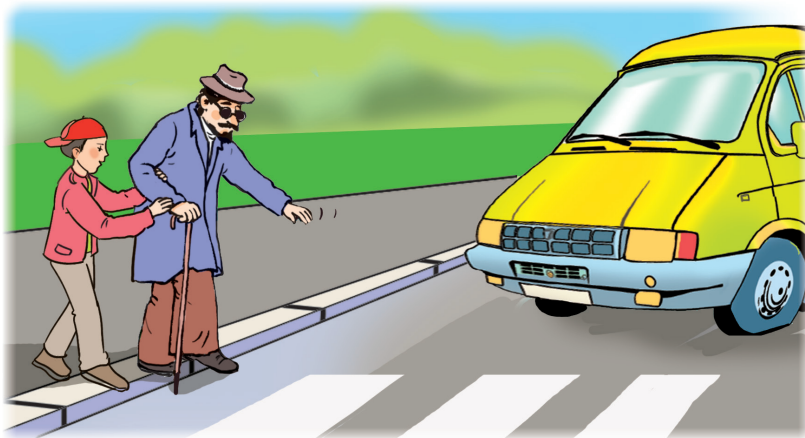
Kör olan uzatmış elini Tankuya, da onnar aykırlamışlar yolun öbür tarafına. Ozaman kör demiş:

– Görerim, ii ürekli çocuksun sän.

– Görersin mi? – şaşmış Tanku.

– Bunu kör da görer, – gülümsemiş adam.

V. Oseeva, çevirdi K. Vasilioglu

Belli edilmiş laflara koyun soruş.

Ne zaman olêrlar bu işlär?

Yazın işlikleri, çıkarıp onnarı tekstän. Koyun onnardan soruş, da yazın onnarı.

Angı zamanda bulunêrlar işliklär?

Örnek: görer – ne yapêr?

Şindiki zamanda işliklär cuvap ederlär soruşa *ne yapêr?, ne olêr?*:

atêr, bakêr; gider, geler; okuyêr, soluyêr; kazıyêr kaşıyêr.

Yazın, işliklerin afkslerini nişannayarak.

192. Okuyun. Nicä siz götürersiniz kendinizi evä girdiynän dışardan? Nereyi gelmiş Sandi? İli mi o yapmış musaafirliktä? E açan gelmiş evä? Sizin aranızda biri bölä yapêr mı? Annadın nicä läüzım olsun?

Musaafirliktä hem evdä

Gelmiş Sandi Dimuya musaafirlää. Ayaklarını, girecääzaman, kapunun önündä silmiş, hayatta ayakkaplarını çıkarmış, yaamurluunu askıya asmış, saçlarını, bakıp aynaya, taramış. Dimunun malisinä demiş: "Zaman hayır olsun, babu!" Da bundan sora geçmiş Sandinin köşesinä oyuncaklarlan oynamaa.

– Tä, Dimu, üüren Sandidän, nicä kendini **götürmää** hem kullanmaa, – **demiş** babu.

Oynamışlar uşaklar, nekadar oynamışlar oyuncaklarlan, da **istemışlär** şindi Sandilerä **gitmää**.

Girmişlär hayada. Sandi bir emenisini saa tarafa fırlatmış, öbürünü – sol tarafa. Yaamurluunu bir köşeyä atmış. Ondan sora:

– Mali, – baarmış, – bänim Dimuyulan! As benim yaamurluumu askıya.

K. Vasilioglu

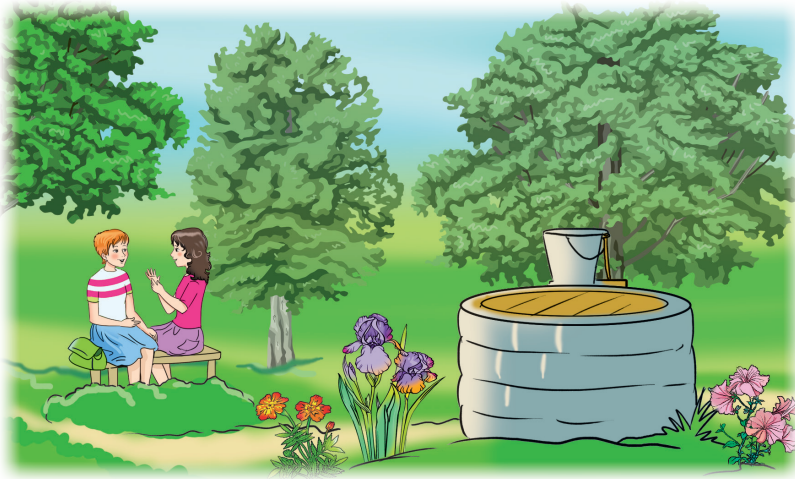
Bulun işlikleri. Annadın onnarın formalarını, zamannarını.
Belliedili işlikleri koyun şindiki zamana. Yazın onnarı örnää görä:
Baarmış – baarêr, nişannayın şindiki zamanın afikslerini.

193. Okuyun. Annadın onun içindeliini. Koyun tekstin adını. Nekadar su var Bucakta? Ne sölenir içmää su için? Ne çekettilər yapmaa gagauzlar bitki vakıtta? Neçin? Bulun onun öz fikirini.

Bucakta pek aaz su var. Yazın ortasında başçaları yıslamakta, hem gün yangınnıından göllär heptän küçüldülär. İçmää su da git-gidä aazalêr. Tä neçin bitki vakıtlar gagauzlar genä çekettilər sızıntı-pınar düzmää, evelki adeti diriltmää. Evel her bir çorbacı savaşarmış bu aydın dünneydä brakmaa bir pınar hayır için. Bolay insan ansın onun adını, bilsinnär, ani o vardı bu dünneydä.

Biz büün läüzım, nicä kendi gözlerimizi, koruyalım hepsi pınarları. Sıbitmamaa bişey içlerinä. Onnar her zaman läüzım olsunar kapaklı.

T. Marinoglu

Ayırın işlikleri, çizgi aşırı yazın onnarı, koyup mutlak geçmiş zamana birinci üzdä, birlik hem çokluk sayıda.

Örnek: *var – vardım, vardık;
küçüldülär – küçüldüm, küçüldük*

194. Okuyun teksti. Aazdan çevirin gagauz dilinä. Bitki dört cümleyi, cevrip, yazın tefterlerinizä. İşliklerin altlarını çizin ikişär çizgiylän.

Українська держава

Україна – європейська держава. Вона розташована в центрі Європи. Наша Батьківщина – чудовий край! Зелені гаї, безкраї степи, квітучі сади, високі гори, сині води річок і морів – усе це Україна! Україна – то рідний край твоїх, батька, матері, дідуся, бабусі.

В усьому світі добре відомі прекрасні і мелодійні українські пісні, українські вишиванки. А найголовніше багатство – український народ, працелюбний, розумний, жартівливий, співучий, гостинний. Люди України – то великі трударі, мудрі й добрі діти своєї Вітчизни.

Україну, крім українців, населяють інші народи. Тут проживають болгари, молдовани, гагаузи, албанці та інші. Вони живуть у дружбі й злагоді. Чудова наша Україна!

İşliklerin mutlak gelecek zamanı

- ◆ **195.** Okuyun verilmiş teksti. Bulun işlikleri. Ne göstererler onnar? Olmuş mu işlemelär, osa olaceklar mı?

Dädu babudan kurtulacek, kalacek büük zenginniklän. Kızını everecek tezdä, bir käämil hem şeremet güvää bulacek ona. Şindi horozlar öteceklär aulların üstündä, armanda, her tarafta. Şindi dädu da çorbacı ollacek kendi evindä. Sade bir kusur, ani kalacek kambur, zerä babu çok kerä onu maşaylan arkasını kaşıyardı, gidip baksın, darılar oldular mı osa olmadılar mı.

Kouyun işliklerä soruş.

Yazın teksti, çizeräk işliklerin atlarını.

Zamana, angısında işlem mutlak olacek yada tamannanacek, *mutlak gelecek zaman* deniler:

alacam (mutlak), gelecek (mutlak) verecän (mutlak).

Mutlak gelecek zamanda işliklär cuvap ederlär soruşlara *ne yapacam?, ne yapacan?, ne yapacek? ne yapacez?, ne yapaceniz? ne yapaceklar?:* *alacam, sesleyecäm, alacan, sesleyecän, alacek, sesleyecek.*

Mutlak gelecek zaman kurulêr *-acek (-yacek); -ecek, (-yecek)* afikslerin yardımınnan.

- ◆ **196.** Okuyun teksti. Neyä deerlär bilgi sızıntısı? Neçin? Neçin läázım korumaa kiyatları? Var mı nicä kiyat “açsın adamın gözlerini”? İnadırın. Yazın, mutlak gelecek zamanında bulunan işliklerin atlarını çizin.

Kiyat - bizim dostumuz

Kiyat – bilgi sızıntısı. Bunu artık hepsicii läázım annasın: büük zenginniklär açêr kiyat bizim önümüzä. Kiyat annadêr bizä, nicä çiftçilär büüderlär ekmek, ustalar kaldırêrlar kasabaları, nicä üürenmişlär raketaları doorutmaa dünnä yapısının dibinä.

Vardır mı, körpä dostlarım, düşündüünüz, kaç kişi hem nekadard vakit düünerlär, bir şkola kiyadını yazınca?

Eer herbir şkolacı koruyarsaydı kendi kiyatlarını, onnarı olacak kolayı kulannsinnar taa başkaları da.

Koruyun kiyatlarınızı! Okuyun onnarı hem sevin! Sade onnar açaceklar sizin gözlerinizi, çıkaraceklar sizi geniş hem aydın yaşamak yoluna!

K. Vasilioglu

İşliklär mutlak gelecek zamanda, diişilärkän pay olêlar iki bölümä:

konsonnan bitennerä hem vokallan bitennerä:

konsonnan bitennär: *kaç, sat, gel, ver git, al, koy;*

vokallan bitennär: *i, oku, baala, aala, seslä, taşı, kazı.*

ALIN ESABA! kaç bölümä pay olêlar işliklär mutlak gelecek zamanda?

197. Okuyun işlikleri. Yazın ayırı konsonnan bitän işlikleri hem vokallan bitän işlikleri, koyarak onnarı gelecek zamanda.

Örnek: *Gelmää – gel, gelecek; okumaa – oku, okuyacak.*

Kürümää, kaçmaa, imää, buuma, buulmaa, üüsürmää, kabartmaa, kaçırmaa, geçirmää, kurutmaa, düşünmää, beenmää.

Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi

Birlik sayısı

1.	an- aca -m	dur- aca -m	ver- ecä -m	gül- ecä -m
2.	an- aca -n	dur- aca -n	ver- ecä -n	gül- ecä -n
3.	an- acek	dur- acek	ver- ecek	gül- ecek

Çokluk sayısı

1.	an- ace-z	dur- ace-z	ver- ece-z	gül- ece-z
2.	an- ace-niz	dur- ace-niz	ver- ece-niz	gül- ece-niz
3.	an- acak(-lar)	dur- acak(-lar)	ver- ecek(-lär)	gül- ecek(-lär)

- 198.** Okuyun verilmiş işlikleri. Diştirin onları mutlak gelecek zamanın birlik hem çokluk sayısında.

Vermää, kaçmaa, gelmää.

Yazın işlikleri afikslerini nişannayarak.

Örnek: *getir-ecä-m*

Üç işliklän mutlak gelecek zamanda düzün birär cümlä.

- 199.** Aazdan düzün onnarlan cümlä. Diştirin sayılara görä mutlak gelecek zamanda işlikleri:

Çizmää, ekmää, sölemää, gitmää, gelmää, okumaa, yarmaa, kabartmaa, yıkmaa.

Yazın tefterlerinizdä, afiksleri nişannayarak.

Vokallan bitän işliklerin dişilmesi

 Birlik sayısı <i>(elä, istä, koru, kazı, i)</i>					
1.	ele- yecä-m	iste- yecä-m	koru- yaca-m	kazı- yaca-m	i- yecä-m
2.	ele- yecä-n	iste- yecä-n	koru- yaca-n	kazı- yaca-n	i- yecä-n
3.	ele- yece-k	iste- yece-k	koru- yace-k	kazı- yace-k	i- yece-k

Çokluk sayısı

1.	ele-yece-z	iste-yece-z	koru-yace-z	kazı-yace-z	i-yece-z
2.	ele-yece-niz	iste-yece-niz	koru-yace-niz	kazı-yace-niz	i-yece-niz
3.	ele-yece-k(-lär)	iste-yece-k(-lär)	koru-yace-k(-lar)	kazı-yace-k(-lar)	i-yece-k(-lär)

200. Diiştirin saylara görä mutlak gelecek zamanda işlikleri.

Benzä, uyu, yaşa, sepelä, san, say, oku, gecelä, yıka.

Yazın tefterlerinizdä, afiksleri nişannayarak.

ESABA ALIN, ani mutlak gelecek zamanda iki bölümdän dä işliklär üçüncü üzdä çokluk sayıda var nicä kullanılsınнар **-lar, -lär** afiksleri, var nicä kullanmasınнар da. İki türlü da olacek dooru.

201. Okuyun teksti. Açıklayın içindeliini. Ne sımarmış üürediciyka uşaklara bir cumaa günü? Ne yapaceymışlar uşaklar şkolada cumaa ertesi günü? Nicä deerlär bölä günä? Siz vardır mı pay aldınız bölä sırada?

Eşillik günü

Mişa hem Dimu dördüncü klasta üürenärdilər. Paskellä yortularına yakın havalar başladıydılar sıcak olmaa. Bir cumaa günü üürediciyka sımarmadı uşaklara yaarina, cumaa ertesi, şkolaya çanta-sız gelsinnär. Alsınнар, kimdä var, birär bel, kazma, kazan.

– Năbacez yaarina şkolada? – sordu bir kızçaaz.

– Şkolanın aulunda hem yakın meydanda fidan dikecez, – dedi üürediciyka.

– Çocuklar kuyu kazacaklar, kızcaazlar da, su taşıyıp, sulayacaklar eni dikilmiş fidancıkları taa ii tutulsunnar deyni. Yaarına hepsi şkolacılar kem küülülär da yapacaklar bir “Eşillik günü” – bu sayılêr, ki hepsi çıkacaklar fidan hem türlü başka eşilliklär dikmää. Küüyümüzün içi hem dolayı läüzim eşil olsun, gözellensin. Nekadar taa çok dolayımızda eşillik olacek, okadar taa ii saalımız olacek.

N. Baboglu

Yazın. Açıklayın işliklerin zamannarını, atlarını çiziniz.

Sayıllıklar

202. Okuyun. Esaba alın bellili lafları.

Ne onnar göstererlär?

1. Dörtlän beş olêr dokuz.

Vardı bizdä bir domuz.

Aldık taa sekiz potmar.

Şindi kaç oldu onnar?

T. Marinoglu

2. Dörtlän dört olêr sekiz.

Aaçlarda büüyer ceviz.

Dörtlän beş olêr dokuz.

Eşektä var kaç buynuz?

T. Zanet

3. Kati üürener dördüncü klasta.

Bu cümlelerdä laflar: *Dört, beş, dokuz, sekiz, dördüncü* göstererlär şeylerin sayısını yada sıralını.

Şeylerin sayısını yada sıralını gösterän laflara deniler sayıllık. Sayıllıklar cuvap ederlär soruşlara kaç?, nekadar?, kaçınıcı?

Örnek: on, iki, edi, altınıcı

203. Okuyun şiiri demekli. Bulun sayıllıkları. Neyi onnar göstererlär – sayılı mı, osaydı sıralı mı? Yazın şiiri tefterlerinizä.

Dörtlän üç olêr edi,

Ver iki erik geeri.

Hepsicii şaşêr: diil eş!

Eriklär kalmış pak... (Şəq)

T. Zanet

Beşlän üç olêr sekiz.

Çayırda kaçêriz biz.

Dördümüz erä yattık.

Şindi sayın: Kaç kaldık?

T. Zanet

204. Bulun sayılıkları. Koyun soruş onnara. Ne gösterer sayılık edi? Ne gösterer sayılık ikinci?

Edi altıdan taa çoktur. Şindi saat oniki. Bibliotekadan aldım iki pek maraklı kiyat. İkinci adam uz ileri gitti. Beş uşak getirdilər üürediciyâ çiçek.

Sayılıklar *edi, altı, on* göstererlär şeylerin sayısını, onnara deniler *sayı* sayılıkları.

Sayılıklar *ikinci, beşinci, dördüncü* göstererlär şeylerin *sıralını*, onnara deniler *sıra* sayılıkları.

205. Sayılıklarlan:

iki, beş, sekiz, irminci, dokuzuncu, birinci, altı, onsekiz, dört, beş.

Düzün birär cümlä.

Sayılıkların üstündä yazın onnarın soylarını.

Sayılıkları yazın dooru:

1 <i>bir</i>	7 <i>edi</i>	12 <i>oniki</i>	18 <i>onsekiz</i>
2 <i>iki</i>	8 <i>sekiz</i>	13 <i>onüç</i>	19 <i>ondokuz</i>
3 <i>üç</i>	9 <i>dokuz</i>	14 <i>ondört</i>	20 <i>irmi</i>
4 <i>dört</i>	10 <i>on</i>	15 <i>onbeş</i>	21 <i>irmi bir</i>
5 <i>beş</i>	11 <i>onbir</i>	16 <i>onaltı</i>	22 <i>irmi iki</i>
6 <i>altı</i>		17 <i>onedi</i>	

Ardlaflar

206. Teksti dikkat okuyun. Bellili lafların kullanmasını, onnarın erlerini cümledä esaba alın. Ne göstererlär bizä bu laflar? Ne yardım ederlär onnar bizä sözü müzdä?

Bütün afta biz bulunduk gölün **boyunda**. Bir günün **içindä** uşaklar hepsicii tanıştılar. Kuşlar saklanmıştılar yaprakların **ardına**. Kosti cüvap edärdi taftanın **yanında**. Lelek yapmıştı yuvasını

bacanın üstündä. Kızlar oynayardılar tokadın önündä. Hamurlan teknä durardı patın üstündä.

Laflara, angıları sözü müzdä yardım nêêrlar taa derindän annamaa oluşları, onnarın zamanını, erini, sebebini h. b., deniler *ardlaflar*:

pazara kadar, yazdan sora, evin üstündä, aacın altında, pınarın yanında, avşamdan, pazaradan, güzädän.

207. Teksti okuyun. Ardlafları bulup, onnarın altlarını çızın. Ne için biz kullanêriz ardlafları?

Eni yıla karşı *(bir parça)*

Eni yıla kadar kaldıydı iki saat, açan Todi uyukladıydı. Bir dä düşündä onun önündä peydalandı bir geniş üüsek em – eşil daa. Burada büüyärdi gözäl-gözäl çam aaçları. Dayın boyunda gezinärdi bir yabancı. O bekläardı kimi sa. Tezliyä Todinin aklısı-na geldi, ani var nicä olsun, şu canavar beklesin Ayaz Däduyu da kapsın ondan uşakların baaşışlarını.

T. Marinogluya görä

Dooru kullanın ardlafları

Ardlaflar: için, kadar, görä, karşı, başka, sora, beeri, üst, alt, ön, ard, yan, orta, iç, dış, karşı, baş, boy h. b. **yazılêrlar başka laflarlan ayırı:**

*uşaklar için, kapunun önündä,
masanın üstündä, bana karşı...*

Ama ardlaflar *-lan, -län, -dan, -dän, -tan, -tän, -nan, -nän* laflarlan yazılêrlar birerdä: *Suylan, gelinnän, uşaklan, bizädän...*

208. Okuyun. Ardları dooru yazın.

- 1.** Kuruy (lan) bilä yaş ta yanarmış. **2.** Pat (üstündä) yatar-kan tarla sürülmöz. **3.** At (tan) indi – eşää pindi. **4.** Vatanım (dan) gözäl er dünedä hiç yoktur. **5.** Vatan herkerä dooru,

duşman(dan) onu kooru. **6.** Vatanda taa ii fukara olmaa, (nekadar) yabancılıkta zengin. **7.** Ekmek iş(tän) sora – bal (dan) da tatlı. **8.** Küçük (tän) zanaat aara, (sora) dalacan bala.

II. Dikkat okuyun bilmeyceyi, bulup onun cuvabını. Belli edin ardlafarı.

Ev üstündä oturêr,
Kışın pekçä kararêr.
Yazın, korumak için,
Onun üstü kapanêr.

- 209.** Okuyun demekli.Yazın teftererinizä. İşleyin çiftlärlän. Üürenicilerin yarısı çevirsin gagauz dilinä yarım şiiri, ikinci yarımı – ikinci payını. Bu işi yapın aazdan.

**Прапор
нашої країни**

Прапор нашої країни
Має колір жовто-синій.
І повинен кожен знати,
Як два кольори єднати.
Синє небо – верхня смуга,
Жовте поле – смуга друга.
Не забудь ніде й ніколи:
Україна – небо й поле.
А іще запам'ятай:
Україна – мирний край!

Г. Чубач

210. Okuyun demekli. Çevirin gagauz dilinä. Aazdan düzün bir annatmak kendi adınızdan.

Фунікулер у Києві

Над стародавнім Подолом і сивим Дніпром височіє Михайлівська гора – одна з найвищих точок Києва. Важко було дістатися пішки на цю гору. Тому відкрили перший електричний підйомник. Називається він фунікулер.

Фунікулер – це вагон на канатах. По рейках він рухається крутим схилом угору.

Він піднімається від Поштової площі на Подолі до Михайлівської площі в центрі Києва.

Кияни і гості міста залюбки користуються цим незвичайним видом транспорту. Піднімаються по крутій Володимирський гірці й милуються краєвидом на річку Дніпро. А ще люблять тут фотографуватися на згадку про Київ.

- Чи доводилося тобі користуватися фунікулером?
- Розкажи про свої враження гагаузькою мовою.

Tekrar

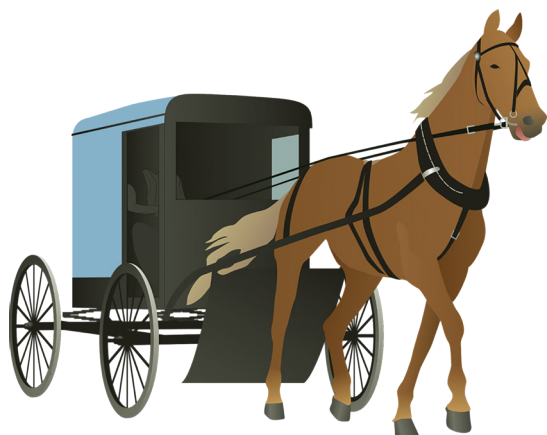
Bilersiniz mi siz?

Pošta

Taa ilerki zamannarda mektup vardı nicä yollasın biri-birinä sade en zengin insannar. Mektupları poştalı taligalarlan daadardılar.

Daadardılar poştayı kuşlar da. Bölä kuşlardılar – guguşlar. Onnar hızlı uçardılar da kuvetliydidär ensemää pek büyük yollar.

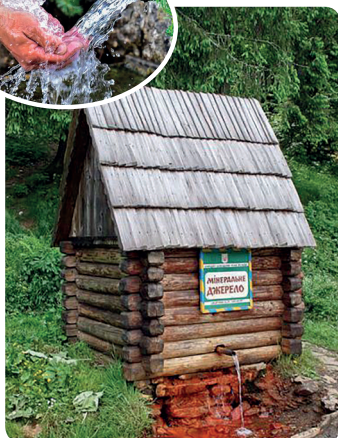

Şindi saydı mektupları, te-
legramaları, posılkaları var niçä
yollamaa Dünnäyın herbir kö-
şesinä. Poştayı götürerlär ara-
baylan, uçaklan, gemiylän hem
taa başka transportlan da.

Şindiki zamanda en hızlı
pošta – elektron. Mektup bir
kıpımda etişer pek uzak erlerä.
Bu diil mi bir şaşılacak iş?

- Ne zaman peydalanmış pošta?
- Vardır mı siz yolladınız mektup poştaylan?
- Kullanêrsınız mı elektron poştasını? Annadın.

İlaçlayan kaynaklar

Karpatı bayırları anılêrlar bütün Auro-
paya. Onnar çekerlär kendilerinä çiçekli
kırlarınnan, eşilli daalarınnan hem da ilaç-
layan kaynaklarınnan.

Bir kaynaktan akêr suuk su, öbürün-
dän – sıcak. Birindä – iyşi su, öbüründä –
tuzlu, yada acı.

İnsannar denedilär, ani kaynaklı su pek faydalı. O yrdım eder ilaçla-
maa türlü hastalıkları. İlaçlayan kay-
naklar çok yıl siradan yardım eder-
lär insannara enilemää kuvetlerini
hem kurtulmaa türlü hastalıklar-
dan. “Diri su” – bölä deerlär ilaçla-
yan kaynaklar için.

Bölä kaynakların dolayında düzdülär sanatoriyalar. Orada
büük insannar hem işaklar dinnenerlär hem ilaçlanêrlar.

- Necin bu kaynaklara deerlär ilaçlayan?
- Ne türlü sular var bu kaynaklarda?

Meci - evelki bir adet

Evelki vakıtlardan büünkü günä kadar etişti bizä gagauz ruh
material kulturasının gözäl örnekleri. Onnar göstererlär halkı-
mızın kulturasının derin köklerini. Biz läüzim çalışalım korumaa
eveldän gelän halkın kulturasını, ilerletmää onu, korumaa gaga-
uzların etnika adetlerini.

Gagauzlarda var bir eveldän kalmaa adet – biri-birinä yar-
dım etmäk. Açan gagauzlar Bucaa erleşmişlär, biri-birinä meciyä
toplanarmışlar, evceezleri barabar yaparmışlar. Yaşamak zor-
muş. Peydalanêr zanaatlar: çiftçilik, hayvancılık, başçıvancılık. Bu
zanaat işlerini gagauzlar götürärmışlär barabar, yardım ederäk
biri-birinä: toprakları işlemää, hayvannarı gütmää, başçalrı büüt-
mää. Toplu, kolektiv forma işlemesi.

Meci – neredä bir kişi (aylä) bişey yalnız yapamaz. Mecı –
senselerin, dostların, küülülerin tarafından kardaş yardımı.

Evellär barabar mecidä yaparmışlar yolları, kazarmışlar pı-
narları, düzärmışlär çöşmä, yaparmışlar köprü, türlü dermennär,
şkolalar hem başka da işlär.

– Açan göçmennär geeri gelmişlär kendi yaşamak erlerinä, onnarın evlerini yakmışlar duşmannar. Enidän läüzümmiş düzmää evleri.

Ozaman gagauzlar toplanarmışlar bilä, da ilkin düzärmişlär ev çokuşaklı aylelerä, sora öbür insannara. Bu türlü yrdımnar, biri-birini zordan kurtarmak, vermiş kolaylık halkımız götürsün yaşamayı, halk kaybelmesin.

Taa sora, açan gagauzlar kalkêêr ayaa, çekederlär düzmää kendilerinä büüceräk evlär çamurdan. Yaparmışlar büyük çamurlar da çaararmışlar meciyä yakın soylarını, dostalrını, komşularını: çamur karmaa, duvarları kaldırmaa, suamaa, tavan bastırmaa, kirpiç yapmaa. Çamura toplanarmış 40-50 kişiyadan. Şindi ölä evlär yapmêêlar. Evleri yapêlar satın alma kirpiçtän, tuladan, biyaz taştan. Tutêlar usta da ödeklän düzerlär evleri.

Meci adeti büün dä var. Bu adeti diil läüzüm unutmaa. Meciyä her zaman läüzüm gitmää.

M. Kopuşçu

meci – безкорислива допомога

çiftçilik – землеробство

hayvancılık – тваринництво

başçivancılık – городництво

ödek – плата

göçmennär – кочівники

- Neyä deniler meci?
- Ne zamandan çekiler bu adet?
- Angı işleri yapmaa toplanarmışlar meciyä?
- Vardır mı sizin ayağınızdan biri gitsin meciyä? Annadın bu olay için.

Bitki abzağı yazın aklınızda tuttuunuza görä.

Klastan dışarı okumak için

Aazdan halk yaratmalar

Masallar, söleyişlər, bilmeycelär, halk türküleri hem manilär açıklêêrlar dedelerimizin arifliini, onnarın yaşamasını hem kulturasını. Onnar – halkın ariflik sızıntısı.

K. Vasilioglu

■ *Söleyişlər*

1. Dostalrın olsun çetin hem da insanın metin.
2. Sancı da boşlêêr, ama inat susmêêr.
3. Kim aalemi aaladêr, kendisi da gülmöz.
4. Akmêêr pek, ama damnêêr.
5. Attan indi – eşää pindi.
6. Kuruylan bilä yaş ta yanarmış.
7. Bin kerä ver, bir kerä vermä – genä fenaysın.
8. Köpek suya düşmeyincä, üzmää üürenämääzmiş.
9. Üşenän örümää, doyamaazmış kaçmaa.
10. Kimsey kabaatsız düümöz.
11. Fena köpek sürüyü bekläarmış.
12. Ver, amuca, tekerlää da kendin sürüt dingili.

N. Baboglu

kanguru – кенгуру

■ *Bilmeycelär*

1. Açan bizä dostum geler, Evin üstündä yaşêêr. Kurbaaları diredä, Nicä sızırma yudêr. <i>(lelek)</i>	2. Bän durêrim – o durêr. Bän giderim – o gider. Onun önündä kaçêrim – Ardıma benim kaçêr. <i>(gölge)</i>

3. Adamın var dört oolu:
Hepsi akıllı, boylu.
Arada salt bir küçük
Hem adı onun "gücük".

Hepsindä üçär uşak:
Biri – suuk, biri – sıcak.
Onnarda dördär bacak.
Bacakta – edi parmak.
(Bir yıl, yılın zamanı, aylar, aylar)

4. Biri-birini aarêêr,
Biri-birindän korkêr.
Sade etişsin biri –
Öbürü ondan-kaçêr.
(gecä, gündüz)

7. Başlaa onu baaladım,
Bitirincä – aaladım.
Gözäl onu kıvradıp,
İiyä hızlıca sardım.
(yapaa, iplik, rökä)

5. Biz bir derecik tuttuk,
Onu evä dooruttuk.
Şindi hergün içerdä
Yıkanêrız deredä.
(su kanal)

8. Bir dä ev hiç yok bensiz,
Bensiz saabı – kâr elsiz.
İçersi temiz, ya bak:
Neredän geçtim – pam-pak.
(bırındıs)

6. Burnusunnan kokalêr
Erleri, kilimneri...
Toz kaçamêêr hiç ondan,
Saklanamêêr bireri.
(elektrik süpürgeşi, tozuydan)

9. Başımda ateş yanêr,
Güüdäm eriyer heptän.
Faydalı olmaa deyni,
Kullan salt gecä beni.
(ınu)

10. Beş kardaş var izmetçi:
Sade birisi lafçı.
İkisi – gözledici,
İkisi – sesleyici.
(dil, gözler, kulaklar)

K. Vasilioglu

■ Masallar

Yoluk tauk Gagauz halk masalı

Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş. Küüyün birindä, Bucan dibindä yaşayarmış Balakir bobasinnan. Balakir pek şiretmış,

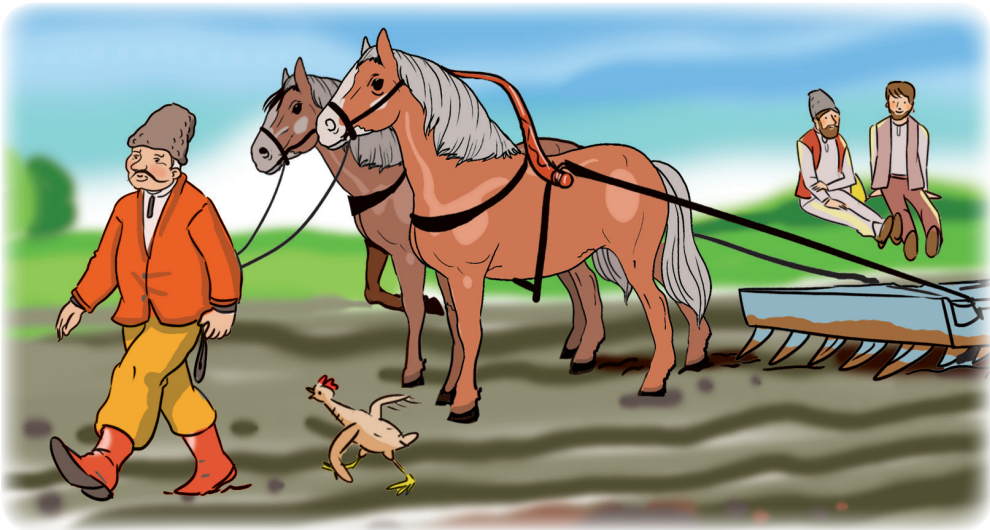
akıllıymış hem hiç azetmääzmiş zenginnerdän, angıları insanı aldadarmışlar, onnarın terinnän yaşarmışlar.

Yılın birindä ilkyazın çeketmesindä yollanmış Balakir bobasinnan daaya odun getirmää hem dal, çıldırkı, ateşi tutuşturmaa deyni. Daaya gidärkän, yolları geçärmış bir büyük, uçsuz-kenarsız tarlanın yanından. O tarlada zenginin biri sürärmış. Belliymış, ani çorbacı pek sıkı bir adam. Balakir hem bobası uzaktan kâr mayıl olmuşlar, nicä çorbacı sürer. Zenginin puluu o topraa, nicä bıçaklan kesärmış da aktarmış, çünkü o iki beygirin sırtı taa uzaktan yalabıyarmışlar. Pek benmiş Balakir beygirileri, angıları hayvanların gözeliymış da demiş bobasına:

– Yok doruluk, bobam, ki bölä hayırsızda olsun çiçek gibi gözäl beygirlär. Lääzım onnarı çorbacidan almaa.

– E nicä sän onnarı alacan, oolum?

– Bunun için kahırlanmaa- bu benim işim. Ya sän otur daayın te bu açıklık erindä da beklä beni.

Demiş Balakir bu lafları da doorulmuş geeri küüyä.

Gitmiş evä. Kümestä tutmuş bir tauk da – kaçarak geeri. Dönmüş daaya, oturmuş bobasının yanına da çeketmiş o diri tauun tüülerini yolmaa. Yolmuş onu ölä, ani zormuş tanımaa onu, ne kuş olcaa da salvermiş onu o zengin adamın tarlasına. Tauk

acıdan, tüülerini yolduktan sora, hiç yol ayırmayarak, çünkü gözleri kararmış da doorulmuş dooru o zenginin yanına. Görmüş onu zengin olan da, obaldıp gözlerini bakarmış: ne sanki bu olsun? İstemiş onu tutmaa, ama yok kim beygirleri tutsun. Zengin sade aklından geçirmiş bu fikiri, nicä Balakir sansın yanındaymış, sansın er içindän çıkmış. Görmüş onu zengin, kâr sevinmiş da baarmış:

– Yolcu! Ey yolcu! Gelsänä burayı da tutuveräsin beygirleri.

– Balakir kaçaracak gitmiş yanına. Almış elindän terbeleri. Zengin olan, nekadar varsaydı kuvedi toparlanmış o yoluk tauun ardına. Pek istemiş tutmaa bu görülmedik kuşu. Balakir bu vakıt, çok düşünmeyip, salverer beygirleri puluktan, birisinä kendisi pinmiş, öbürünü da bobasına vermiş, da yortarak doorulmuşlar satmaa o beygirleri.

– Tä görersin mi, bobam, – demiş Balakir, – neyä getirer adamı tamahlık. Bir yoluk tauun ardına toparlandı – beygirleri kaybetti. Ölä da ona läözüm. Aalemin teerinnän bu beygirleri kazandı, aalemä dä dönsünnär.

- Dikkat okuyun masalı.
- Bulun masalın öz fikirini. Açıklayın.
- Kimi beendiniz bu masalda? Neçin?
- Kim yakışmadı üreenizä? Neçin?

■ *Hoca Nastradinin fıkraları*

Eşää ilin olsun

Günün birindä Nastradin satın almış panayırdan bir çuval laana. Kendisi oturmuş semerin üstünä, ama çuvalı almış kendi sırtına. Gelän – geçän, gördüynän bunu, pek şaşarmışlar: “Neçin bu adam çuvalı sırtında taşıyarsa, varkana nicä onu eşään üstünä koymaa?”

– Siz karışmayın, – cevap edärmış Hoca. – Siz ne? İsteersinniz eşek beni taşıyêr, çuvalı da mı taşısın?

- Kim taşıyarmış Hastradini?
- E neredeymiş çuval laanaylan?

semer – ük taşımaa oturak eşään üstündä

Aslıysadı, ozaman ver

Padişaa can sıkılmasından bütün padişaalına bildirmiş, ani toplêêr serayına hepsini yalancıları. Yarım padişaalı adamış ona, angısı annadacek ölä bir yalan, ani padişaa da yalan sayacek. Ama annadılmış yalanı padişaa aslı bularsa, ozaman yalancı kırk kamçı sırtına kabledecek.

Coyu bu iştäñ hiç tutunmamış ta, neçin ki bilärmişlär, ani padişaa da zor bulmaa dooruluk. Onda aslılar da yalan, yalannar da varmış nicä aslı olsunar. Ölä sayırmış, nicä ona yarayarmış.

Ama yalancıların kimisi istemiş denemää kismetlerini. Toplanmışlar nezaman läözım. Padişaya türlü yalannar kurup annatmışlar. Hem ölä yalannar, ani ayakça durarmışlar, ama padişaa hepsini yalannarı aslı bulmuş da en anılmış yalancılar çok lobut imişlär.

– Durun, – demiş yalancının birisi, – bakalım, bu da mı aslı?! – da, gidip annatmış padişaa ya ş u yalanı:

– Benim bobam, – demiş adam, – yaptıydı bir büyük merdiven. Avşamnään koyardı merdiveni da tırmaşardı güneşä. Ondan kor alıp, sora kotlonda ateşi tutuşturdık...

Adam lafını bitirdiktän sora susmuş da, gülümseyräk, sormuş padişaaaya.

– Şindi ne deyecän, padişaaayım, bu da mı aslı?

– Pek var nicä olsun, cuvap etmiş padişaa. – Zerä benim vardı bir dostum. Onun lülesinin sapı ölä uzundu, ani hiç merdivensiz dä uzadıp güneştä tütünü yakardı.

Bu adamı da kamçılamişlar arkaları kararınca. Daynamamış buna Nastradin da demiş ozaman: – Etti, padişaa, kabaatsız insanı düüersin. Ya bän sana bir yalan annadayım da sän dapturu geläsin, gözlerin annına fırlasın.

Bir büyük boş çuval koltuuna alıp, Nastradin gider padişaaaya.

– Zamanêêrsin, kuvetli padişaaayım! – seläm verer Nastradin.

– Hoş gelmişin, Hoca, – demiş padişaa. – Ne o boş çuval koltuunda gezersin?

– Tä, geldim padişaaayım, borcunuzu çeviräsiniz. Çoktan aldınız bendän bir çuval altın. Düşündüm, taa unutmadan alayım geeri, demiş Nastradin.

– Bu yalan! – kızarıp, baarmış padişaa üzlän insanın arasında. – Nezaman sän bana altın verdin ba, dilenci?

– Yalan sa, deyiivermiş Nastradin, ozaman ver bana yarım padişaalı.

Diil mi ölä bildirdiniz dolaylara?

Padişaa artık duymuş, ani tutuldu, ama aşaa kalmaa istäme-miş.

– Bu, bu, bu, bu aslı, üfkedän kekeleyeräk demiş padişaa.

– Aslısıydı, ozaman ver altınnarı, uzadıp çuvalı, demiş Nastradin.

Padişaa, işittiynän bu lafları, kär eşil olmuş üfkedän, ama yokmuş ne yapsın da demiş izmetçilerinä:

– Çevirin adamın altınnarını.

Padişaa annarmış, ani vermärseydi bir çuval altın, läüzım versin yarım padişaalı.

Nastradin, üklenip çuvalı sırtına, da bıyık altından gülümse-yeräk, götürer altınnarı evä.

- Ne yapmış padişaa? Neçin?
- Hepsicii mi tutunmuş bu iştä? Neçin?
- Ne düşünmüş Nastradin?
- Kim çıkmış taa akıllı?

Dooruluk *(gagauz halk masalı)*

Adamin biri işlemiş, savaşmış, para toplamış, bir eni ev satın almış. Sora tutunêr auulun içindä bir pınar kazsın. Kazarkan, bir bakır altın paraylan bulmuş.

– Lääzım, – demiş, – bu bakırı altın paraylan götürëyim o adama, ani evi sattı bana, zerä bän ödedim sade onu ne vardı erin üstündä, ama ne bulunêr erin içindä, onnar ona düşer.

Nasıl düşünmüş, ölä da yapmış. Almış bakırı paraylan da gitmiş o adama, ani evi satmış ona.

– Aulda pınar kazdım, – demiş, – te bu bakırı altın paraylan buldum. O sana düşer, zerä bän ödedim sade ne vardı er üstün-dä. Buyur!

– Yok nasıl alayım! Paralar şansora senin, zerä bän sattım sana evi erinnän birerdä, – demiş öbürü.

Ba al! Ba almayacam! – başlêêrlar çekişmää, kavga yapmaa.

Bir fikirli adamı yalvarêrlar dooruluk yapsın, onnarı uzlaştırsın. İhtär savaşêr onnarı uzlaştırsın, parayı kardaş payı yapsınnar, ama başa sudu çıkaramêêr: biri verer, öbürü almêêr. Açan görer, ani uzlaşmak bişeyä çıkmêêr, fikirli adam söyler:

– Var mı sizin uşaklarınız?

Biri demiş, ani var delikanni çocuü; öbürü demiş, ani var bük kız.

– Everin onnarı! – adam demiş. – Bakırı altın paraylan onnara verin!

Adamnar o saat uzlaşêrlar, uşaklarını evererlär, suvatu olêrlar, bakırı altın paraylan gençlerä vererlär.

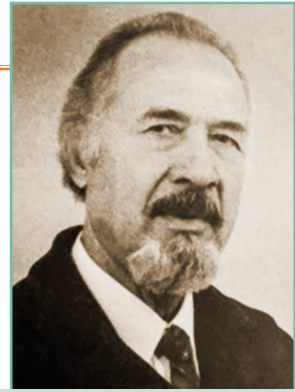
- Ne bulmuş adamın biri pınar kazarkan?
- Ne düşünmüş yapsın?
- Kim onnara yardımcı olmuş?
- Nicä düşünersiniz, dooru mu çıkış bulmuşlar?

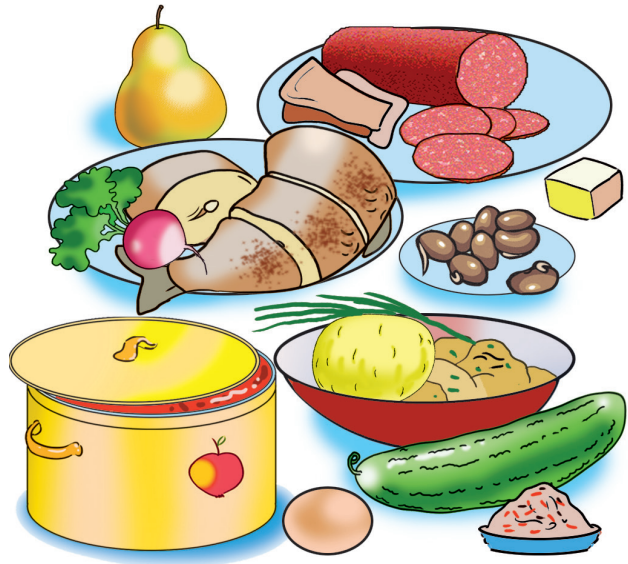
Gagauz yazıcıları uşaklara

Ekmek

Dünnedä var çok işlär.
Var üzüm, erik...
Ama yoksaydı ekmek –
Tepemiz delik.
Var yaanı hem var piinir,
Var türlü sucuk,
Ama yoksaydı ekmek –
Kafamız uçuk.
Kär günaa deymää “açlık” –
Varkan yımırta.
İşimiz heptän bokluk –
Yokkan dolapta.
Ko olsun dolaplarda
Çok ekmek, pesmet...
Çalışarsaydık kırdä,
Olacek kısmet.
Var gümüş, altın da var,
Var kıyat para.
Yokkana ekmek evdä –
Günümüz kara.
Var bizdä yaşamakta
Çok paalı işlär.
Ekmektän paalı hiç yok –
Hepsi bilsinnär.

K. Vasilioglu

K. Vasilioglu

- Okuyun şiiri demekli.
- Nezaman insanda olacek kısmet?
- Dooru mu demää, ani ekmektän paalı bişey yok? Açıkla-
yın kendi düşünmelerinizi.
- Hazılrayın ekmek için söyleyiş.

Ana dilim

Ana dilim, senin için
Cok var nicä yazmaa.
Ama, paalı ana dilim,
İsterim büün çalmaa.
Ölä isterim çalayım,
Ani dünnä ötsün.
Ani türküylän aazında
Halkım işä gitsin.

İşidennär ko bilsinnär,
Ani sesliysin pek,
Ani sözün, ana dilim,
Paalı, nicä ipek.
Sän nazlıcaysın, yalpacık,
Nicä eni gelin.
Gagauzlarlan barabar
Yaşa, ana dilim!

K. Vasilioglu

- Ne ister yapmaa ana dili için avtor?
- Neyi ko bilsinnär işidennär?
- Nekadar paalı ana dilimiz?
- Kiminnän uurlaştırêr ana dilimizi avtor?

Kolada

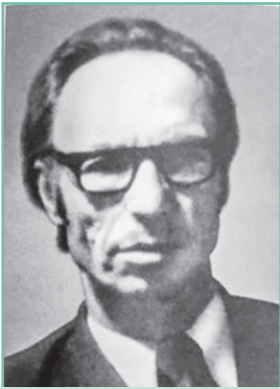
Gelin dostlar, burayı,
kutlayım çorbacıyı,
Büükleri, uşakları
Hem gözäl dolayları!
Hadi, hepsimiz birdän
Baaralım: Eni yıllan kutlêêrız sizi!
Çok saalık Allaa versin,
Eviniz dolu olsun,
Ambarlar çıtırdasın,
Para sayısız olsun!
Pak ekmek, yaanı, sucuk,
Topracaa da pak soluk,
Tulumda biyaz piinir,
Ahırda kara beygir,
Aullarda kuş, hayvan, –
Hepsi saa hem pek toyan!

Hadi, hepsimiz birdän
Baaralım:
Eni yıllan kutlêêrız sizi!
Eni yılda, çorbacı,
Kimsey bilmesin acı!
Hepsi cengi unutsun,
Kardaşlık- bizdä olsun!
Dünnäädä olsun birlik,
Evindä dursun şennik,
Umutlar tamannansın,
İşiniz ilerlesin!
Çok yıla sizä saalık,
En, yılda büyük varlık!..
Hadi şindi çocuklar
Baaralım:
Eni yıllan kutlêêrız sizi!

Çorbacıyca çık bizä,
Ver kolaç elimizä!
Sän, da, çorbacı, aara
Cebindä bizä para!
Ko ötsün sesli çannar,
Dangırdasın trakalar!
Ko bizä sevinsinnär
Bucakta yaşayannar;
Rus dostlar, ukrayınnar
Moldovannar, bulgarlar
Hem girgin gagauzlar!
Hepsinä saalık, kısmet,
Hepsi olsun şeremet!
Hadi genä çocuklar,
Baaralım:
Eni yıllan kutlêêrız sizi

K. Vasilioglu

D. Kara Çoban

Nişannar

Zaatlı Andreyi küçükkenä, bobası üüredärmiş o olsun ii, yapmasın kimseycää fenalık, çalmasın, yardım etsin ilinnetmää insannarın yaşamasını.

Zaatlı, büüdüynän, brakmış bobasının ii üüretmesini da olmuş tamaa, haseet, ikiüzlü hem aldadıcı. “Toplayım kendimä varlık, da sora çekedecäm iilik yapmaa” – düşünmüş o da çeketmiş dooruluksuzluk tamaa toplamaa varlık. Ama, ki bulsin, nekadar fenalık yapacak, o her-

bir fenalığın ardına kakarmış kazaa birär enser.

Bitki-bitkiyö o zenginnemiş, kazık da dolmuş enserlän. O zaman Zaatlı çeketmiş yapmaa iilik, ki prost edilsinnär onun ilerki fenalıkları, da herbir iiliin ardına çıkararmış kazıktan birär enser. Açan enserlär kazıktan çıkarılmışlar, Zaatlının sırtından sansın bir bayır inmiş. O o saat gelmiş bobasına söylemää yaptıklarını.

– E, islää, sän enserleri çıkarmışın, – demiş bobası, – ama onnarın nişannarı kalmış kazıkta.

D. Kara Çoban

- Nicä adam olsun Andrey üüredärmiş bobası?
- Ne düşünmüş kendi çocuk?
- Tamannamış mı o kendi neetini?
- Ama ne demiş şindi bobası ona? Neçin?

Ilkyaz

Çukurda biyaz yorgan –
Kıştan sonunku nişan.
Sauşmuş o, saklanmış,
Beki kurtulur sanmış.
Gündüz yaşlan o alêêr,
Güneş üzündän korkêr.
Kraalı serin gecedä –
O geler enidän kendinä.
Saklan saklanma, kışım,
Sän yolcuysun, kardaşım,
Bucakta düşer duman –
Kara Denizdän buular.
Baalar kesilmiş aalêêr,
Kökleri kuvet toplêêr.
Kırkaşık ta kolacı
İki düünüklän baalêêr.
Çalêr sırcık şen sıklık,
Sokakta kalabalık.
Yamaçta çiidem açêr,
Kızlar da "rop-rop" kaçêr.

N. Baboglu

N. Baboglu

nişan – мітка

kardaş – брат

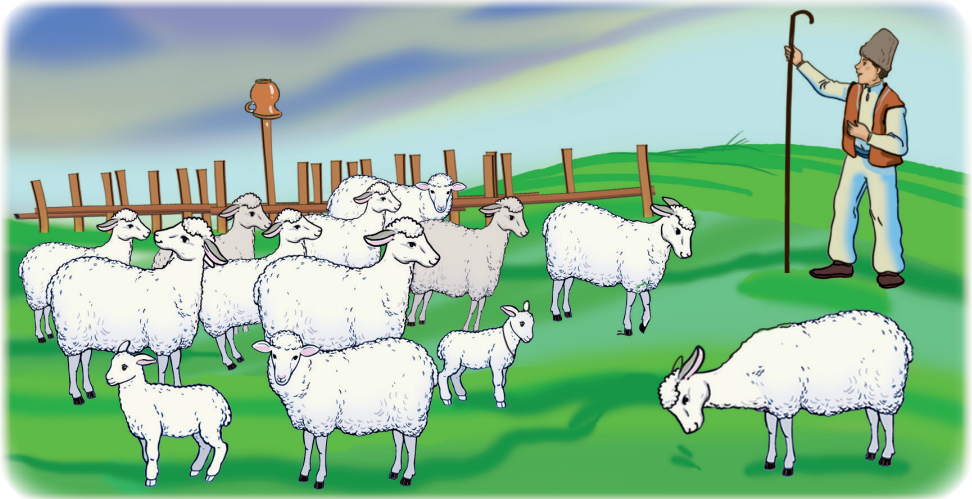
- Okuyun demekli bu şiiri.
- Yılın angı zamanı için o annadêr?
- Angı sıralarda ilkyazın nişannarı en pek belli?
- Annadın ilkyaz için sizin esaba almanızı.
- Hazırlanın ezberlemää şiiri.

Sürüyü güder Oglan

Kalktı yamaçtan duman,
Çiilär bakêr oyandan,
Güder sürüyü Oglan,
Düşü bakêr ayında.
Güder sürüyü Oglan,
Tırla kazıında çölmek.
Selâm yavklusundan –
Kalpaanda bir al çiçek!
Güder sürüyü Oglan,
Güder hem kaval çalêr...

Belli mi kaç zamandan
Bu ses ürek koparêr
Erä karannık çöktü,
Gök görünmeer yıldızdan,
Çayırı serin öptü,
Güder sürüyü Oglan.
Güder sürüyü Oglan,
Taa eveldän hem şindi,
Er üklüydü kahırlan,
Ama otlar eşildi...

N. Baboglu

tırla – кошара

bez – бязь

pelin – полин

gökün kenarı – обрій, небокрай

temrä – міраж

- Okuyun şiiri duygulu hem demekli.
- Ne vardır işittiiniz Oglan için? Kim o?
- Nezamandan Oglan sürüyü güder?

Cengä yok er

Gecä saadı – ekinnär tok.
Bucak raadı bulamêêr, yok!
Ekin bekleer orakları,
Başak bekleer harmannarı.
Koor teneli booday olgun,
Büük tınazlı ecel bolgun.
Ekmek yavan imää kayıl
Aslı insan binnärlän yıl.
Yavan ekmek – yok zararı,
Olmasın cenk – halk kararı.
Daava konsa her milletä:
Kayıl mıdır, ki tok olmaa
Da cenk etsin?
Yada cenksiz yavan isin?
Bilmäm, sayar mı birkimsey
Yavannıklı cenktän beteri!?

G. Gaydarci

G. Gaydarci

- Neyi bekleer ekin?
- Neyä kayıl insan? Neçin?
- Yavannıklık mı taa bet, osay cenk mi?
- Okuyun şiiiri demekli, duygulu.

olgun – стиглий
tınaz – оберемок сіна
ecel – доля
bolgun – вільний, широкий
karar – рішення
orak – серп

S. Kuroglu

Maalä *(bir parça)*

Bu maaleyä o vakıtlar deyardilär fikaara maalesi. Sokaan iki tarafında da süzülürdü küçük kül kufneciklär. Çıbık aullar geriliydi evdän evä. Kimi aula asılıydı susak, kırık çölmek. Makaklı soldatlara benzärdi bu aullar.

Kırkayak Marinin kufneci en kenardaydı. O yapıcık şüşekil dururdu, bilmeerim, nasıl taa yıkılmamıştı. O ölä alçaktı, ani şoparlar ardından tırmaşardılar evin üstünä, nicä pata.

Hepsi bilirdi bu evceezi: bütün küüyün insanı vardır mezarlaa ölü geçirdii, bu sokaktan vardır geçtii, neçinki mezarlaa yol salt bu sokacıktan geçirdi.

S. Kuroglu

- Nicä deyardilär o maaleyä? Neçin?
- Nedän yapılydı aullar?
- Kim yaşaardı en kenarda?
- Necin hepsicii bilärdi bu evceezi?

porezenci – жартівник

Oda ekmää (bir parça)

Ekmeklän biz baalı topraa
Nicä uşaklan hem ana,
Evladını ana bakar,
Toprak sa hepsini beslär.
Uşuz hem kenarsız sofra,
Ani toprak bıkmaz kurar
Ekmek, paasızdır imeeliin,
O hepsinä datlı gelir!
Ekmek – umut, büyük raatsızlık,
Ekmek – şennik, kaavi saalık,
Ekmek – kuvet, gündän, iştä
Hem da cömert şu topraktan.

M. Kösä

M. Kösä

- Nicä baalyız biz ekmeklän?
- Ekmek bizä deyni o... ?
- Bulun ekmek için uygun söylemeklər, söyleyişlər.

Eşek hem koç (fabula)

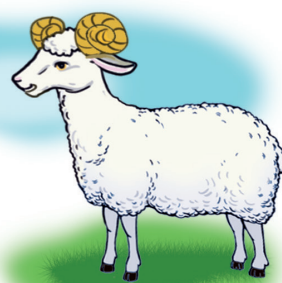
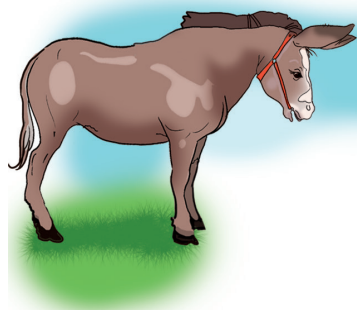
Eşään biri koçu görürmiş çok,
Ani işlämeer, ama hep bir tok.
“Kırda gezersin, – däärmış, –
bilmeersin kahrı,
Evdä dä her avşam sana dolu ahır.
Bendä sa yaşamak diil bal –
işleerim her gün, nicä bir hamal”.

P. Çebotar

“Ahmaksın, bey! – üfkeylän koç demiş. –
Kayılım versinnär bana da iş,
Ama biter oruç, yaalı geler,
Beni keskin bıçak bekleer.
Çorbacıya läázımsın sän diri,
Dua et, ani kesmeerlär eşekleri!”

P. Çebotar

- Okuyun demekli.
- Neçin eşek çok görürmiş koçu?
- Ama neyä läázımmış sevinsin? Neçin?
- Açıklayın.

T. Zanet

Anama

Uçêr yıllar, ama aklım
Sık döndürer beni geeri.
Tokattçıkta yalnız kaldın,
Aklım tutêr bu resimi.
O gün seftä gittim yola,
Çatıraadan geçirdi bakış.
Geeri baktım: durêr aman,
Gür saçları da taranmış.
Uçtu zaman. Kaç yıl geçti!
Kaç yıl hiç dönmedi geeri?
Hep o tokat. Hep o bakış.
Salt saçları heptän aarmış...

T. Zanet

- Ne döndürer avtoru geeri? Neçin?
- Nesoy resimi tutêr aklında avtor?
- Ne diişiklik olmuş ... ?

Ezberleyin

Dünnäda var üç en paalı iş:

- ekmek – ki olsun insan her vakıt saa hem kaavi,
- analar – ki kesilmesin yaşamanın ilerlemesi,
- kiyatlar – ki kopmasın zamannarın ilgisi.

Peder Êyzin

Nasaat:

Acıkmadan, oturma sofraya; ekmektän paalı yoktur.

Ellerini yıkamadan, oturma sofraya; ekmektän pak yoktur.

Kalpaanı çıkarmadan, oturma sofraya; ekmektän büyük yoktur.

Peder Êyzin

Eni hem az kullanılan sözlär hem lafbirleşmeleri

BOTANIKA TERMINNARI

akça aaç – клен

aktiken – глід

ardıç – ялівець

ceviz – горіхове дерево

çam – сосна

çiplak aaç – безсоромниця (дерево)

demir aaç – залізне дерево

dışpıdak – ясен

dut – шовковиця

ergivan – бузок

fıstıklı çam – фісташкова сосна

flamur – липа

gürgen – грабове дерево

kara aaç – дерево в'язь

kavak – тополя

kayın – береза

kesten(ä) – каштан

kızıl aac – вільха

meşä, pelit – дуб

miimer – бузина

lavra – олеандр

salkım – акація

selvi – кипарис

süüt – верба

süütlün – лох сріблястий

titrekkavak – осика

tatar üzümü, nemğa üzümü, petro üzümü – агрус

ÇIÇEKLÄR

altıncık – настурція

aşeş – мак

bujor – півонія

çiçeklär – квіти

çiidem – пролісок

eldiydirmäz – розрив-трава

girgina – жоржини

gül – троянда

gülfatma – мальва

güngörmäzka – вільшанка

güz çiçää, mercanka, dimitrița – хризантема

incä – конвалія

kadifä çiçää – оксамитова квітка

karanfil – гвоздика

kına çiçää – бальзамін

kuş aazi – ротики

laalä – тюльпан

liläka, ergivan – бузок

menevşä – фіалка

moskovka – майори

nargiz – нарцис

pençerä çiçää, turna gagası – герань

ruja çiçää – календула

su çiçää – водяна лілія

tavşam kulaa – цикламен

yaban gülü – шипшина

zambak – ірис

zil – дзвіночок

zurna – повій

zümbül – гіацинт

İçindekilär

Aazdan hem yazılı söz	3
Tekst	6
Tekstlerin soyları	8
Cümlenin birsoy payları	21
Testlär "Cümlä"	23
Lafların baalaşması cümledä	23
Lafbirleşmesi	24
Seslär hem bukvalar. Kısım. Urgu	26
Laf kuruluşu	29
Vokalların hem konsonnarın laflarda dooruyazılması.....	30
Konsonnarın dönmesi hem dooruyazılması.....	32
Ne o vokal dönmesi?	34
Söz payları	36
Adlık. Adlının birlik sayısı	45
Adlıkların hallarını tekrarlamak	47
Adlıkların halanması	50
Konsonnan bitän adlıkların afiksleri	53
Vokallan bitän adlıkların hallanması	56
K konsonnan bitan çokkısımını adlıkların hallanması	59
Adlıkların çokluk sayıları	64
Adlıkların çokluk sayısında hallanması	67
Adlıkların nazlı-küçüldek forması	71

Nışannık	73
Nışannıkların hem adlıkların barabar kullanması	79
Aderlik	83
İşlik	85
İşliklerin temel forması	86
İşliklerin ifinitiv forması	90
İşliin inkärlik forması	92
İşliklerin zamannara görä diişilmesi	94
İşliklerin mutlak geçmiş zamanı	95
İşliklerin şindiki zamanı	97
İşliklerin mutlak gelecek zamanı	101
Konsonnan bitän işliklerin diişilmesi	102
Vokallan bitän işliklerin diişilmesi	103
Sayıllıklar	105
Ardlaflar	106
TEKRAR	109
 Bilersiniz mi siz?.....	109
Klastan dışarı okumak için	113
 Aazdan halk yaratmalar.....	113
 Gagauz yazıcıları uşaklara.....	121
 Ezberleyin.....	131
Eni hem az kullanılan sözlär hem lafbirleşmeleri.....	132

Навчальне видання

КУЛАКСИЗ Ольга Семенівна,
АРНАУТ Федора Іванівна, КАЗАК Ганна Дмитрівна

Гагаузька мова

підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

*Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
“Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей”*

У підручнику використано матеріали з вільних інтернет-джерел

Редактор *Іван Кіор*
Художниця *Вікторія Дунаєва*
Технічний редактор *Сергій Максимець*
Коректори *Віра Дімова, Інна Криворук*
Дизайн і верстка *Павла Давиденка*

Формат 70x100/16.

Ум.-друк. арк. 11,01 . Обл.-вид. арк. 6,00 . Наклад 154 прим. Зам. № 1589.

Видавець і виготовлювач видавничий дім “Букрек”,
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел.: (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net. Сайт: www.bukrek.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єкта видавничої справи
ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.

NİCÄ KURMAA ANNATMA TEKSTİ

Bulun:

1. Ne için siz annadacınız (tekstin nesoy teması)?
2. Nesoy fikir bu annatmada olacek öz fikir ?
3. Nicä taa ii koymaa tekstin adını (başlıını)?
4. Nedän var nicä çeketmää teksti (ne için sölenecek tekstin çeketmesindä)?
5. Ne için siz annadacınız tekstin baş payında (nicä gidecek işlem,angı moment en meraklı,neylän bitti oluşlar)?
6. Nicä var nicä bitirmää annatmayı (nicä olacek onun bitkisi,neylän bitecek)?

NİCÄ KURMAA YAZDIRMA TEKSTİ

1. Ayırın şeyin nişannarını, angılarını läüzim yazdırmaa.
2. Düşünün, nesoy laflar var nicä kullanmaa, ki yazdırma olsun dooru, uygun, gerçek, şıralı, nesoy uydurmaları kullanmaa.
3. Açıklayın kendi bakışınızı, pozitiyanızı bu şeyä, angısını düşünersiniz yazdırmaa.

FONETİKA (SES-BUKVA) ANALİZİN SIRALII

1. Kaç kısım bu lafta.
2. Angı kısım düşer urgu.
3. Vokal seslär: urgulu hem urgusuz. Nesoy bukvalarlan yazılı.
4. Konson seslär: sesli hem tutnuk, cetin hem yımşak. Nesoy bukvalarlan yazılı.
5. Seslerin hem bukvaların lafta sayısı.

ANALİZ ÖRNEKLERİ

Aazdan analiz

dädu

Lafta *dädu* 2 kısım. urgu düşer
ilk kısım: *dädu*.

Vokal seslär: ilk urgulu [ä], gösterili
bukvaylan **ä**, ikinci urgusuz [u], gösterili
bukvaylan **u**.

Yazılı analiz

dädu – 2 kısım: *dä* – *du*

d – [d'] – sesli, yımşak, gösterili.

ä – [ä]

d – [d] – sesli, çet.

u – [u]

4b., 4 ses

Konson seslär: [d']- sesli?y;m; ak?g[sterile bukveylan «de»;
sesin yımşaklığını gösterer bukva ä.
[d] – sesli, çetin, gösterili bukveylan «de»
Lafta *dädu* 4 ses, 4 bukva

LAFKURULUŞÇA ANALİZİN SIRALII

1. Kök. (Bulun 2–3 birköklü laf, ayırın onnarın birtakım parçalarını).
2. Afikslär. (Ayırın 1–2 birköklü laf başka-başka afikslärlän yada onnarsız).

AAZDAN ANALİZİN ÖRNÄÄ

Lafta *bostancı*

1. Birköklü laflar: **bostan**, **bostancı**, **bostannık**. Laftan **bostancı** kök: **bostan**.
  2. **bostan** – **bostancı**, **bostannık**. Afikslär – **cı** hem – **nık**.
- Yazılı analizin örnä: **bostancı**, **bostannık**.

ADLIKLARIN ANALİZ SIRALII

1. Söz payı. Ne gösterer, nesoy soruşa cuvap eder.
2. Temel forması (birlik sayısının temel halı).
3. Hallanmak bölümü.
4. Hal. Sayı.
5. Cümledä rolü.

Analizin örnä. *Eri tertipleer insan*

Aazdan analiz

1. *Eri* –adlık. Gösterer şeyi adını, cuvap eder soruşa neyi?
2. Temel forması – *er*.
3. Konsonnan biter.
4. Kullanılêr gösterek halında, birlik saysında.
5. C ümledä onun rolü ikincili pay,
açıklêêr predikatı: *yısidêr (neyi?) eri*.

Yazılı analiz

1. *Eri*- adl. (neyi?)
2. Temel – *er*
3. Kons. biter.
4. B.s., göst. h.
5. İk. pay

NİŞANNIKLARIN ANALİZ SIRALII

1. Söz payı. Ne gösterer, nesoy soruşa cuvap eder.
2. Temel forması (birlik sayısının temel halı).
3. Sayı. (var nicä olsun hal da).
4. Cümledä rolü.

Analizin örnä. *Kırmızı boyalar sevindirer*

Aazdan analiz

1. Kırmızı – nişannık Gösterer şeyin nişanını, cuvap eder soruşa nesoy?
2. Temel forması – *kırmızı*
3. Kullanılêr birlik saysında
4. Cümledä onun rolü ikincili pay,
açıklêêr subyekti: *güllär (nesoy?) kırmızı*

Yazılı analiz

1. Kırmızı – niş. (nesoy?)
2. Tem. f. – *kırmızı*
3. B. s.
4. İk. pay.

İŞLİKLERİN ANALİZ SIRALII

1. Söz payı. Ne gösterer, nesoy soruşa cuvap eder.
2. İnfinitiv forması.
3. Temel forması.
4. Zaman. Sayı hem üz.
5. Cümledä rolü.

Analizin örnä. *Güzün mercankalar açêrlar*

Aazdan analiz

1. Açêrlar – işlik. Gösterer şeyin işlemini, cuvap eder soruşa ne yapêrlar?
2. İnfinitiv f. - *açmaa*
3. Temel forması – *aç*
4. İşlik kullanılêr şindiki zamanda, çokluk saysında. 3-cü üzdä.
5. Cümledä onun rolü predikat: *mercankalar (ne yapêrlar?) açêrlar*.

Yazılı analiz

1. Açêrlar –işl. (ne yapêrlar?)
2. İnf. f. – *açmaa*
3. Tem. f. – *aç*
4. Şind. z., ç. s., 3-cü üz
5. Pred.

